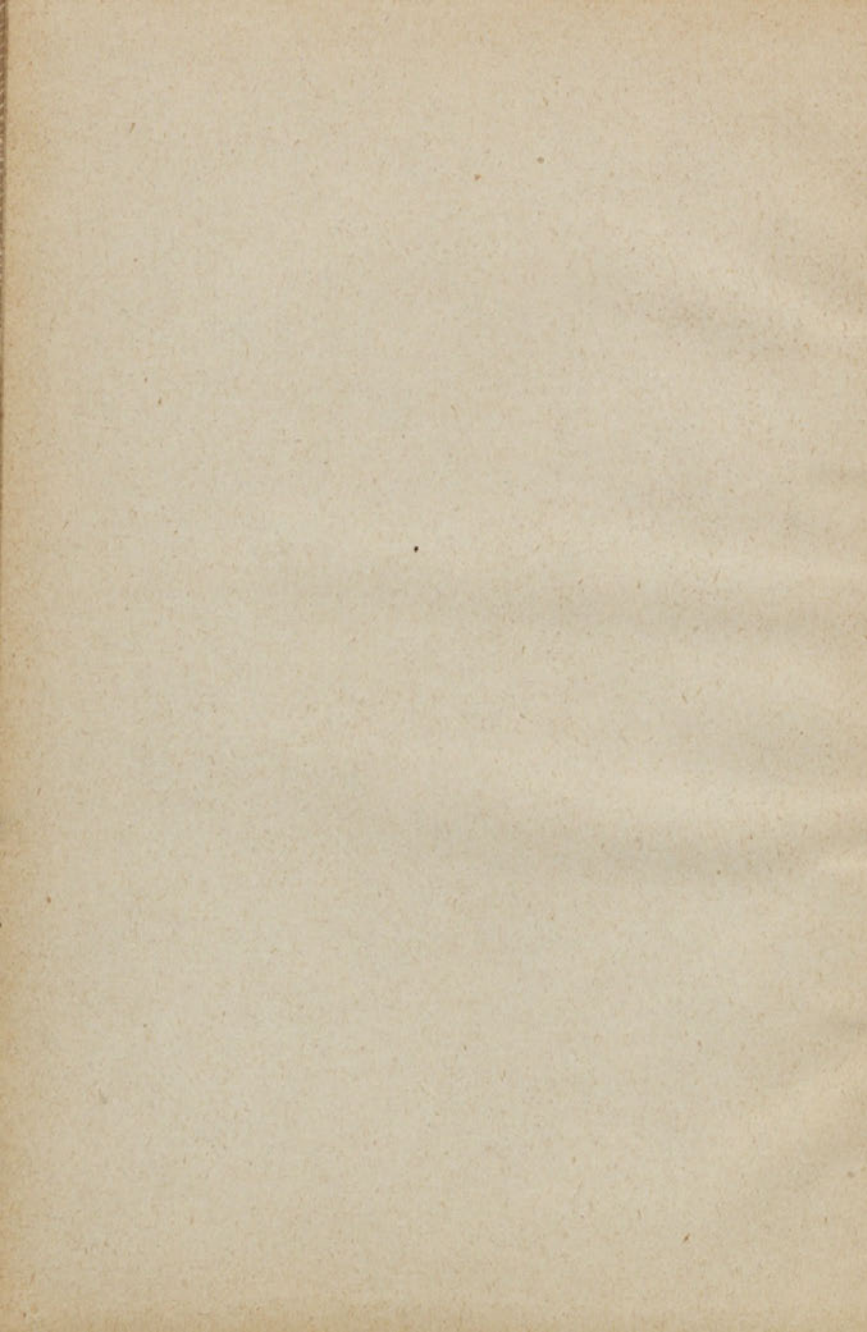

MILAN PUGELJ
BREZ ZARJE

MILAN PUGELJ

BREZ ZARJE.

V LJUBLJANI 1912.

ZALOŽIL L. SCHWENTNER.

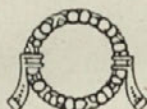

D2013/10558

Natisnila „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

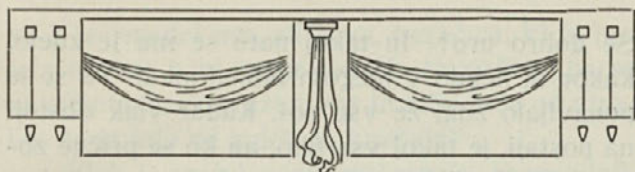
VSEBINA:

	Stran
Črna lilija	1
Pokojnik	27
Narasle so vode	73
V temi	127
Splavljenci	161

ČRNA LILIJA.

I.

Tovorni vlak št. 1008. je peljal počasi proti Krasu. Teren je ravnokar nekoliko padal, lokomotiva je zažvižgala in sprevodniki so zavrli železno kolesje, ki je pričelo rezko in odurno poškrpavati in cviliti. Stroj je v kratkih presledkih sopihal, bruhal iz sebe gost dim in med njim drobne iskre, ki so frčale ob vlaku in ugasovale po grapah in revnem grmovju.

Črna noč je bila vsenaokoli. Enolična jesenska krajina, brez snega na desno in levo, ki je ni človek dobro videl, ampak samo slutil po negotovih konturah nizkih grmov in črnih skal, se je zdelo, da se nekako pozibava in plava z vlakom naprej. Ni ji mogoče uiti, ni se mogoče iz nje izmotati. Vlak vozi že ure in ure in nje je vedno enako spredaj in zadaj.

Sprevodnik, ki je sedel v svoji kolibi za zadnjim tovornim vozom, je dvignil štirioglato svetiljko, ki je stala ob njegovih nogah, in pogledal na uro. Zazdehal je in rekel: »Enajst je!

Še dobro uro!« In takoj nato se mu je zdelo, kakor bi nekdo v njegovi bližini jokal. To se je ponavljalo zdaj že vso pot. Kadar vlak obstoji na postaji, je takoj vse tiho, ali ko se prične zopet premikati, in sedi sprevodnik v svoji kolibi, zveni od nekod jok. Droben, ženski jok. Na eni postaji je že pogledal v vagon, dasi je vedel, da je prazen. Temo je videl in ničesar drugega. Ali zdaj cvili in joče zopet nekje blizu njega. Zdi se, da za leseno steno v praznem vozu. Ali pa je to vse drugače. Nemara je spomin z onega sveta. Nevidna moč leti zraven vlaka in joče in opominja na bogve kaj. Morda je zbolel doma sinček, morda hčerka. Morda kdo umira — kje v sorodstvu, pri bratu, pri sestri.

Sprevodnik je zamahnil z roko in zopet zazdehal. To ni vse skupaj nič. Prazne misli so, dozdevanja, puščoba take neskončne kraške noči.

Spredaj je zažvižgal stroj, sprevodnik je oprijel železno kljuko in odvrnil kolesje. Dalje in dalje se širi ravnina, vlak puha počasneje in izdatneje. Krajina je neizpremenjena, mrtva in dolgočasna, s konturami sivih skal in revnega golega grmičja.

Zdaj, ko ne škripljejo kolesa, se čuje nenadoma jokanje razločno in glasno. Tudi pozna se, da je ženska. Ali vse se zdi zagonetno, čudno in skoro nevarno. Kdo bi bil? Ali oseba, ki

se ji je zmedel um, ali reva, beračica, ki je hotela nekam, a ni imela denarja za vožnjo, pa se je vtihotapila v prazen voz in zdaj joče od strahu, da je kdo ne zaloti in kaznuje?

Vlak je pričel voziti počasneje, sprevodnik je vstal, vzel v roke luč in šel po stopnicah, ki so peljale iz njegove kolibe do vozovih tal. Tam se je oprijemal z eno roko železnega ročaja, z drugo pa je držal svetiljko. Bližala se je večja postaja in iz dalje se je že svetlikalo kakor v megli ali silni daljavi. Stroj je pričel žvižgati in ustavil se je zunaj sredi proge. Sprevodnik je skočil s stopnice, odprl vrata voza in stegnil roko s svetiljko vanj. Zagledal je v kotu žensko, ki je stala in zakrivala obraz.

»Kdo ste?« — je vprašal. In ko ni bilo odgovora, je ponovil: »Kdo ste vi?« —

»Molčite, molčite!« — je zašepetala ženska. »Vse povem, samo prosim vas, molčite, ne izdajte me!«

Sprevodnik je zlezel v voz, vstal, držal visoko svetiljko in pogledal ženski v obraz. Bila je odstranila roke in gledala vanj s čudnim, otročjim smehljajem. Zdela se mu je mlada, zdrava in lepa. Njeno telo je bilo polno in močno, njena lica blede, oči in veliki lasje temni. Brez ogrinjala in brez pokrivala je stala pred njim, kakor bi jo našel v njeni domači sobi.

»Odkod?« je vprašal. »In kdo ste?«

»Ženska sem!« — je rekla. »Saj vidite vendar. In pobegnila sem; to ste že spoznali!«

»Iz kaznilnice?« — je vprašal sprevodnik.

»Ne!« — je dejala. »Kaj si mislite o meni? Ne iz kaznilnice!« —

»A odkod? Od doma, od staršev?« —

Stroj je zopet zažvižgal, vlak se je pričel pomikati dalje in ženska se je skoro razveselila. »Ali bomo zdaj v mestu? Zdaj bomo!« —

»Ne!« — je rekel sprevodnik. »Zdaj pridemo na predzadnjo postajo.« —

»Ohi!« — je rekla ona. »Vi me ne boste izdali, prosim Vas! Kaj sem Vam storila in komu delam napoto! Ne bi bilo možko od Vas, niti lepo. Premislite!« —

»Ali to ne gre tako!« — je mrmral mož. »Vi nekaj skrivate, niste odkritosrčni. Povejte, kako je z vami!« —

Vlak se je pričel stresati in skakati po tirih, ženska je uprla roke ob stene na svoji levi in desni in obljubovala: »Vse povem — po duši. Sedite, pričnem takoj! Ali ne izdajte me, ne zapodite me, čemu vam bi bilo?«

»Stisnite se v kot!« — ji je velel. »Mirni bodite, vrnem se!« —

Skočil je z voza, še predno se je vlak ustavil sredi razsvetljene postaje, zaprl vrata za seboj in tekel ob vozu. Pozneje je imel razne posle s prekladanjem blaga in vse med delom je polglasno pošepetaval in zmajeval z glavo,

Kdo bi bila, zakaj bi pobegnila, odkod?

Vlak je odpeljal in on je stal zopet v vozu nasproti mlade ženske. Svetiljka jestala na tleh in mali prostor motno razsvetljevala.

»No, kako torej?« — je vprašal.

»Premislila sem se!« — je dejala ona. »Sram me je in če bi pripovedovala, bi delala to z muko! Ako ste mož, ne mučite me! Pustite, da se pripeljem v mesto in tam skrivaj odidem!« —

Na njenem obrazu ni bilo več smehljaja. Bila je bleda, resna in gledala je mirno in pametno. Sprevodnik je hotel opravičiti svoje povpraševanje in pričel je: »Pri nas — na vlakih tako — se pripeti včasih, — da —«

Prenehal je, ne da bi kaj jasnega povedal, in ženska je povzela zopet besedo. »Da! Nekaj, nekaj mora biti tudi takih ljudi na svetu, ki so izgubljeni, malopridni. Kako bi sicer živeli tisti, ki se jim pravi »pošteni, dostojni«? In brez zveze je dostavila. »Človek misli s kraja, da se ne bo privadil, ali sčasoma je vseeno. Nekoč mi je rekel neki gospod: vas je jako škoda, ali vi ste že otopeli. Zdaj je enako! — In tako mislim: človek otopi, to je!«

Sprevodnik je gledal v tla in se pričel domišljati. »Torej« — je rekel — »torej! Tako je! Vi ste ušli od tam —!« In nenadoma se mu je zdelo vse smešno in kratkočasno in pričel se je smejati. »Ha—ha—ha!«

»Da!« — je odgovorila ona. »Jaz sem od tam! Ali kaj hočete s svojim smehom?«

Sprevodnik je utihnil in zganil rame. »Kaj bi hotel? Nič! Mislim, da se sploh razumeva: vi ste iz tistih hiš, iz zloglasnih?«

»Da! Iz tistih, iz zloglasnih!« — je rekla. »A glejte si, s kakšnim glasom to govorite! Zdaj ste debel, čokat mož in gotovo že oženjeni, ali prej, v mladih letih, prisegla bi, da ste mnogokrat obiskovali tiste hiše. In vprašam vas: Kdo je boljši, tisti, ki hodi vanje, ali tisti, ki ga v njih sprejema?« —

Razvnela se je, hipno razjezila. Stopila je naprej, lica so ji zagorela in oči so se ji zaiskrile. Ali hipoma se je zavedla svojega položaja, umaknila se je nazaj k steni in povесila glavo.

On je mrmral: »Nič, nič! Ne izdam te, čemu? Peljem te do mesta in tam te spravim skrivaj na plano.«

Gledal je dolgo in molčal. Vlak je ropotal in drdral enakomerno dalje, kolesa spodaj so se stresala, kakor bi suvala in stroj spredaj je šumel in pihal. Krajina je bila še vedno enaka: pusta, enolična, brezkraina.

»Rekla si« — je povzel sprevodnik po odmoru — »da ti je dejal neki gospod, kako te je škoda! Tudi jaz ti pravim tako: škoda te je! Taka ženska, kakor si ti, tako telo in tako lice, pa vse izgubljeno!«

Zopet je molčal in zmišljal in čez dolgo vprašal: »Kaj si bila pa prej, no, predno si takole, oprosti mi, zabredla!« —

»Prodajalka!« — je odgovorila. »V neki prodajalni za žensko manufakturo!« —

»A—a!« je majal glavo sprevodnik. Nekaj blagega in očetovskega se je bilo razlilo po njegovem obritem in ploščatem obrazu in zdelo se je, da se razliva tudi po vsem njegovem čokatem telesu. Sive oči so naglo utripale in okoli širokih ust se je začrtalo zlasti po kotih nekaj dobrohotnega, človekoljubnega.

»Ali niso zdaj po svetu taka društva« — je pričel — »za varstvo deklet, ali kako se pravi?« —

Ženska je zganila rame.

»In misliš, da bi se ne našli kaki dobri ljudje, ki bi to sprevidili, spregledali, vidiš —.«

Ženska se ni ganila. Gledala je v tla in se držala pusto in čemerno.

»A kako ti je ime? In kako se pišeš?« —

»Kamila!«

»To — to — da si ušla, kar tako pobegnila« — je govoril sprevodnik — »to si prav napravila. Hotela si se iztrgati, kajne, iz greha, iz mlake, kaj ne?« —

Približala se je zadnja postaja in moral je za nekaj minut izstopiti.

II.

Na mestni postaji sta se ločila, ali konduktar je naročil, naj ga čaka še ta večer v gostilni »Pod skalo«, kamor pride on čez eno uro. Ona je šla takoj tja in tam čakala za okroglo mizo v kotu. V sobi je bilo sicer samo še par gostov. Neki gospod s svetlo plešasto glavo in neka revnejša obitelj s kovčegi in prtljago, očitvidno na popotovanju. Tisti gospod jo je najprej neprestano gledal, pozneje se je pričel smehljati, nazadnje je poslal k njej natakarka, ki se je sklonil do njenega ušesa in rekel: »Gospod, ki sedi tam, bi rad prisedel. Ali pa vi prisedite! Bogat je!« —

Ženska je zamahnila z roko in rekla, da nekoga čaka. Marker je skomizgnil z ramami, odmajal gospodu in odšel. Gospod je še vedno gledal in se smehljajal.

Okoli ene ure je prišel sprevodnik. Suknja se mu je svetila zlasti po prsih vsled oguljenosti, v eni roki je držal star kovčeg, z drugo je prijel zamazano kapo in jo obesil na klin. Tudi kovčeg je postavil v kot in sedel. Ogledal si je še enkrat žensko in zdaj mu je bila še bolj všeč. Vsa je bila tako stasovita, polnih črnih las, mlada in sočna, samo v obraz nekoliko bleda. Njene oči so bile kakor likani temni kamni.

»Veš« — je pričel. »Do zdaj sem delal in vse med delom sem zmišljal o tebi. Reči mo-

ram: privadil bi bi se te naenkrat in zato te tikam.«

»Kupi mi cigareto!« — je rekla ona.

»E« — je zategnil on. »To ne gre. Ženski pristojna cigareta ravno toliko, kolikor zajcu rep. In tudi sram bi me bilo sedeti poleg tebe, če bi kadila. Ni dostojno!«

Naročil je vina, natočil in trčil ž njo. »Tebe bi bilo treba spraviti iz vsega tega, na pravo cesto bi te bilo treba posaditi, pa bi šlo potem samo od sebe. Kaj pa takega moškega znanja — kakor pravijo: ljubezni — še nisi imela?«

»Imela!« — je povedala ona. »Kako ne bi? Ali eden je bil falot, eden kujon in tako naprej. Ko sem bila natakara, je hodil k meni eden, ki je rekel, da je slikar. Tak, veš, ki slika stenske podobe. Oblečen je bil jako lepo, tudi zelo olikan je bil, ali denarja ni imel nikoli. Vse gostilniške izkupičke sem mu dala in tudi dva prstana. Nekega dne ga ni bilo več, jaz sem gospodarju povedala vse popravici in jokala, a on me je vrgel na cesto!«

Ženska je trčila in rekla: »Prosit!« —

Tudi konduktar je pil in zmajeval z glavo. »A drugi, kako pa drugi?« —

»Pravil je, da je operni pevec: tenorist! Takrat sem bila v prodajalni. Izplel je iz mene, kar sem imela; tudi pobegnil. Fej, ni vreden besede!« —

»Smolo si imela, to je!« — je dejal konduktar. »Nesreča, nič drugega. Na svetu žive dobri in slabi ljudje, pošteni in nepošteni moški. Naletela si slabo! Če bi bila srečala takega, kakor sem jaz, ali mene na primer, no, bi bili drugače napravili!« —

Ženska je dvignila eno nogo na stol, se naslonila z brado na koleno in gledala v steno.

»Ne!« — jo je opozoril sprevodnik. »Tako ne smeš sedeti. Ne spodobi se! Deni nogo dol!«

Ženska ga je ubogala, zazdehala in rekla: »Lačna sem. Kaj ne bova nič jedla?«

»Bova!« — je obljubil konduktar in naročil večerjo. Med jedjo pa je pravil: »Dobro bi bilo zdaj zate, če bi šla med kake dobre ljudi, da se tam odvadiš slabega in privadiš dobremu. Saj si menda pametna in sama izprevidiš. Pade vsak tepec, ali če pade pameten človek, tudi vstane. Tudi ti napravi tako: vstani! Ali ne?«

Ženska je povečerjala, izpila kupo vina in želela cigareto.

»A« — je rekel on. »To ni za ženske — kajenje! Ne misli na to! Lahko bi se nama ljudje smejali!« —

Tisti gospod, ki je poslal prej k ženski markerja, je vstal, oblekel suknjo in odšel. Spotoma se je smejal in gledal nazaj. Konduktar se je ženiral. »Vidiš, vidiš!« — je rekel. »Ta je naju gotovo poslušal in se nama zdaj smeje. Morda me tudi pozna!« —

»Zdaj sva sama!« — je dejala ona, se nagnila proti njemu, podprla glavo in uprla komolec ob njegovo koleno. Gledala je iz njegovega naročja naravnost v njegove sive in majhne oči. On se je pričel smehljati in z desno roko jo je božal po gostih črnih laseh.

»Človeku se zdiš kakor zvesta žival. Kakor srna, take oči imaš!« — je govoril s čudnim smehljajem na svojem ploščatem in obritem obrazu.

»Ali me nimaš nič rad?« — je vprašala ona in vedno enako gledala vanj.

»Rad« — si je ponovil on — »rad« . Vstal je naenkrat in prestopil par korakov od mize in nazaj. »A—a—! Kako to misliš? Ali ti še nisem povedal? Doma imam ženo in dva otroka: fantka in deklico! Tako je!« —

Sedel je nazaj in gledal resno predse po mizi. »Da se mi smiliš, to sama vidiš. Pomagal bi ti kako na pravo pot, tega si želim!« —

»Pust si!« — je očitala ženska. »Govoriš vedno eno! In sam nauk te je! In tudi take reči pripoveduješ, ki me prav nič ne brigajo. Tvoja žena, tvoji otroci — kaj mi mar?«

»Ali, ali!« — je povzel on. »Ko pa vprašaš, če te imam rad?«

»Ali kaj mene briga pri tem tvoja familija? Vprašala sem tebe, ne tvojo familijo!«

»Ne razumem te!« — je dejal sprevodnik, se zamislil in potrdil po premisleku še enkrat: »Ne razumem te!« —

Ženska se je vzravнала, iztegnila roke od sebe in zazdehala. »Kje bom spala nocoj?« — je vprašala.

»Tukaj, kar tukaj! Dal ti bom, pa si najameš sobo.«

Plačala sta in zunaj na temnem hodniku, ko je hotel kreniti sprevodnik proti domu, ga je potegnila ženska naenkrat za roko in mu vroče šepnila: »Ali ti ne greš?«

»Kam?« — se je začudil.

»Z mano!« — je rekla odkrito.

»Ne!« — je odgovoril on in se čudil. »Ali kako to, kako to? Premisli si, ne razumem te!«

»Ne bom ostala sama!« — se je naenkrat raztogotila in topotnila z nogo. »Strah me je in dolgčas mi je! Ven grem še jaz!«

»Kakšna si!« — je rekel on mirno. »Pamet imej! Hočeš, da bi šel jaz s tabo! In ponoči! Ali kako? Jaz, ki sem oženjen, imam dva otroka... vidiš —«

»E« — je siknila ona. »Do vraga! Ti in tvoji otroci! Pojdi, kamor hočeš! Bebec si!«

Stekla je dalje po hodniku, a se nenadoma ravnotako naglo vrnila. Zdaj se mu je smehljala in prijala z obema rokama njegovo močno in črno desnico. »Ti si blag in moj dobrotnik! Ali me obiščeš jutri, ko bo dan? Pridi, govorila bova!« —

Tudi sprevodnik se je smehljal. »Kako si čudna! Čuvstva igrajo po tebi kakor sence po

lunini noči! — Prišel bom, ali ne jutri. Pojutranjem popoldne pridem v tvojo sobo, da se pogovoriva! Pametna bodi!« —

Stal je še dalje časa, zmišljal, privlekel iz žepa denarnico in ji dal še nekaj denarja. Vse vmes se je smehljaj in želel lahko noč.

III.

Ko je sedel nekega večera v kuhinji svojega stanovanja, ga je pričelo naenkrat izpreletavati čuvstvo nezadovoljnosti nad tem, kar se je širilo okoli njega.

Ob ognjišču se je sklanjala nad škafoom perila jegova žena, mencala nekakšne pisane otroške cunje in molčala. Videl jo je od zadaj. Gležnji so ji bili obrnjeni na zunanjo stran in naznačevali noge, ki so se nerodno bočile navzgor. In njen život je bil čudno dolg in v nikakršnem razmerju s kratkim in slokim spodnjim telesom. Kje je bil tu vrat, tisti beli pristni ženski tilnik, ki je nežen kakor drag bel kamen in človeka zamamlja in vabi?

Vsa kuhinja je bila napolnjena z nekim domačim vsakdanjem vonjem, ki je bil zopern. In pohištvo, stari razdrapani stoli, izjedena miza, posoda po policah, izglojena kuhalnica v žličnjaku, vse to je napravljalo globok vtis nezadovoljnega, bornega in nesrečnega življenja.

Sprevodnik je prej rad govoril z ženo o stvareh, ki jih je čul ali čital zunaj, zadnje čase pa je postajal čimeren in hranil vse zase. Molče je sedel v kuhinji ali hodil po sobi in se pričel veseliti časa, ko lahko odpotuje. Tiste vožnje s tovornim vlakom, ki so mu bile prej jako dolgočasne, so mu postale zdaj prijetne in zaželeljene. Sam s svojimi mislimi je sedel v svoji tesni kolibi visoko nad vagonom, gledal po tihih in samotnih jesenskih nočeh in snoval in snoval dogodke in bodočnost.

Za žensko, ki je stanovala v mestni krčmi, si je bil izposodil denarja in ji ga nesel. Popoldne je bilo, jesensko solnce je sijalo skozi nekoliko motno okno, in ženska je sedela na postelji in se igrala s svojimi majhnimi nogami, kj so tičale v rumenih in okusnih šolnih.

»Ho!« — je rekla jako veselo, ko ga je zagledala. »Da si mi zdrav! Kaj bo dobrega?«

»Nekaj denarja sem ti prinesel!« — je odgovoril in videlo se je, kako je prišel do nje po hodnikih in stopnicah strahoma in drhteč v vedni nevarnosti, da ga kdo zagleda, ali celo ogovori.

Odložil je suknjo, jemal iz žepa listnico in sedel na stol.

»Tukaj, poglej,« je govoril, »prinesel sem ti dvajset kron. Trda je dandanes za denar, pazi nanj! In po službi se oglej! Vsak človek mora delati, če hoče živeti!« —

Ženska je gledala bankovec na njegovi črnikasti in žuljavi dlani, se pričela smehljati, nenkrat pokleknila in položila svoje lice na bankovec in na dlan. Gledala je prijazno v možev obraz, iztegnila levico in božala ž njo njegovo zagorelo in raskavo lice.

»Ti si moj oče, ah!« — je rekla in sprevodnika je takoj izpreletelo nekaj blagega in srečnega, pričel jo je nerodno gladiti po laseh in govoriti: »Rekel sem ti že, da si taka kakor vdana žival. Gledaš kakor srna.«

Zdaj je iztegnila obe roki do robov njegove suknje in se pričela vleči in vzpenjati k njemu. Nenadoma je sedela na njegovem kolenu, skrila obraz na njegovi rami in se ga oklepala z obema rokama. On se je zresnil, vstal je in se je oprostil.

»Na!« — je dejal, »vzemi denarje, drugega jaz ne morem storiti. Da bi bilo to prej, da! Pred petimi, pred šestimi leti, ali zdaj je vse prepozno. In da bi se igrali, to ni za moža, in tudi vpraša se, če bi bilo to igranje.«

Ženska je sedela na postelji, dolgo molčala, mečkala bankovec po rokah, segla na nazaj za hrbet, vzela ročno torbico in ga zaprla vanjo. Po odmoru je rekla: »Izgubljena sem! To je!« —

Sprevodnik je pričel hoditi po sobi in govoriti: »Tudi z menoj se je zgodilo čudno. Tako se počutim, kakor bi ne imel več doma, doma-

čih. Najrajši sedim v svoji kolibi na vlaku, ko drdramo preko kraške krajine in strmim v temno jesensko noč. Tam mi je najbolj všeč. Mislim sem, mislim tja, blodim tako, tipljem v sanjah okoli — poglej« —

Nastal je molk in ženska se je zopet igrala z ličnimi rumenimi čevlji. Solnce je sijalo po tleh, z ulice se je čul včasih kos govorice, ropotanje voza ali lajanje psa. Zunaj na hodniku je bilo vse tiho in mirno kakor v mrtvašnici.

»Neki gospod« — se je domislila ona in vrtala s špičastim šolnom v predposteljno preprogo — »neki gospod me je vprašal nekoč, če vem, kod hodim. Kako ne bi vedela, sem se čudila, kako ne? Ali on je odgovoril: vi ste črna lilija na črni cesti. Smejala sem se mu v obraz ali pozneje, ko sem bila sama, mi je šlo dolgo po glavi: črna lilija na črni cesti...«

Stresla je glavo in skočila naenkrat pokoncu. »Nič, nič! Kaj vse to, kaj vest in to premišljanje in javkanje! Imejva se rada!«

Stopila je predenj, sklenila roke zadaj in mu gledala veselo in pogumno v obraz. »Ne čemerj se! Ljubi me!« —

Sprevodnik je obstal pred njo in se pričel smehljati.

»Kako ti je ime? Zakaj mi še nisi povedal?« — je vprašala ona.

»Miha!« —

Torej, Mihček, Mihec, lepo priden bodi, ne misli tako strašno resno, živi, dokler si živ, primi, kar ponuja življenje!« —

Sprevodnik je še vedno stal. Skomizgnil je z ramami in rekel. »Vzemi, vzemi!« — je ponovil. »Ako tisočkrat vzameš, ko pa še vedno ni tvoje! Misli, misli, vesele stvari, ko pa veš, da lažeš samemu sebi!«

»Torej ti nočeš?« — je hotela izvedeti ona vznevoljeno.

»Kaj misliš?« — je vprašal.

»Tega vsega — mene!« — je skoro zakričala. Počakala je za hip in se takoj nato smejala: »Črne ceste, črne ceste —«

»Rad te imam!« — je pričel govoriti počasj sprevodnik. »Kako ne, kdo to pravi, da ne? Videl sem te in si se mi takoj smilila. In sama vidiš, da ti hočem dobro, da sem ti prijatelj. Med samotnimi postajami, ko se vozim po temnih nočeh, pa zmišljam, kako bi ti kje vstopila v primerno službo, se seznanila s pametnim moškim, pa se ž njim poročila. Prišel bi potem jaz včasih k vama, v vajino družnico, svoja otroka bi pripeljal seboj in vse bi se pogovorili: Kako je bilo in kako bo. Moji otroci bi se igrali s tvojimi, tvoji z mojimi, a mi drugi bi se pogovorili!« —

Ona je sedla po strani na stol, ki je stal sredi sobe, se oprijela naslonjala in položila brado na svoje sklenjene roke.

»Res«, — je nadaljeval on — »nekaj me je obšlo, da čutim, kakor bi ne imel doma, in da sedim kje na samem in ugibljem. Ali to ni pravo! Miniti mora, preiti!«

Pričel je hoditi po sobi, roke je tiščal v žepih suknje in gledal v tla. Solnce se je bilo umaknilo iz izbe in postalo je mračneje, puščobneje in skoro mraz. S hodnika so se čule tihe stopinje po preprogi, nekje so se odprla vrata in nekdo je govoril. Sprevodnik je poslušal in skoro zardel. Šinilo mu je po glavi, kdo bi bil? Ali pomiril se je naglo in šetal dalje.

»Z nama ni torej nič!« — je rekla ženska prazno, hladno in brez barve. »Nič, nič!« —

»Prijatelja sva!« je dejal on. Ali ti nisem ravnokar zatrdil: jaz sem tvoj prijatelj! Dru-go vendar ni mogoče!«

Ona je nenadoma vstala, topotnila z nogo, mahnila tik sebe s stisnjeno pestjo in se branila na ves glas: »Ne maram, ne maram, ne maram tvojega prijateljstva! Moški žensko ljubi ali zlorablja, moškega prijateljstva do žensk ni, ni!«

»Pomiri se, pomiri!« — je prosil on in se skoro raztresel. »Govoril sem po svoji pameti, tako kakor mislim, odkrit sem bil, oprosti —«

»Jaz ne znam tako živeti!« — je kričala ona dalje. »Jaz ne znam, ne morem! Ne maram takih mlačnih ljudi, takih boječih junakov, ne maram jih! Čemu si se me držal vse te dni, če-

mu si lazil k meni, po kaj? Zakaj si me spravil v to krčmo, v to izbo? Pustil bi me tisto noč, ostavil bi me bil na cestah, na cestah... ha, haha...«

»Razburila si se, kako je to?« — je vprašal on boječe.

»Nič!« — je rekla ona. »Povedala sem ti resnico. Če hočeš, se ti zahvalim za denar! Tu je moja roka, zbogom!«

Sama je stopila k njemu, ga prijela za desnico, mu jo stresla in ponovila: »Zbogom!«

»Da!« — je dejal on. »Dobro tako! Zbogom! Ali pojdi v službo, obrni se na posredovalnico. Zdi se mi, da je na glavnem trgu — tudi na magistratu, če se ne motim — —

Odšel je pobit; med vrati je čudno zamrmral: »Lahko noč!« —

IV.

Nekega jutra je pričel padati sneg. Nebo se je zavilo v neskončne rjuhe rumenkastih megel, mirno in tiho je viselo dolgo nad mestom in krajino in v tistih enoličnih dneh so pričele padati iz njega bele snežinke. Najprej redke, a pozneje so se zgostile in migljale pred očmi gledalca vedno na novo in na novo na vlažna in pusta tla. Ulice so postale mirnejše, ljudi je bilo po njih manj in vozovi so vozili tišje po zmečkanih in zamazanih plasteh novo padlega snega.

Sprevodnika že ni bilo par dni v krčmo. Vozil je z vlakom, premišljal med samotno vožnjo in gledal v migljajoči sneg, ki se je lovil po strehah železniških vozov. Po pustinji so kričale vrane, nevidne so stale ali letale nekje med padajočim snegom in krakale v tišino in samoto. Stroj je pihal in sopihal preko ravnine in jih plašil.

Neko popoldne, ko se je bilo že zmračilo, je taval sprevodnik mimo krčme po ulici, se ustavljal in gledal na levo in desno. Ko je bilo v bližini najmanj ljudi, je naglo stopil v vežo in izginil v njenem mraku.

V sobo je prišel počasi, nalahko je odprl vrata, nerodno zardel in pogledal po mizah. Tam za eno, kjer sta sedela svoj čas on in ženska, je ženska sedela tudi nocej, a mestonjegaji je drugoval suhi plešasti starec, ki se je smehljaj ob večerih od druge mize in smešno pomigaval. Skoro tiščala sta se, on ji je šepetal nekaj v ušesa in ji stiskal desnico. Ona je poslušala verno in zamaknjeno in ozrla se je po sprevodniku šele takrat, ko je zaropotal s stolom pri svoji mizi. Spoznala ga je takoj, se čudno nasmejala, dvignila roke na obraz, zakrila oči in gledala vanj med rahlo razprtimi prsti. Pri tem se je enolično in prijazno smehljala.

Sprevodnik je naročil vina, snel časopis, ki je visel na steni, hotel brati, pa ga ni zanimalo. Prečital je stavek za stavkom, a ni razumel,

ker ni premislil ne besed, ne vsebine. Nekako vroče mu je bilo in šele za mizo in s časopisom v roki se je domislil, da je pozabil odložiti suk-njo. Vstal je in se slekel. Ko se je nekoliko zasukal, je nehote videl žensko, ki je gledala nanj kakor prej: s smehljajem na obrazu in skozi špranje rahlo razprtih prstov.

Konduktar je sedel nazaj, vzel znova časopis in skušal čitati. Bral je stavek za stavkom, a mesto misli je čutil v glavi nekaj vročega in nerodnega. Tudi nenavadno toplo mu je bilo in nekomodno se je počutil. Stol se je zdel previsok, miza prenizka, za noge ni bilo nikjer pravega mesta. Poklical je natakarja, plačal in odšel.

Do doma je hodil po stranskih potih prav počasi in zamišljeno. Misli so mu začele plesati po glavi kakor po ulici snežinke. In krčma se mu je pričela dozdevati vedno bolj in bolj oddaljena. Hodil je še nekaj časa, a naenkrat se mu je zahotelo domov. Izbral je najkrajšo pot, pospešil korake in vse spotoma je postajal veselejši in zadovoljnejši.

Žena je delala doma v kuhinji in otroka sta že spala oba na eni postelji v sobi.

»Prepridna si« — je rekel, ko je vstopil — »prepridna si, Marija! Ne trudi se tako, ne trudi se!« —

Stopil je v sobo, pustil vrata za seboj odprta in v žarku luči, ki je sijala v kuhinji, se je

sklonil nad posteljo svojih otrok in gledal, kako sta rdečelična in sočna in zdrava in kako ima deklica zlate in dolge in židane lase, a fantek črne in kratke kodre kakor mlad zamorček. Ta primera mu je prijetno zvenela po ušesih, pričel jo je sam sebi šepetati: »Kakor mlad zamorček — da!« —

Šel je k nezastrtemu oknu in gledal v noč in sneg, ki je mel zunaj huje in huje. V hiši je bilo toplo, a tam zunaj, mraz, sneg in nemara burja. Okoli njega je bila njegova družina, gorak dom, a tam zunaj hladna samota in tiha in odljudna zapuščenost.

Žena je prinesla v hišo luč in večerjo in vse vmes je pripovedovala. »Sosed je kupil svojim otrokom igrač in zdaj bi jih rada še naša dva. Julček bi rad konja, ki ima pisano sedlo, a Marinka punčko, ki sama joka.«

Sprevodnik se je obrnil od okna, šel k mizi in sedel zanjo. Dobrohotno je poslušal, kar je pripovedovala žena, vzel v roke žlico in kimal z glavo. »Tako, tako!« je pritrdjeval. »Jutri grem na pot, in ko se vrnem, jima pripeljem seboj!«

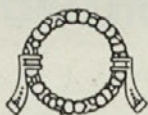
In po odmoru je vprašal: »Kaj si rekla, da bi rad Julček? Petelinčka, ki piska, ali ne?«

»Ne, ne!« — je pojasnjevala žena. »Rad bi konja, ki ima pisano sedlo!«

»Dobro, dobro!« — je mrmral sprevodnik in večerjal. »Torej konja, ki ima pisano sedlo. A

Marinka hoče punčko, ki joka. No, dobro je!
Prinesem jima!«

Tudi žena je sedla k mizi in pogovarjala
sta se pozno v noč. Zunaj je bilo samotno, pu-
sto in mrazno. Sneg je padal in burja je pričela
zavijati.

POKOJNIK.

I.

Privatni uradnik Tone Pušnik je sedel zvečer v krčmi in poslušal pesem, ki so jo peli v sosednji sobi že nekoliko vinjeni gostje. Vsi prostori so bili tesni, nizki in jako zakajeni. Okoli električne luči, ki je visela od stropa, so ležale prave megle sivkastega dima in še vedno so se dvigali nad mizami in glavami kadilcev novi oblaki in se jim pridruževali. Vsi stoli so bili zasedeni, omizje je govorilo preko omizja in iz sosednje sobe se je mešala in zaletavala v vso to buko glasov zategnjena pesem:

Ko pil ne boš več vina,
kaj bo takrat s teboj?

Okoli enajste ure zvečer sta stopila v sobo dva mlada človeka, moški in ženska, in se vmešala v vso tisto gnečo. Natakara jima je prinesla dvoje stolov, pivci so se stisnili in napravili prostor in prišleca sta sedla. Ženska je bila jako mlada, polnega in lepega života, črnih oči in tiste vrste rok, ki niso nikoli banalne, pa se ven-

dar zdi, da so jim vsaki rokavi pretesni. On je bil bled, suh, prav gotovo bolan. Pokašljeval je, gledal zmedeno po ljudeh, nič odgovarjal na ženske besede in večkrat zinil, povetil koščeno in nekam veliko in oglato brado, kakor bi nanjo pozabil in bi mu zlezla nevede od ostalega obraza.

Na Pušnika je napravila mlada ženska ne navadno globok vtis. Gledal jo je skoro nepretrgoma in tudi ona ga je opazila. Ko je pila iz čaše, je gledala mimo nje vanj z mokrimi, nekako ginjenimi očmi. In tudi, ko je pripovedovala o nečem svojemu spremljevalcu, se je pričela ozirati nanj vse tako skoro domače in kakor bi bili že davno vajeni drug drugega, pa bi zdaj zaradi tistega bledega kašljača slučajno ne mogli sestiti skupaj, pritisniti koleno ob koleno in položiti dlan na dlan.

Okoli dvanajste ure se je zdelo Pušniku, da je on že zdavnaj zablodil v življenje te ženske in enako ženska v njegovo življenje. Oba prepaja enako poželenje, drug h drugemu želi ta, drug o drugem mislita in sanjata. Nekoč v sanjah mu je prišla nasproti mlada sočna ženska z enako ginjenimi očmi in polnimi rokami. Takoj ga je ljubila in se mu takoj vdala v vsej svoji privlačni sočnosti in lepoti. Ali niso bile te sanje nekaka duševna napoved, nekaj nadčloveškega in mističnega? Ženska, ki se mu je prikazala v sanjah, je sedela nocoj pred njim,

gledala vanj s svojimi mokrimi pogledi in mislila ž njim.

V gostilno je stopil policaj in opozarjal, da je policijska ura že minila in da je treba izprazniti krčmo. Natarice so pričele hoditi okoli pivcev s svinčniki in šopi plačilnih listkov v roki in ponavljale isto. Gruče gostov so odhajale v kričečih pomenkih, moški in ženska sta se odpravila in Pušnik za njima. Zunaj je on še huje kašljal, suknjin ovratnik je vlekel na ušesa in se stresal in pripogibal globoko k cesti.

»Malo gorkega čaja!« — je rekla ona.

»A—a—« si je razkovo oddahnil on in pri-trdil. »Da, kaj gorkega!«

Stopila sta v kavarno, ki se je žarela poleg, in Pušnik je stopil za njima. Sedel je k svoji mizi v drug kot, ali obrnjen je bil proti ženski, ki ga tudi v kavarni ni prezirala. In ko so odšli markerji v spodnji konec kavarne, je njen spremljevalec vstal, stopil nenadoma k Pušniku in mu rekel: »Povabim vas, izvolite!«

Pokazal je z roko na svojo mizo, Pušnik se je nasmehljaj, se poklonil ženski in se ji predstavil. Ko je hotel isto reči njemu, je naletel na odpor. Moški je zamahnil z roko in dejal: »Ah, kaj to! Ali Peter, ali Pavel! Kaj mene briga!«

Pušnik se je iznenadil, a ženska ga je mirila in mu kazala stol tik sebe. »To je moj mož!« — je rekla. »Nekoliko vznemirjen je, oprostite!«

»Fraze!« — je rekel mož in srebal vmes kadeči se čaj. »Kdo je vznemirjen? Jaz? Kaj še! Vidva!«

Pričel je kašljati in ženska je rekla: »On je nekoliko bolan, oprostite!«

»Ne, nekoliko!« — je popravil mož. »On je za smrt bolan, on ima jetiko, čemu bi mu to oproščali?«

Pušnik je bil v zadregi in ni vedel, s kom bi pričel govoriti. Moža je zagnal zopet kašelj in ko se je oddahnil, se je pričel ostro smejati in gibati z roko nad mizo. Pri tem mu je zlezela črna rokav daleč nazaj proti komolcu, manšet sploh ni imel in koščena suha in bleda roka je vejala po zraku kakor zlomljeno veslo. »Takole je« — je govoril — »takole je, hahaha! Kogar ima pri sebi, tistega več ne vidi! Vse mimo njega in pričo njega po drugih. Kakor nocoj, tako vedno!«

In po odmoru je dostavil: »Ako vas vabi pogled — — ah, kaj še! Vsakega gleda enako, to je ravno Ahilova peta!«

»Ali kdo?« — je vprašal Pušnik.

»Vi ste duhoviti!« — je odgovoril mož. »Vi ste duhoviti, v vas tiči nekaj nenavadnega! Pardon! Moje ime je Julius Rupnikus, nekdanji hoteljé na Bledu, zdaj pa takole: fuiv! Zavejal je z roko po zraku in zažvižgal.

»Ali kako?« — je vprašal Pušnik.

»A, a?« — se je čudil mož. »Prej me ni zanimalo ne vaše ime, ne vaš stan, a zdaj me oboje zanima! Vi ste izvanreden človek!«

»Ne zamerite, gospod!« — se je prijazno smehljala vmes ženska. »On je bolan, ne zamerite! In tudi pil je nekoliko in kadar pije, je vedno tako!«

»Moje ime je Tone Pušnik in po stanu sem privatni uradnik!« — se je predstavljal vmes povabljenec.

»Naj vam izrečem svoje odobravanje!« — je povdarjal možki in mu stiskal roko. »Mene izredno veseli, da ste vi privatni uradnik Tone Pušnik! Sediva in govoriva dalje! Prej, ko sem rekel, da kogar ima pri sebi, tistega ne vidi itd., sem mislil tole tukaj, mojo velecenjeno soprogo. Ali mislite, da mene to jezi? Ne, ne! Vi ste se danes sami uverili. Nocoj je gledala vas in jaz sam sem stopil k vam in vas povabil. Rekel sem: ali ne bi izvolili, bilo bi mi osobito drago — —«

Soproga se je pričela smejati z zvonkim skakljajočim smehom in zagotavljala je, da je on vedno tak, vedno tak in da je to izborno.

»Od vsega tega« — je govoril on — »tudi od tega smeha dobi človek jetiko!«

Ženska je nenadoma utihnila, kakor bi jo nekaj zbolelo. »Ah«, je rekla, »on me žali! Tebi nič, meni nič, me žali! Na um mu hodijo bese-

de, ki so kakod puščice. Ranijo, kakor bi bile strupene!»

»Ali prosim« — se je zavzel Pušnik — »jaz sem prišel med vaju na gospodovo vabilo, ali tu je vse tako čudno, nepojmljivo nekako —«

»Da!« — je odgovarjal Rupnik. »Nekako čudno je, nekako nepojmljivo! Ali izvolite se nalezti jetike in, dragi moj, garantiram, da vam ne bo nič več čudno in da vam bo vse pojmljivo. Blagovolite se nagniti malo bliže! Iz mene marširajo bacili kakor cesarska vojska in mogoče je, da se vam posreči priti s tem ali onim v dotiko in da se razvije med vama majhen dvobojček.«

Pričel je zopet kašljati, vstal je, se pripogibal k tlom in v prsih mu je šumelo. Med presledki je razlagal s slabim in hripavim glasom: »To znotraj, to bučanje, to je cesarska godba, a armada maršira pred njo — —«

»On ni vedno tak!« — je pravila gospa. »On je blag, on je naravnost mil človek. Meni je — kakor oče!«

Kašelj je zopet minil, oblekli so suknje, plačali in odšli. Poslavljalji so se pričeli pred vrati. Pušnik je dejal: »Kakor je bilo vse to čudno, ali verjemite mi, meni je bilo drago, gospa!« — In k njej bliže se je sklonil in ji dejal: »Jaz sem vas že nekoč videl: v sanjah!«

Ženska se je nasmejala in rekla soprogu. »Ali nebi gospoda povabila, da naju enkrat po-

seti v stanovanju? Danes smo vsi tako, onstran resnobe, ali takrat bi se pomenili kaj pametnega!»

»Počakajmo toliko, da se še jaz prej preselim!« — je svetoval soprog in vlekel zopet obratnik nekam gor preko ušes.

»Ali kam se preselite?« — je vprašal Pušnik.

»Na drugi svet!« — je odvrnil mirno Rupnik.

»Danes ni nič ž njim!« — je rekla žena, ga prijela pod pazduho in ponudila Pušniku roko. »Lahko noč, gospod, in na svidenje!«

»Na svidenje!« — je povdaril Pušnik in ko se je že oddaljil, je pribrnel za njim hripavi Rupnikov glas: »Na svidenje v nebeškem kraljestvu!«

Zima je bila v deželi, po mestu gosta megla, iz katere so gledale luči, kakor tleče oglje iz praha in pepela. Redkokje je zvenel samotni korak, tuintam so se svetila okna nočne kavarne in nekje pod meglo je enakomerno pošumevala deroča reka.

Doma je sedel Pušnik na razgrnjeno posteljo, uprl ob kolena komolce in položil v dlani glavo, gledal enakomerno predse v temo in se nenadoma razveselil zavesti, da še ni več star kakor trideset let. Čudni bolnik, njegova lepa žena, svit kavarniških luči, vse se mu je pletlo pred očmi in preko vsega tega je plavalo

veselje, da še on ni več star kakor trideset let. Kaj bo še učakal, kaj bo še učakal?

Legel je v jutranjih urah in v sanjah je videl zopet žensko z mokrimi, nekako ginjenimi očmi. To je bila prav tista, ki jo je že videl nekoč v sanjah in je sedel z njo nocoj v kavarni.

II.

Ob šestih, ko so se iztekle ure njegovega uradovanja, je prišel v kavarno in čital večerne liste. Zatopljen v branje dnevnih novic je začul nenadoma znano kašljanje, vstal izza mize, stopil proti sredi in pogledal po spodnjem koncu kavarne, od koder je prihajalo. Zagledal je Rupnika, sedečega na rdeči zofi ob oknu, podpirajočega z velo in suho desnico čelo, hropečega in kašljajočega in s povešeno, čudno veliko, štirioglato in naprej štrlečo suho in koščeno brado. Popravljal je suknjič, šel je nazaj k svoji mizi, izpil stoje ostanek melanže iz pisane skodelice, še malo pomišljal, poravnal obleko in se napotil k Rupniku.

V spodnjem koncu kavarne so gostje kvarjali in pri tem večkrat kričali in se prepirali. Rupnik je sedel za tremi zasedenimi mizami ob velikem oknu in se oziral s svojimi vodenimi in brezizraznimi očmi nekam na ulico, ki je tekla mimo, na reko, ki je šumela onstran nje in na visoke žolte hiše, ki so stale na nasprotnem bregu. Ko je začul Pušnikov glas, se je obrnil

in rekel: »A — vi ste to! Pušnik ali Sušnik ali kako se vam pravi! Prašate, če se lahko vsedete. Če bi hotel, vam bi ne mogel kaj takega prepovedati. Na prazen prostor lahko tukaj vsakdo sede. Kar dajte torej!«

»Vi se me gotovo še spominjate!« — je prišel uradnik in sedel.

»Oh« — je vzkliknil Rupnik in pri tem težko dihal. S kako ljubeznijo, s kako ljubeznijo! Lahko si mislite, kako me vse v življenju veseli in še osobito kaj takega, kakor je srečanje z vami!«

»Zagotavljam vas« — se je zavzel Pušnik z rahlim nasmehom — »zagotavljam vas, moj namen ni zloben, sploh ne vem, če se lahko govoriti tu o namenu, po mojih mislih — —«

»Vi me hočete zaplesti v nekake misli, govorite o nekakih namenih, ali jaz nimam zdaj za to več časa, da bi se zapletal v vaše misli in se pečal z vašimi nameni.«

Na kamenito mizico je bolj padla kakor sedla zakasnela vešča, lezla okorno in počasi dalje in vztrepetavala s krili. Rupnik je razprl koščno dlan, obmiroval z njo za hip v zraku, udaril po vešči in jo zmečkal. Pogledal je uradnika in ga vprašal: »Ali ste videli?«

»To je ostudno!« — je rekel uradnik in Rupnik se je zakrohotal, zakašljal z rezkim in ostrim glasom in govoril: »Z nami, ljudmi, je ravno tako kakor s to veščo. Pride usoda in

udari po nas, ali še ne veste tega? Nad mano morda, ko ležem v posteljo, ali pojdem preko sobe, raztegne smrt svojo dlan in lopi po črepinji. Lop! In konec bo!»

»Vaša milostiva gospa soproga je izvolila sinoči povedati, da ste vi samo včasih taki, takorekoč prepirljivi, rekel bi cinični...« je dejal Pušnik.

»Ženska laže!« — se je zasmel bolnik. »Ali vi še niste tega spoznali? Vi mi imponirate s svojo srečo! Dovolite mi predrzno vprašanje, ali niste vi tudi socialist, takole krščanski socialist? Oh!«

»Sem socialist, a ne ravno krščanski!« — je rekel uradnik.

»No, to je vseeno, to je vseeno!« — je zatrjeval Rupnik. »Zakaj vse skupaj je fraza, sama fraza! Bogati ljudje imajo posestva, premoženje, vsega dovolj, a reveži današnjih časov imajo svoj blagi socializem! Ko bi meni rekel premožen gospod, da je socialist, bi ga udaril po ustih! Pri moji veri, verujte mi to!«

»Ali ne greste malo predaleč?« — je vprašal prijazno uradnik.

»»Ne !« — je zatrdil Rupnik. »Nikakor! Poglejte, kako ti ljudje okoli mene kadijo, kako palijo cigare in cigarete, kako vlečejo iz njih dim in puhajo kakor stroji! Kaj mislite, da me niso videli, ko sem vstopil, ali ko so oni vstopili, kaj mislite, da ne vedo, kako je z menoj in

da bi rajši prenašal, da bi mi kdo kožo narezaval, kakor pa da sedim v dimu in da se kadim kakor stara svinjska gnjat. — Vi bi morali čutiti to, samo en hip občutiti in takoj bi vedeli, kakšen je socialni duh, kaka prevara sedanjost —«

Razvnel se je bil in zardel, gostje ob mizah so ga čuli, mimogrede se po njem ozrli, a se niso dalje zanj menili. Pušnik je odločneje začutil svojo čudno situacijo, pričel se je ozirati po kavarni in hotel oditi. Rupnik je pričel kašljati, moril se je dolgo, nazadnje težko in globoko dihal in se nasmehljajal uradniku s posebno pikro ironijo.

»Vi ste prišli, kaj ne?« — je vprašal — »vi ste prišli, drago blagorodje, zaradi moje spoštovane gospe soproge? Kako se ji godi, ste hoteli vprašati, kako je njeno veleceanjeno počutenje? Reči moram, da prav tako, kakor bi bilo vaše, če bi bili vi slučajno mlada ženska in bi živeli ob strani jetičnega moža. Ali, dragi znanec, vse prejde! Grom v oblaku, nalivi in snegovi in cvet mlade rože! Milejše zvezde bodo nam sijale!« —

»Oprostite!« — je dejal Pušnik in vstal.
»Moj čas je potekel! Iti moram!« —

»Oproščal naj bi?« — se je smejal Rupnik.
»Saj razumem! — Meni samemu je nerodno, če se gledam v zrcalu. Ta-le moja brada! Pada nekam, pada — da« —

Uradnik je plačal, oblekel suknjo in odšel iz kavarne. Napotil se je na izprehod in ko je hodil zunaj po zimski cesti, je nepretrgoma mislil na mlado in lepo žensko tega ciničnega bolnika, ki mu je bolezen izruvala ves življenski smisel, ves takt občevanja in vso dobrohotnost do svojih bližnjih. Kako mučno ga je poslušati pol ure in ona ga prenaša cele dneve, cele tedne in mesece! Njegovo rezko kašljanje je podobno kričanju, nekakšnim glasovom velike bolne živali, čudno vznemirja slušalca in ga reže v notranjost. Njegov obraz je kakor maska smrti, njegova oglata velika in stran viseča brada učinkuje odurno do pretresljivosti.

Pušnik je hodil v takih mislih vedno hitreje in sam se je vznemirjal in razburjal, kakor bi moral tudi on živeti tik njega, gledati masko in poslušati kašelj. In celo vrsto dni je ostal ta nemir v njem in ga delal nervoznega in za delo okornega in raztresenega. Sklenil je bil, da ne pojde več v kavarno, ali po teku časa je šel ravno zato, da bi videl bolnega Rupnika. In posrečilo se mu je.

Pred vhodom je stal izvošček s kočijo, kavarliška vrata so bila na stežaj odprta in trije markerji so nesli bolnega Rupnika v kočijo. Oči je imel zaprte, usta odprta, brada je visela na prsi, roke in noge so visele od njega, kakor bi ne bile njegove. Posadili so ga v zaprto kočijo, debel postrešček z rdečo kapo mu je se-

del nasproti, ga prijel pod pazduhami kakor otroka in ga držal tako pokonci, izvošček je zaprl vozova vrata, sedel spredaj na svoj sedež, pogнал konja in odpeljal.

Po kavarni so stali ljudje in govorili: »Zakaj hodi okrog, ko je tak! — Ali ima ženo? — Ima jo in še kakšno! Kakor češnja, kakor jabolko — oh!« —

Teden dni po tistih dogodkih je stalo po časopisih na navadnem mestu pod naslovom »Umrli so« Rupnikovo ime. Pušnik je čital dvakrat, trikrat in še večkrat, obhajala ga je nova vznemirjenost, oziral se je v strop, zmišljjal in čital zopet in zopet: »Umrli so: Ana Ahčin, mestna uboga, Julij Rupnik, Julij Rupnik —«

Zaželel si je, da bi videl pogreb. Hotel se je prepričati, kaj in kako je z mlado vdovo. Ali pojde za krsto, ali bo celo pot jokala, kaj bo napravila ob jami na pokopališču?

Šel je na magistrat in vprašal, kje stanuje zasebnik Julij Rupnik. Službujoči uradnik je gledal po nekih knjigah in po odmoru povedal: »Stanuje na Vodovodni cesti št. 50, ali ne živi več. Včeraj je umrl. Zapušča —«

»Tako, tako —« je dejal zamišljeno Pušnik in se oprijel besede »zapušča«. »Kaj to on zapušča?« —

»Ali ste vi njegov sorodnik ali prijatelj?« je vprašal uradnik.

»Ne!« — je odgovoril Pušnik. »Takorekoč daljnji znanec!«

Uradnik se je sklonil naprej, stegnil in dvignil desnico in delikatno pritisnil kazalec na palec: »Zapušča vam vdovo, jagodico — ah —«

Pušnik je šel popoldne kropit. Mrtvi zasebnik je bil kakor smrt sama. Obraz in roke so se zdele, kakor bi nekdo oblil kosti narahlo z lojem. Same čudne in odurne debele kosti so štrlele iz suknje in rokavov. O vdovi ni bilo nikjer ne duha, ne sluha.

III.

Vmešal se je med mali izprevod in opazoval na pokopališču oddaleč vdovo. Stal je med križi, naslanjal se zadaj na palico in gledal. Nad krajino je visel čemer, vlažen in meglen zimski dan in mestne hiše, zvoniki, cerkev in dimniki tovarn so moleli iz megel, kakor bi jih bilo oblilo sivo morje. Vdova je stala ob jami in tiščala robec na obraz. Ko so zabobnele po trugi prve grude prsti, je zaihtela tako glasno, da je Pušnik natančno razložil njen glas. Nekaj neprijetnega ga je obhajalo, nekaj uničevalnega za vse tiste misli, ki so ga navdajale v zadnjem času. Ona je — ne da se tajiti spričo take žalosti — jako navezana na spomin svojega pokojnega moža in — če pojde tako dalje — je vsako bližanje kočljivo in nevarno, ali vsaj opreznosti je treba, velike opreznosti.

Ko se je vračal s pokopališča, si je klical v spomin: Ona mora, ona mora!! Kako bi to bilo, ako ne bi ona-takole ravnala, ako bi prišla na primer v beli obleki — haha — z velikimi rdečimi pikami, zaplesala bi pred jamo, zaploskala z rokami in zapela:

Bratci, veseli vsi, tralalala — —

To mora biti tako, to mora biti!

Sklenil je, da ne pojde takoj na njeno stanovanje, kjer ji izrazi pred vsem svoje sožalje. Te prve dni je gotovo pri njej vse narobe in povsod se pozna, da je nekdo umrl. Pohištvo stoji v eni sobi vse križem na kupu, a druga je prazna, obleke so razmetane po stolih in mizah, nepomita posoda stoji po omarah, tu krožnik, tam skodelica, tam žlica, tu razmašena steklenica z zdravili in ljudje v stanovanju so vsi zmedeni. Gospodinja-vdova sedi v črni ulični obleki v kuhinji, gleda topo predse in ne more zbrati misli. Dekla hodi tiho po veži in ne ve, kaj bi počela in kam se dela.

»Kam mislim, kam mislim?« — se je šepetaje vprašal. »Govorim, kakor bi bil zaljubljen ali kakor bi bil že njen ženin! In še sam Bog ve, kakšna pota so nama odločena v življenju!« —

Četrty dan po pogrebu ni mogel več strpeti in šel je ob šestih, ko so se iztekle njegove uradne ure, na Vodovodno cesto in po-

iskal tam hišo št. 50. Ko je stal pred vežnimi vrati, je pogledal po pročelju, če bi ne bilo kje morda kako okno odprto, ali če bi ne videl nemara kje kake glave. Stopil je v vežo, obrišal čevlje, se prijel za brado in pričel prestopati po stopnicah v prvo nadstropje. Sredi stopnic je zakašljaj, počutil se je nenadoma nerodno in vroče mu je bilo, da se je skoro potil. V prvem nadstropju so molčala na vsako stran ena vrata. Na enih je stala vizitka z napisom Ferdinand Postrv, finančni uradnik, a na drugih Julij Rupnik brez označbe stanu. Iz vrat je molel majhen meden gumb in tistega je bilo treba nekoliko zasukati, da je pozvonil. Pušnik še ni bil tega storil in je še stal pred vrati nad stopnicami. Poslušal je, če bi morda slišal kako šumenje kril, kar bi najbrž pomenilo, da gre po veži ona, vdova. Morda je doma, morda je tudi ni. Mogoče je kdo pri njej in če ni sama, bi bilo pravzaprav nerodno povedati, zakaj in po kaj je prišel. Samo zaradi kondoliranja, to bi se zdelo morda komu sumljivo, če je tudi resnično ... in, in ...

V drugem nadstropju je nekdo zaloputnil vrata in pričel teči po stopnicah. Pušnika se je polotila silna zadrega, zardel je v ušesa, obrnil se naglo, odtekel po stopnicah in stopil na cesto. Odšel je hitro prav tik hiš.

Doma je hodil nervozno po sobi, mahal ob sebi z desnico in si očital in zabičeval: »Ve-

dem se, kakor bi bil zaljubljen, da, kakor bi bil zaljubljen! To je škandalozno, tako vedenje, to je nekaj nedopustnega —«

Začutil je smešnost svojega položaja in ravnanja in nekako zato, da bi kluboval sam sebi, je sklenil, da pojde drugi dan pred uradnimi urami (prično se ob devetih) na Vodovodno cesto čakati vdovo, ki pojde zjutraj gotovo po kakih opravilih iz hiše.

Prebil je nemirno noč, vstal zjutraj ob sedmih, prišel na Vodovodno cesto in tam v obližju hiše št. 50 promeniral po trotoarju. Svoj sklep je bil izpremenil v toliko, da si ji bo pridružil le v tem slučaju, če pojde sama. Ako bo imela kako spremljevalko, ali celo kakega spremljevalca, potem ne.

Ljudi je hitelo mimo več in več. Ženske z ročnimi torbami na trg, druge na delo v tovarne, gospodje po svojih poslih, delavci po svojih in otroci s knjigami v šolo. Kadar je stopil kdo iz hiše št. 50, je Pušnik pomižiknil in pogledal ostreje. Pri tem mu je bilo, kakor bi nekje zaostala sapa in vzdihniti je moral globlje in siloma. Moški, ki so hodili mimo, so imeli suknje tesno zapete in nekateri tudi ovratnike pokoncu, a njega ni zeblo. Skoro toplo mu je bilo in zato je odpel suknjo. Hotel je žvižgljati, a vse se mu je čudno zadiralo in spotikalo. In gledal je pazno po ljudeh in mežikal.

Po osmi uri enkrat je vstopila iz hiše št. 50 črno oblečena in jako stasovita dama in to je bila ona. Šla je sama in — Bog ve, zakaj — preko ceste se je napotila na trotoar ob nasprotnih hišah. Pušnik se je jako zavzel, in ker je vdova zelo spretno in naglo prestopala, je moral teči preko ceste. Na tej poti se je tako zasopel, kakor bi bil preletel par kilometrov. Dvignil je klobuk, se oglasil, ali besedam se je poznalo da jim manjka sape.

»Vi, vi ste — čakajte« — je rekla vdova prijazno in popravila črni pajčolan, ki ji je zakrival obraz. Črnina ji je pristojala izvrstno. Zlasti obraz, skrit pod pajčolanom, je bil zanimiv kakor umetniško delo iz kamena.

»V kavarni smo se sestali« — je rekel Pušnik. »In« —

»Da!« — je hitela jako ljubeznivo ona. »Da, da! Vi ste gospod iz kavarne. Oh, tam smo se videli in — glejte — jaz sem po tistem slučaju mislila, če bi vas kje srečala, da bi se oprostila zaradi svojega soproga. On ni bil v resnici tak, on je bil blag človek, v njegovi duši je bilo nekaj velikega.« —

»Nisem mislil na tisti slučaj, ali videl sem vas z one strani trotoarja, spoznal sem vas in hotel sem kondolirati. Da! Moje sožalje, go-spa« —

Ponudil ji je desnico, ona jo je stisnila in se zahvalila. »Zdaj je že teden dni od takrat«

— je rekla — »ali verujte mi, meni se zdi še vedno, da ni res. Vidim ga še vedno živega pred sabo! Težki časi so to — ah — in, oprostite mi, ali niste bili vi tudi na pokopališču, ko so pokopavali mojega moža?« —

Pušnik se je izvanredno vznemiril, z roko se je prijel za levo uho, ki mu je posebno gorelo, in odgovoril: »To se pravi — — da, bil sem! Slučajno sem šel tam mimo in stopil sem bliže.« —

»Oprostite«, je žgoleda gopaa, »ali meni se zdi, da ste šli tudi za pogrebom!« —

Pušnik je zardel v obraz, zamahnil z desnoro roko po zraku in se sam nad sabo hipoma razkačil. »Ah, vidite, ta prokleta zadrega! Jaz sem čudak, to ste že sami uganili, Potajujem in izdajam se obenem! Ali čemu, prašam vas!« —

»Vi ste jezni, ali zakaj?« — je vprašala nedolžno vdova.

»Ta zadrega« — je vzkliknil Pušnik — »to je moje prokletstvo! Vidite, zardel sem kakor študent. Vrag vedi, kaj mi je!« —

»Res ne vem, res ne vem!« — je zažgoleda ona. »Vznemirili ste se kar mahoma!« —

»To je zaradi vas!« — je zatrdil on odločno. »Doma hodim po sobi in mislim na vas! Da, na vas mislim!« —

»To je šala, kaj ne?« — je vprašala.

»Ah,« — je vzdihnil on. »Saj me vidite: v zadregi sem in neroden — — vrag me vzemi! To je resnica! — Kaj mislite, da sem vedno tak? Ne, pardon, prosim, nisem!«

Ustne so se mu tresle in postal je zelo bled.

»Ali vendar, vendar!« — se je čudila dama. »Kaj govorite, to ne gre tako!« —

»Saj vidite, da gre!« — se je tresel dalje on. »Vame je prišlo nekaj, no, pogledjte, saj sami vidite, tresem se, vrag me odnesi! Jaz, oprostite mi, mislim na vas. Vi ste napravili name vtis, čuden vtis, povem odkrito! In zdaj je tako! Bil sem že v hiši št. 50, kjer stanujete, pred vrati stanovanja, a se nisem upal pozvoniti. Da, tepec sem! In danes vas čakam od sedmih — zares! Hodim po trotarju — sem — tja — tja — sem — —«

»Čakajte, čakajte, to je« — je hotela govoriti vdova, ki se je sama iznenadila.

»Ah — jo je prekinil on — »nič! Molčite! Saj vidite, kakšen sem: nervozen do skrajnosti! Skočil bi iz kože — kar takole: za nič! To se pravi: zaradi vas!! A vi — gledate tako predse skozi pajčolan po trotoarju in nič —! Zdi se mi celo, da ste precej mirni! Ali je to prav, to bi rad vedel!« —

»Ali ste ob pamet?« — je vprašala vdova in hotela govoriti, a on jo je zopet prekinil.

»In zdajle!« — je vzkliknil. »To je sramota! Vi vidite, kakšen sem, vznemirjen do skrajnosti, a vi rečete: ob pamet! Ne, ne! Kaj sem hotel reči? Koliko je ura?« —

Privlekel je uro iz žepa, gledal nanjo in roka se mu je pri tem jako tresla. Besede so nekako skakale iz njega.

»Zdaj je devet, poglejte! V urad moram — takoj! A kje se vidiva, to sem hotel vedeti, to mi povejte! Ali vas lahko obiščem — jutri, danes?« — —

»Ali« — se je začudila vdova in se pričela obenem smehljati. »Lahko me obiščete! Vese-lilo me bo! Danes ali jutri, ne pojdem nika-mor!« —

Dvignil je klobuk, ne da bi ponudil obenem roko in zbežal iz stranskih ulic, kamor sta bila zašla med pomenkom, nazaj v sredino mesta.

Drugi dan jo je obiskal na stanovanju, par dni kasneje zopet, nazadnje sta se shajala vsak dan. Pričela sta hoditi skupaj na izprehod, skupaj v gostilno in skupaj v kavarno. Poleti meseca julija sta se poročila. Njeno bujno in krasno telo je učinkovalo nanj kakor močno in omamno vino.

IV.

Po poroki je nastopil dopust, ki ga je porabil za to, da se je odpeljal s svojo mlado ženo na svatbeno potovanje. Ime ji je bilo An-

tonija, a njemu se je zdelo primerno, da jo nazivlje po svoje. Iz Antonije je napravil Zvonimiro in iz Zvonimire Miro.

Šla sta k Vrbskemu jezeru in se tam nastanila v obrežnem in elegantnem hotelu. Prvi dnevi so jima krasno potekali. Vstajala sta pozno, se vozila po jezeru, se sprehajala po promenadah, poslušala razne godbe, hodila na izlete in se zopet umikala svetu v svojo srečo in ljubezen. Njuni pogovori so bili izpočetka brezpomembni, čebljanje mladega para, ki nikjer in nikoli ne zaposluje duha. Pozneje sta pričela obujati spomine in pripovedovala sta vsak iz svojega življenja. On je pripovedoval o neki dolgotrajni in brezciljni ljubezni, ki se je vlekla čez ospredje njegove mladosti, a ona je pričela vedno pogosteje praviti o svojem pokojnem soprogu. Ko sta obstala ob času večerne zarje ob jezeru, je dvignila roke in kazala nekam tja po široki gladini, kjer se je zlatil odsev razžarjenega neba.

»Midva z mojim prvim možem« — je pravila — »sva se mudila na svatbenem potovanju ob morju. Vsak večer, ko je zahajalo solnce, je on stal na bregu in gledal. Navdušil se je — resnično!« —

»Kaj ga je navdušilo?« — je vprašal Punik.

»Kaj?« — je zganila ona rame. »Morje, solnce in tista luč, ki je blesketala po daljnih

valovih. Bil je čudovit človek. Rekel je: Poglej, do obzorja... luč... brezкраjnosti... ah...«

Pušnik se je zasmeljal in rekel: »Moral je biti smešen!«

»Ne!« — je dejala ona. »Jaz sem smešna, ko ne znam povedati! Ali on, moj dragi, on je izbral prave besede, on je bil naravnost veličasten. V njegovih očeh je sijalo v črnini zenic nekaj svetlega in skrivnostnega in tudi v njegovi duši je živel nekaj blagega in nenavadnega.«

»Ti se šališ!« — je rekel Pušnik. »A ne spodobi se: on je mrtev!«

»Ne šalim se!« — je trdila ona, se okrenila proti poti in pričela ž njimi vred stopati dalje. »Čemu bi se šalila, kako to? Da boš razumel, poslušaj še to-le: Ko sva imela na Bledu hotel, je on hodil po sobah in po vrtu z debelimi in zlato obrezanimi knjigami in iz njih čital. Navadno so bile v njih pesmi in vanje se je zatapljal. Včasih je prišel ob enajstih zvečer v kuhinjo, kjer smo ženske še čule, in mi začel pripovedovati iz tiste knjige. Poslušaj, ali ni lepo? je dejal in po obrazu se mu je raztakalo nekaj žalostnega.

...der trübe Strom ist mein Leben,
das schwankende Rohr bin ich;
des Schicksals schäumende Wogen,
sie beugen, erdrücken mich!«

»Hahaha!« — se je smejal Pušnik in dostavljaj. »Ni čudo, da je naglo dogospodaril, ni čudo! Pesništvo pa hotelirstvo ne sodi skupaj!«

A Mira je govorila resno dalje. »Ponoči« — je rekla — »ah« — in videlo se ji je, da ji je spomin blag in mil — »ko sem se zbudila iz spanja, je gorela na njegovi nočni mizici sveča, on je sedel na postelji in se sklanjal nad knjigo k luči. Ko je opazil, da čujem, je rekel: Poslušaj, kako lepo je to, kako nenavadno, poslušaj te besede:

»Dan jasni, dan oblačni v noči mine,
srce veselo in bolno, trpeče
vpokoj'le bodo groba bolečine.«

Šla sta počasi ob bregu, mrak se je spuščal med drevje in nasade in na parniku, ki je plul po sredini jezera, so že gorele rahlo se zibajoče luči. Iz hotelovega paviljona je zvenel orkester ciganov in vanj se je mešalo petje družbe, ki je sedela v čolnu ne daleč od brega in pela.

Pušnik je slišal in premislil besede, ki jih je povedala njegova žena, in tudi vanj je zašlo nekaj čutečega in mehkega. Dejal je: »To je lepo rečeno — da!« —

Soproga pa se je bila vsa razblazila v spominih in pripovedovala je o neki sliki, ki jo je prinesel nekoč njen prvi mož domov. »Kupil jo

je bil od nekega slikarja, ki je prišel iz tujine. Naslikana je bila krajina. Zadaj gore, oblak, košček neba, a sredi polja siva pot, bežeča naprej po svetu, in na njej popotnik deseti brat z rdečimi nagelni za starim klobukom, s krivo palico v roki, s čevlji na rami in bos. A ves obraz se mu sveti v jutranjem solncu, žari se in se smeje.« —

Pušnik je bil utihnil in nekaj je leglo po njegovi notranjosti kakor senca. Mira pa je pripovedovala dalje. »Takrat nisem ničesar od vsega tega njegovega razumela, a zdaj, po smrti, ko ga ni več, mi je stopilo vse bliže in zdi se mi, da razumevam. Ko so nama prodali hotel in vse njegove knjige, je tisto sliko skril in jo skrivoma prinesel seboj v mesto. V mestnem stanovanju jo je obešal po vseh stenah, a nikjer je ni pustil viseti. Tožil je, da nima prave luči, da nima luči!« —

Prišla sta že skoro do hotela, obmolčala sta, a Mira se je naenkrat živahno spomnila še nečesa in rekla: »Ah, veš, ko zdaj tako mislim, se mi zdi, da je bila tista slika tudi v njegovi duši: polje, siva cesta in na njej popotnik sanjač deseti brat, romajoč po svetu. — Ali ti razumeš to, ali ti čutiš to, kar jaz zdaj čutim? Nekaj nedokončanega, nekaj meglenega, nesrečno srečnega, gubečega se v sanje —«

On ni nič odgovoril, samo tista senca, ki je padla prej dozdevno po njegovi duši, je po-

stala večja. Ko sta sedela zvečer za mizo, ga je prišla Mira nenadoma za roke, mu pogledala krotko in prijazno v oči in ga prosila: »Ali sem te žalila danes? Oprosti mi, več ne bom pravila o tem. Spomini so me zanesli! Danes — sploh v zadnjem času — se mi je življenje nekako odprlo. Vidim, česar nisem prej videla. Med mano in mojim pokojnikom je prišlo včasih do nesporazumljenja. Mislil je, da gledam po drugih, da rada govorim z drugimi, ali to ni bilo res. Nekoliko praktična sem morda bila, to je vse!« —

»Za božjo voljo!« — se je zavzel Pušnik in se zravnal na stolu. »Ti si bila samo praktična in mi vsi drugi nekakšne marijonete! In zdaj si se poročila z menoj — — «

»Ne, ne!« — ga je mirila ona in ga prišla vnovič ljubeznivo za roko. »Ti si mi drag, ne razumevaj me napačno, kako sem ti hvaležna! Mislila sem na hotel, na svoje prejšnje gospodarstvo. Kdo bi bil zahajal k nam, če bi ne bili z gosti prijazni, če bi se bili bavili le s pesništvom in slikami?« —

Pušnik je molčal in Mira ga je tešila še dalje. »In ne bodi tako občutljiv! Kdo te je hotel žaliti? To so spomini, vele misli o prošlosti, Rupnikove pesmi.«

»Da«, — je pritrdil mož — »da! Ali čudno je nekaj pri tem! Kaj veš, kako se jaz spo-

minjam tvojega pokojnega moža, kaj ti smem povedati vtis svojih spominov?« —

»Da, kako ne!« — se je zavzela prijazno soproga. »Povej mi ga, prosim te!«

»Če se zamislim nazaj« — je pričel Pušnik — »pa ga vidim, ali odurno je, odurno! Kakor pretirana maska: obraz so kosti, oblite ali zamazane z lojem, roke istotako in štiri-ogлата prevelika brada štrli nekam naprej in visi obenem čudno od obraza.« —

»Ne, ne!« — je odmajala Mira. »To so bili njegovi zadnji časi, to je bila smrt, to ni bil več on. Ne po zunanosti, ne po besedah. Takrat je bilo v njem nekaj ostrega, ost smrti! On je bil blag in lep človek!« —

Posegla je v svojo pompaduro in prinesla iz nje majhno srebrno uro z dolgo pozlačeno verižico in majhen nožek. Z drobno klino je odprla zadaj uro in pokazala Pušniku moško fotografijo, ki je bila vdelana v notranjo stran srebrnega pokrova. »To je bil on in ne tisti, ki ga poznaš ti!« — je rekla skoro ponosno.

Pušnik je vzel uro v roke in gledal mla-dega visokega fanta z nekoliko mehкими po-tezami v obrazu, ali prijaznih in toplih oči. Brez besede je uro zopet odložil, dolgo je molčal in ko je plačeval večerjo, je kazal z levico nekam pod mizo in govoril tiho in težko umlji-

vo: »Nasula si med naju besed — celo kopo — da! Kako pojdeva preko njih?« —

Tista noč je bila prva, v kateri je hlinil spanec in počasi in težko premišljal dolge njene ure. V par dneh sta se odpeljala. Nastanila sta se v Mirinem stanovanju.

V.

Pušnik je pričel razmišljati o tem, kako lahko mogoče je, da ga njegova žena vara. Zdelo se mu je, da ga o tem prepričuje njen lahki in prostodušni smeh, njena brezbrizna govorica in tudi pesmi, ki jih poje po sobah, ko briše ob nedeljskih in prazniških jutrih prah in ureja pohištvo. Nekaj zagonetnega je slutil v njej. To njeno površno govorjenje o vsem, na kar napelje on besedo, skriva pod sabo tihe neznane tajne in je kakor plašč, ki zagrneš z njim tisto, kar nočeš, da bi videl tujec.

To je našel in izmislil v dolgih zimskih nočeh, ko je ona mirno spala, on pa bedel in gledal s trudnimi in pekočimi očmi v temni strop. Dogodilo se je tudi, da je ni našel parkrat doma, ko je prišel zvečer iz pisarne in ko jo je vprašal, kod je hodila, se mu je smejala s tistim površnim lahkim smehom, ki je nekaj zakrival...

»Bila sem... ne povem ti! Ti bi se mi smejal!«

O — poznam te, si je mislil Pušnik, o, jaz poznam ves ta tvoj rožnati plašč do zadnje ro-

že in do zadnjega zelenega pereščka, ki je vtkan vanj. In diskreten sem, zvitejši od tebe in razkrijem vse tvoje slabosti s pretkano nakano!

Prepričan je bil, da hrani ona v srcu druga mogočnejša čuvstva, kakor so bila tista, ki jih je pokazala njemu. Njena duša je široka in globoka, ali on ne more prodreti do nje, ker ne najde pravega pota in ker ne more najti pravega pota. Nekdo drug jo je nekje zamamil, posegel v globino misli in jih zaposlil zase.

Ta ženska, ki govori o nekdanih stvareh, ki se površno in dobrohotno smeje vsaki budalosti, ki se zabava z njim pri najneumnejši burki v gledališču ali kinematografu, to ni njegova žena. Njegova soproga je ona druga, ki živi v njej, ki je polna blagih in pametnih misli, ki je zmožna najvišjih človeških čuvstev in ki pojmuje življenje v luči svojega duha. To je njegova žena, to on želi in ljubi.

Ali nekaj razkršenega, razbitega je med obema in on gleda nanjo in vanjo kakor skozi stekleno prizmo. Vidi petkrat po dvojne oči, pet ust, pet obrazov in pet smehljajev in zdaj išče med njimi pravega in odkritega, ki prihaja naravnost iz duše. Zamešalo se je vse, vse je čudno razbrisano, misli postajajo bežne in plahe, sčrtavajo nekako po glavi, izginjajo in puščajo za sabo pekočo in grenko praznoto.

Do spoznanja se je treba riti s težavo in požrtvovalnostjo. Pričel bo delovati najprej v

duhu, pozneje seže v življenje, odpre njegove bukve na pravem mestu in prebere pravo stran. Tukaj! — ji pokaže. Izvoli to čitati! Črno na belem je kakor na dlani!

Pušnik je prišel ostajati popoldne v pisarni. Ko so vsi njegovi kolegi odšli iz urada, se je izprehajal on po prazni pisarni, ukrenil v glavi, sedel za mizo in napisal svoji ženi pismo. Izpremenil je svojo pisavo in se podpisal za Rudolfa Grudna, privatijeja. Ta Rudolf Gruden jo je videl parkrat na ulici, sledil ji je parkrat skrivaj do njenega stanovanja in zdaj vse točno ve, kje ona stanuje, in kaj je z njo. Biva na Vodovodni cesti št. 50 v drugem nadstropju na desno in je poročena. Njen mož je mlad, privatni uradnik in dosti simpatičen. Otrok nima.

Pušnik je vstal, gorel v velikem zadovoljstvu, mel roke, prekorakal parkrat pisarno, sedel nazaj za mizo in pisal. On — Rudolf Gruden, privatije — jo ljubi kakor luna morje, kjer se koplje vsako noč in kakor je vse to zapisano v pesmih. On hrepeni po njej kakor hrepene mladi poetje po svojih ljubljenkah, ko jim zlagajo najgorečnejše pesmi. O, da bi mogel vsaj seči v njeno belo dlan!

Pušnik je zopet vstal, stopil par korakov po sobi, mel roke in sedel z navdušenjem in zadovoljstvom nazaj. Mahal je z roko nad mizo in si šepetal: »Zdaj se vse razkrije, zdaj se vse razkrije!« — Pisal je dalje. On — Rudolf Gruden

— je privatije, ima dovolj denarja, ali sreče zato nima, ker nima nje. Zdaj, v četrtek, 20. januarja bo maskaradni plës v tej in tej dvorani in tam jo bo čakal. Oblečen bo kot črn domino in na prsih bo nosil tri rdeče nagelne. Naj pride, jo prosi, naj stori to nesrečnežu in naj ga obvesti s kratkimi vrsticami, ki jih prejme na pošti po njej hrepeneči Rudolf Gruden, privatije.

Spisal je to pismo, ga zapečatil in ga oddal. Čez dva dni je stal na pošti pred lino in vprašal ves vznemirjen in rdeč, ali ni morda došlo kakšno pismo zanj, za Rudolfa Grudna.

Došlo je!

Pušnik ga je stisnil v žep, mesto v urad je bežal iz mesta in tam zunaj na široki in samotni sneženi cesti je odprl in čital: »Čakajte! Gotovo ne vem, če bo mogoče, pridem!«

Vročina ga je obšla, odpel je suknjo in se potil sredi božičnega mraza in burje. Stal je, gledal po belem polju in se spraševal: »Kako to? Ali je ona... in pride...? Pa kako to napravi?«

V meštu je kupil zase kostum, ga spravil pri prijatelju in šel domov negotov in razmišljen. Doma je razlagala ona pri večerji iste domače stvari kakor vedno in se smejala s svojim površnim in rahlim smehom. Drugi dan opoldne je rekla: »Ti, bodi tako dober in pusti me, da grem danes zvečer k svoji sorodnici, ki je

jako bolna!« — Stanuje v predmestju in za danes zvečer jo prosi. Pismo ima pri rokah.

Dala mu je pismo in Pušnik je čital, kakor je povedala. Bledel in rdel je obenem, se vgriznil v ustne in se siloma trudil, da bi bil njegov glas miren in prijazen. »Da,« — je rekel. »Če je tako, kdo ti brani? Pojdi, prosim te!«

Popoldne sploh ni šel iz pisarne domov, pač pa v gostilno in od tam k prijatelju, kjer se je preoblekel. Na maskarado se je peljal z izvoščkom in tam je obstal ob vhodu in čakal s tremi rdečimi nagelni na prsih. Eden je žarel v sredi, eden na levi in eden na desni. Črna maska ga je izpočetka pri gledanju jako ovirala, a pozneje se je nanjo privadil. Mimogrede se je ozrl v zrcalo. Bil je visok in črn in troje rdečih nagelnov na prsih se je k črnemu kostumu izvrstno prilegalo.

Okolo desete ure se je ustavila tik njega jako elegantna Turkinja. »Jaz sem tukaj?« — je rekla z naravnim glasom in po njem je takoj spoznal svojo ženo. Stisnil ji je roko in se ji zahvalil v visokem izpremenjenem tonu.

»Hahaha!« — se je smejala. »Čemu se pačite? Bodite naravni kot sem jaz!«

Pričel je govoriti z jako nizkim, tudi izpremenjenim glasom. Ponudil ji je roko in jo odpeljal na ples. Plesal je ž njo valček in ji ves čas šepetal, da je srečen, nepopisno srečen. Po plesu je odšel ž njo v stranske prostore in na-

ročil tam šampanjca. Ko je točil, se mu je silno tresla svetlo orokovičena roka in tudi glas. Ponavljal je: »Glejte, od sreče ves trepečem!« — V glavi pa je čutil istočasno silno vročino, kakor bi se mu bili izpremenili možgani v žerjavico.

Ona je bila jako lepa. Na sebi je imela široke atlasaste hlače, preko prsi kratek rdeč jopič od šumeče svile, izza njega se je bliščal kos belega vratu s tisto omamno belino, ki jo je on dobro poznal. Poiskal je njeno roko in jo stiskal kakor v zdvojenosti. »Povejte mi!« je šepetal. »Vi ste poročeni, kaj ne? In sicer drugič!«

»Hahaha!« — se je smejala ona. »Kdo vas je tako nalagal? Enkrat sem poročena, šele enkrat samkrat, pa mi je še to preveč!« In zopet se je smejala.

Njemu je zastal glas, njeno roko je izpustil in obsedel za hip molče na stolu. Nato je naglo oprijel kozarec in ž njo trčil: »Pijte, moja prekrasna, do dna!«

Izpila je enkrat in dvakrat in postala vselejša. V pogovoru je vprašala: »Kaj vas je zanimalo na meni? Povejte, hahaha!«

»Vse!« — je rekel on. »Očarali ste me kakor čarodejka!« In hotel je naštetih še kopo sličnih fraz, ali manjkalo mu je zanje spomina. Mesto vsega tega je vprašal: »Ali vi jako ljubite svojega moža?« —

»Hahaha!« — se je zasmejala ona. »Ljubim ... hahaha. Spiva, veste, vsak na enem koncu stanovanja ... On je mrzel in mrtev ...«

Pogledala je naglo na uro in cepetala z nožicami. Hitro, hitro, hitro! Prekasna bom, bežati moram!«

»Ali vas smem obiskati?« — je vprašal on, jo ogrinjal in spremljal po stopnicah do voza v čudni zmedenosti.

»Hahaha ...« se je smejala ona. »Ta moj mož, veste, hahaha, plete nekaj v mislih, res! Vse skupaj ni nič, a on plete in plete!« In ko je sedla v kočijo in ponujala roko, je dodala: »Obiščete me lahko na stanovanju. Moj mož gre vsak dan ob osmih v pisarno in se vrne opoldne. Ob dveh gre zopet in se vrne ob šestih! Na svidenje, hahaha!«

VI.

Ko se je vrnil nazaj, je poiskal bufet, sedel tam v miren kot in pričel piti. Tresel se je od vznemirjenja in mislil raztrgano in burno. Ona je rekla, da plete njen mož nekaj v mislih, kar ni nič. In da je mrzel in mrtev. In da ima ona še vedno enega samega moža.

Ljudje so hodili mimo, lepe maske so se obregale obenj, a on je bil za vse to mrtev. Gledal je žareče električne lestence, držal v roki čašo in počasi srebal. Vino ga je razgrelo in mu razlilo po duši lahkotno in veselejše razpolo-

ženje. Domov se je vrnil šele proti jutru in takrat je hodil dolgo po spalnici in veselo mahal z rokami. Žena je že spala, a pri njegovi hoji se je zbudila in ga prijazno in zadovoljno pozdravila.

»No?« — je rekla. »Kam si se pa danes zatekel?« —

»He! Poglej!« — je rekel enako veselo on. »Malo sem se odobrovoljil!« —

»Bravo!« — je pritrdila ona. »Ta je prava! Kod si pa vse hodil?« —

»Bil sem po gostilnah, kavarnah... ne naštejem ti vseh imen, toliko jih je! In kje sem še bil? Po predmestnih beznicah! In kje še? O — draga moja povsod me je bilo dosti!« —

Ko je to govoril, se mu je nenadoma nekako skalilo po glavi, začutil je šibkost, sedel je na stol in se prijel za prsi.

»Notri čutim nocoj meglo! Vse po mojih prsih leži nekaj kakor dim, da!«

Nalahko je pričel kašljati in dolgo ni nehal. Ko se je pomiril, je zopet vstal in je rekel: »Jaz sem vse povedal, kod sem hodil, zdaj pa še ti povej!« —

»Oh!« — je vzdihnila ona in podprla glavo z roko. »Meni pa ni bilo tako prijetno kakor tebi! Pri bolnikih je žalostno, saj veš!« —

»No — pa pripoveduj malo!« je silil vanjo on, sedel k njenim nogam in podprl obraz z obema rokama.

»Prežalostno je!« — je rekla. »No, pa naj bo! Povedala bom! Pridem tja in ona sama kost in koža. Prvo njeno vprašanje je bilo: Zakaj te ni bilo tako dolgo? In potem smehljal, tisti upadli bolni smehljal in pritisk vlažne in bolne roke... lahko si misliš!«

»Zdaj misli nanj,« — je šepetnil Pušnik in vprašal dalje: »Ali kako je zbolela?«

»Kdo to ve? Ona sama ne! Taka bolezen pritiplje kakor senca! Saj se vsega spominjam, kako je bilo pri meni doma. Neko noč je pričel kašljati in potem je šlo dalje!«

»Kakor jaz zdajle!« — je dostavil in oba sta umolknila. On je gledal predse v slabo razsvetljeno steno, ona nekam proti kotu, po stropu pa so se počasi premikali nekakšni podolgovati in nedoločni odsevi iz ulice ali stanovanja nasprotne hiše.

»Kako ji je ime, praviš?« — je vprašal on.

»Komu?« — je rekla ona. »A — sorodnici? Da! Ime ji je... Gizela!« —

Legla je nazaj po zglavju, podprla glavo z dlanmi in v svetlobi brleče nočne luči so se motno bleščale njene polne bele roke. On jo je pričel gledati, ona je pripovedovala: »Imela je... ta Gizela... neko razmerje in zaradi tega pravijo, da je prišlo tako daleč. Še sedaj — v bolezni — ima pod vzglavjem fotografijo. Pa ni imel nič tisti človek, saj bi ga ne mogla vzeti. Pisatelj je bil, veš. A drugo je zdaj vseeno vzel,

vendar pravijo, da živi čudno. Ponoči pije po gostilnah in podnevi piše. A ona — žena — kakor da bi je ne bilo! Zato jo ima, da mu kuha!»

Pušnik se je sklonil nad svojo ženo in jo prijel trdo za gole roke. »Zadavil bi te!« — je siknil. A ona se je smejala in rekla: »Kakšna ljubezen je to? Ali so to pokloni?«

VII.

Meseca maja je šel Pušnik k zdravniku, ker je čutil v sebi oslabeledost in šibkost. Izvedel je, da mora hoditi mnogo na izprehod in to po solncu. Tudi mora skrbeti, da vzdrži povsod dobro voljo in da se ne vpleta v stvari in razmere, ki bi mu napravljale žalost in mu pobile dušo.

Pričel je hoditi ob solnčnih popoldnevih zunaj mesta in si preskrbel v ta namen dopust. Na dom in na ženo je pričel vedno in tudi doma misliti nekako od daleč. Kakor bi bilo vse tisto nekje za gorami in tudi v davnini. Nekega večera jo je našel zunaj na pokopališču in takrat je spojil v svojih mislih njenega pokojnega moža in njo v tesno celoto, ki je ni niti poskušal nikoli več razdružiti. In taka — spojena s spominom bolnega in izžetega pokojnika — mu je postala odvratna in zoprna in zato se ji je pričel umikati. Kajti pokojnik je oblezel s svojimi bolnimi in brezkrvnimi ustnicami vso njeno belo

polt, njene oči, njene lase in njene prste. Njegovo bolno in propadlo telo se je dotikalo v dolgih morečih nočeh njenega zdravega in bujnega telesa, njegovo dihanje je zadevalo ob njena bela prsa, ki so bila potna od bolnikove sape. To je trajalo mesece in mesece, leta so tako minila in v teku tistih let je zašlo v njeno kožo vse tisto, kar je bolniškega, gnusnega in ostudnega. Zdaj je prepojena s tem vsa njena zunanost.

On — pokojnik — je delal v nočeh, ko ni mogel spati, isto, kar počenja sedaj Pušnik. Zakašljaja, gleda v strop, ona se prebudi in pričneta se pomenkovati. Pogovora naenkrat zmanjka, ker si nimata duši kaj povedati. Daleč sta druga od druge kakor zemlja od lune, luna od solnca in solnce od zvezd. Nič skupnega ni v obeh, nič sorodnega. Tukaj ubog, čuteč človek, tam brezsrčna žival, ki vsebuje komaj instinkt usmiljenja. Pomolčita oba, on seže po njeni beli in goli roki in zdaj prične pogovor materija. Roka se meni z roko, polt s poltjo, telo s telesom. Poljublja jo po ustih, prsih licih, rokah in ramah. Pritiska se v omamno toploto in pozablja nase, na dušo. In vse tako je delal tudi pokojnik. V dolgih prečutih nočeh jo je poljubljal s svojimi bolnimi ustnicami, se je dotikal s svojim bolnim telesom in se je oklepал s svojimi kostmi, zaviti v belo in rumeno kožo. On je bil bolan, a se ni preselil v svojo sobo, ni odmaknil svoje po-

stelje od njene, ampak ostal tik nje in se veselil noči, da se v njeni temi z njo kratkočasi.

Pušnik je hotel, da bi znal pisati in da bi razložil drugim ljudem, kako čuvstvo je to, ko najde mož v svoji ženi prednika, ki je užival že vse to, kar uživa zdaj on, že davno pred njim, ko je bilo še vse mlajše, svežejše, novejše in brez vsakdanjosti. Žena ni žival, ni lepa stvar, ki bi za denar menjavala gospodarje. Sveta je in dana le posamezniku. Kadar je menjala gospodarje, takrat ni več žena. Blago. je, romajoče iz rok v roke. Za hip te omami, a ko vidiš sledove tujca, te prepaja s hladnostjo in ponižuje do živali. In sledovi rastejo, drug odkriva drugega, zastrupljajo te, oropajo čuvstev...

Izbral si je svojo sobo, ki je imela razgled na gozd in polje za mestom in pričel tam samotariti. Ko je prišla tja nekoč zjutraj njegova žena še vsa vroča od spanja in se ga nenadoma oklenila, bi bil skoro zakričal. Tako blizu je začutil vso njeno davnino, kakor bi stal njen bolni prvi mož tik vrat in gledal nanj in na svojo ženo. Skoro njegovo koščeno in ohlapno brado je videl, ki ni imela več moči, da bi se držala ostale glave in se je zato pobešala na prsa. In naposled — kakor bi ne bile roke, ki so se ga oklenile, njegove žene, ampak njega, ki je stal tik vrat, pristopil nenadoma in se stegnil po njem. Ta vlažnost je njegov pot, ti prsti, ki ga tišče

v vrat, so njegove trudne in ostre kosti, oblite z zgrbljeno in razpadajočo kožo.

»Oh« — je rekla ona, »moj ljubi, pelji me včasili kam, več ne morem prenašati te samote in zapuščenosti!«

»Kam, kam?« je vprašal on

»Med ljudi, med ljudi!« — je rekla ona, sedla na posteljo in se pričela solziti »Ne morem živeti tako — brez družbe!«

»Bolan sem!« — je dejal. »Šel bi s teboj, če bi mogel prenašati dim! Ali dim! Ne, tega ne prenesem!«

»Jaz tudi ne te samote, te zapuščenosti!« — je trdila ona. »Saj imaš prijatelje, znance! Pelji me, da jih bom čula vsaj govoriti! Ali pa me pelji v gostilno ali kavarno, da vidim ljudi in družbe vsaj od daleč!« —

»Da!« — je rekel. »Bom, bom!«

In to je obljubil zlasti zato, da bi naglo odšla in ga več ne nadlegovala s svojo prisotnostjo.

Ko je bil zopet sam, je odprl okno in dihal močno vase sveži in ostri jutranji zrak.

VIII.

Z boleznijo, ki se je razpredala v njem, so se polagoma razpletale niti in mreže, ki so priklepale njegovo dušo k življenju. Razmerje je razpadalo in pričel je živeti nekako na sredi

med življenjem soljudi in onim neznanim, ki se pričenja onstran smrti. In v mislih je pletel prehod preko grobov in se strahoma izpraševal, ali se ne vara, ako misli, da čaka nanj drugo večno življenje in da je ta nezadovoljnost in bolečina le slovo oslabelega in propadajočega telesa. Bliža se počasi dan, ko bo obležal na postelji, ko ne bo več vstal, ko ne bo nikoli več stopil na ulico, šel v pisarno ali na izprehod na polje in v gozdove. Življenje se umakne kakor počasna senca in na beli rjuhi ostane na pol že razpadlo, mrzlo in brezčutno truplo. To bo on, Tone Pušnik, privatni uradnik.

Kod je v zadnjih časih hodil, to mu je bilo vseeno. Če ga je prosila žena, naj gre ž njo v gostilno, je šel brez misli. Sedel je tam, jo poslušal, ji kimal in ž njo pil, da se je omamil. Ko je videl nekoč v neki restavraciji, da se spogleduje ona z nekim visokim bledim gospodom, se je na glas zasmel, vstal od mize, stopil k njemu in se prijazno poklonil.

»Vabim vaše blagorodje k svoji mizi!«

Bledi tujec je gledal, počasi zardel in se čudno zmedel, žena se je od svoje mize prijazno smehljala. Pušnik je ponovil: »Vrag vedi... ali niste malo čudni? Najprej koketirate z mojo ženo, a ko vam človek reče, da blagoizvolite sesti k njej, se kujate! Prosim vas, pridite vendar, kako sem vas vesel...«

Gospod je res vstal in rekel: »To je zame posebna čast! Jaz sem Davorin Cestar, notarski kandidat.«

»Ah« — je dejala žena — »veseli me. Oprostite, moj mož se nekoliko slabo počuti! Saj nič ne zamerite!« —

»Ta je lepa!« — se je zasmel Pušnik. »On naj bi mi zameril!« — In pri tem mu je stopilo v misli, kar je doživel pred leti. Čez mesece se bo že spominjala mene, kakor se je spominjala njega pred dvema leti. Povzdigovala bo glas, zavijala oči in ponavljala in ponavljala: On je bil blag, on je bil nenavaden človek, on je bil velik človek...

Družabnik je vprašal: »Nekoliko bolni ste, od česa, prosim, vam je to prišlo?« —

»Haha!« — se je zasmel Pušnik in njegov obraz je postal skoro zloben. »Od vsega tega in še zlasti od svetega zakona... haha!« —

»On« — je pričela prijazno žena — »oprostite, nekoliko ciničen je postal zavoljo bolezni!«

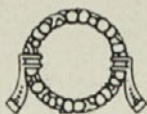
»Da!« se je rogal Pušnik. »Mesto veseljaka je postal cinik!« In vmes je mislil, kako bo povedal ženi, da je bil on tisti črni domino s tremi rdečimi nagelni, ki jo je čakal na plesu. Njemu je pravila o prvem možu zgodbe s pesmimi in desetimi brati, a tretjemu možu naj pripoveduje o dominu z rdečimi nagelni. Saj se zdaj zgodi vse brez sovraštva, vse brez sovraštva. Kje je zdaj jeza?

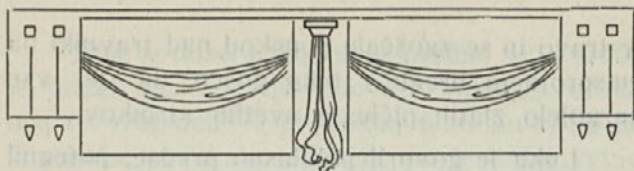
Ko so se poslavljali na cesti, je rekla žena možu: »Gospod je bil jako ljubezniv — ali bi ga ne povabila na čaj?« —

Takrat se je Pušnik nenadoma razkačil in hripavo zakričal: »Počakaj, v kratkem umrjem!«

Razšli so se naglo. Od nekod je pritaval zaspan policaj in gledal za njimi.

NARASLE SO VODE.

Neko noč okoli kresa je sedel brodar Luka ob reki in lovil ribe. V roki je držal dolgo leščevo šibo s trnkom na drugem koncu, pomajal včasih z njo po zraku, pa zopet miroval, vlekel iz pipe tobakov dim in pokašljeval. Malo višje od njega na bregu, ki se je vzpenjal polagoma kvišku in se končaval zgoraj z odsekano hosto, je ležal vznak na travi njegov sin Tone in gledal v nebo in zvezde. Na levo precej visoko sredi rebri je stala bajta in v polmraku se je zdelo, kakor bi klečala na strmini. Okoli in okoli je sijala zvezdnata noč, vsa prepojena s svojimi glasovi, ki so prihajali s polj, z njiv, iz hoste, z brega in reke in se vsi zlivali v en sam mogočen ali blag val, ki ni vznemirjal ušes, pač pa uspaval duha v prijetne misli in sanje. Po grmih in po drevju so peli črički, v travi murini, v gozdu sove in v reki so se vzigravale ribe in se metale nad gladino. V mračnem ozračju so se svetile kresnice, plavale v zlatih črtah in lokih naokoli, dvigale se visoko, spuščale se

v travo in se zgoščale ponekod nad travniki na nasprotnem bregu v tako goščo, da je vse mrgolelo zlatih pičic in svetlih utrinkov.

Luka je govoril polglasno predse, potegnil trnek iz vode in natakil nanj novo vado. Po glasu se je zdelo, da govori sinu, a da mu je obenem vseeno, ako ga sin posluša, ali ne. »Tako-le« — je rekel — »drugače je bilo, bome, na svetu. Več čudnih reči je bilo prej na zemlji, kakor jih je dandanes. Človek bi rekel: glej, ljudje so postali modri, pa so se jim zato umaknili duhovi, strahovi in druge pošasti, ki so prej hodile med njimi!«

Tone je gledal v nebo in ni poslušal starca. Mlad je bil in čvrst in to noč je bilo zašlo v njegove misli nekaj blagega. V prsih je ležalo čuvstvo, ki je bilo podobno pokoju tiste noči, ki je bilo toplo in mirno in vendar zmešano iz tisočernih vplivov, vtisov in spominov zadnjih časov. Močne žilave roke je stezal od sebe po travi, razpiral dlani in jih krčil, kakor bi mu bilo prijeto nekaj močnega, važnega, česar pa ne bi mogel nikoli krotiti s svojo telesno silo.

Brodar je vrgel na suho ribo in zaklical hripavo: »Primi jo!«

Tone je vstal, pobral otepajočo ribo in ji gledal v oči. »Vrag ga vedi!« — je dejal. »Smili se mi!«

«Nesi jo v kad pred bajto!« —

Tone je odšel z ribo in še predno se je vrnil, je pričel starec pripovedovati. »Mojega očeta oče — tvoj ded — je nekdaj tako lovil, pa je pocukalo, pocukalo močnejše, on je držal vrvi-co, ali vleklo je tako močno, da ga je potegnilo na glavo v reko. Ves moker je prišel domov in od takrat ni bil več zdrav. In predno je umrl, je klicalo na onem bregu: ho—o, ho—o! Žalostno je klicalo in on je odprl brod in šel iskat. Noč je bila, prepeljal je, ali kaj je prepeljal? V bajto je stopil bled in upadel, kakor bi prišel iz groba. Drugi dan so se poznali po brodu sledovi, kakor bi skakal kdo po njem z razbeljenimi kopiti in tik za njimi vedno odtisi kosti človeškega stopala. Slaba družba mu je bila usojena, zli popotniki. Drugo noč je umrl.«

Tone je zopet ležal v travi in tam na nasprotnem bregu so se pričele premikati črne sence in preko vode so plavali klici: »Ho—o, ho—o, o—oj!«

»Pelji, Tone!« — je vzkliknil starec, ne da bi se obrnil.

Tone je vstal, šel k brodu, ki je ležal mirno na vodi, odvezal vrv in zacvilil z dolgim in težkim veslom. Škripec na vrvi, ki je bila napeta preko vode, je začel drčati po njej dalje, druga vrv, ki je vezala brod in škripec, se je natezala in komaj vidno premikala proti vodni sredini.

Reka, ki je ni bilo prej čuti in je ležala na tistem mestu skoro nepremično v strugi kakor jezero, se je oglasila zdaj s čudnim in zamolklim žlopotom in pridušenim ploskanjem ob čolne, ki so nosili brod. Tam na bregu med skalami je zašumelo in zagrgralo, kakor bi se kdo topil.

Brod je kmalu pristal in Tone je razložil iz senc na bregu godca Vincenca s Škrjančega, ki je hodil s proščenja na proščenje, s semnja na semenj in s svatbe na svatbo. Na hrbtu se je svetlikalo okovje njegove harmonike, njegov široki in obriti obraz je preplavaljal nagajiv smehljaj in drobne oči so se skoro svetile kakor mačje.

»Nekaj imam zate!« — je rekel in pokazal s palcem nazaj. »Tam zadaj bo!«

Drugi je stopil na brod organist iz bližnje vasi, Tone Vijuga, bled droben in molčeč fant, ki se mu ni ljubilo pozdraviti ali kako drugače ogovoriti. Tretji je bil suh kmetič, ki so ga klicali za Stisko in četrta je bilo zastavno kmetiško dekle, ki je skočilo s skale na brod kakor srna.

»M-ja« — je pričel mečkati besede kmetič. »Kaj pa kaj delaš, Tone, kako pa kaj, kako? Rasteš, kaj ne! M-ja!«

Tone je premikal veslo, in gledal k dekletu in se hotel v temi razgledati. »Ali si ti, Katarina? Kaj ne, da si! Poglej, po senci te že poznam!«

Dekle je sedelo na drugi strani na klopi, zvonilo z nogami in se oziralo proti bledemu organistu, ki je sedel na drugem koncu iste klopi in žvižgal malomarno predse.

Kmetič je rekel: »M-ja! Deklič, kako bi bilo, če bi jaz k tebi sedel! Vdovec sem, za devet fantov! M-ja!«

Dekle se je stegnilo po klopi in potegnilo organista za suknjo. »Vi«, je dejala, »ali veste, da po tem brodu straši?«

»Po katerem?« — je vprašal brezбриžno Vijuga.

»Po tem, na katerem se zdaj peljemo! Smrt pa zlodej hodita sem plesat. Res! Brodarja Luko prašajte!«

Organist je malomarno zamahnil z roko in se obrnil stran.

Kmetič, ki ni dobil odgovora od dekleta, se je obrnil h godcu: »Igraj! Zakaj imaš pa meho-ve? M-ja!«

»Bom! Če vi zaplešete, oče Stiska, pa bom!« — se je namuzal godec.

»S tabo bi!« — se je obrnil kmetič h dekletu in se vrtil po sredi broda. »Zala si! Vrag te dal!«

»Doto ji dajte, ko je vam tako po godu!« — se je oglasil Tone.

»M-ja!« — se je pusto smehljajl kmetič. »Če bi me marala, zakaj ne?«

»Ti bi Boga ne odkupil, če bi ga videl na križu trpeti!« ga je tikal godec. »Za njegovo haljo bi tako vadljaj, da bi jo dobil po goljufiji. Poznamo take ptiče!«

»Molči! Ti si potepuh! M-ja.«

»A ti oderuh!«

»Stoj! Molči! M-ja!«

Kmetič se je razkoračil in pričel mahati sredi broda z rokami. Ko so zadeli prednji hloidi ob kopno, bi bil skoro padel. Vrglo ga je naprej in ujel se je za naročje.

Tone je prvi skočil na breg in privezal brod k obsekanemu debelemu deblu. Starec Luka je prišel s trnkom, ki ga je držal v desnici kakor voznik bič. Pobral je denar za voznino in ko je plačeval suhi kmet, ga je godec opozoril: »Kadar oče Stiska plačuje, takrat vedno preveč vidi! Poglej mu pod palec!«

»Prokleta!« — je siknil kmet. »Treščil bi te po zobeh! M-ja!«

Godec se je smejal, prijel Stisko za rokav in ga vlekel s seboj po poti, ki se je vila navkreber in se izgubila v obsekanem gozdu.

»Ne grem s teboj! Strah me je!«

»Če vas vaše vesti ni strah, pa bodite kar brez skrbi!« — se je smejal godec. »Vašega denarja bi jaz ne maral, prigoljufanega, odrtega denarja ne! Fej me bodi, če ni res!«

Odšla sta vse tako v prepiru in še zgoraj iz dračja je odmeval godčev glas: »Če bi kdo prišel zdajle nate, pa te ubil, pri moji veri, da bi jaz stran pogledal.. In pričal ne bi zate, ampak zanj. Dejal bi: Če sem kaj videl, naj me hlastne peklensko brezdno! Če jaz poznam ubijalca, naj me izpeko vragi satanu za večerjo, ho, ho, ho.«

Vijuga se je najdlje obotavljal spodaj pri brodu, kakor bi nalašč hotel, da ne bi šel s tistimi ljudmi. Dekle je šlo počasi po poti, Tone se je bil izgubil za bajto zavoljo starca, tekel tam zadaj v hosto in od tam naravnost na pot. Ko je prišumel in planil iz grmovja, se ga je dekle prestrašilo in zakričalo. In sam je obtičal vsled njenega klica, kakor bi ga bil pogodil strel. »A« — je čudno zategnil. »Bojiš se me!«

»Ne!« — je rekla. »A kdo bi vedel, da si ti! Ravnokar si bil spodaj pri brodu, zdaj pa planeš iz grmovja kakor pošast!«

»Zaradi starca!« — je dejal. »Zavoljo očeta! Nočem, da bi videl, ko govorim s teboj, ali da tečem za tabo — tako po pasje!«

Hotel se je nasmehniti, pa se mu je sproti pokazilo.

»Ti, dekliček!« — je zajecjal in jo hotel prijeti za roke. »Dekliček, da bi ti vedel...«

Po poti so se približali koraki in mladi in blede organist je šel mimo, ne da bi se ozrl na njo ali na njega.

»Pusti me!« — je zahtevala Katarina, izpulila roko iz njegovih in stekla za Vijugo.

»Čakaj!« — je stekel za njo Tone in hotel izvedeti. »Ali je ta tisti, ali je ta!«

»Kaj te skrbi? Mir mi daj!« — je vzkliknilo dekle in zbežalo še dalje. Tone je ostal zadaj, Katarina je došla organista in stopala zdaj tik njega po grapasti gozdni poti, zdaj se pognala in skočila na valovito mejo ob desni, preskakovala po njej mravljišča in drevesne šture, odrivala šibko leščevje in upogibala mlade gabre in bukve, ki so ji silile s svojimi vejicami v usta in oči.

Na nebu se je pokazal lunin srp in bledika sta mesečina se je usula na pot in med drevje in štorovje. Tu ali tam je pošumela v listju majhna nočna žival, velik hrošč je brenčal mimo, pod nogami je počila suha vejica ali zaškrtnil kamen.

Organist je bil zdaj, ko je sijal po njem lunin svet, še bolj bled kakor po navadi in še bolj bolehen in nežen. Na sebi je imel nekoliko prekratek suknjič s čudno ozkimi rokavi. Drobne roke z dolgimi prsti je prekrižaval zadaj na hrbtu, gledal je v tla ali naravnost predse po gozdu, pričel je požvižgljavati, prenehal z dolgim in nekako važnim vzdihom in pričel znova za spoznanje glasneje in veseleje.

Dekle, ki je tekalo večinoma po koreninasti meji in preskakovalo šture in črno gozdno ka-

menje, se je vedno oziralo nanj in hotelo pričeti pogovor. Ali on je šel, kakor bi ne videl nikogar in ne vedel za nikogar razen sebe. Nazadnje se je vendar oglasila: »Kako to vi? Greste takole, ne rečete nič, kaj pa je?«

»Zmišljam!« — je rekel organist. »Jaz nisem tako kakor vi drugi, ki ste kmetje. Vi imate telesno delo, jaz duševno, umno! Zdaj bo Veliki Šmaren, Marijin praznik, in zložil bom za ta dan novo pesem. Pričel sem že in sicer takole:

Poletje rož je pripeljalo
sedem polnih travnikov —

»No?« — se je obrnil k njej in jo prvič pogledal. Ali predno je mogla odgovoriti, je prinesel drobno desnico izza hrbta, mahnil po zraku z ozko in dolgo dlanjo in dejal: »Kaj hočeš ti o takih rečeh govoriti? Ne razumeš! Bedast sem, ker ti pripovedujem!«

»Ne!« — je odgovorila ona in skočila k njemu na pot. »Ni res, vse razumem! Pa kako nebi? No, pogledajte! Rekli ste, da delajo kmetje s telesom, vi pa z umom! Kako ne bi tega razumela? In dalje! Dejali ste, da zlagate za Marijin praznik pesem. Kaj je spet tukaj nerazumljivega? Zapomnila sem si jo, poslušajte:

Poletje rož je pripeljalo
sedem polnih travnikov.«

»Ho!« — je rekel organist. »Kdo bi si ne zapomnil lepe pesmi? To ti verjamem, da ti koj ostane v ušesih! Ali sicer: ni vredno!«

»Zakaj ne?« — je vprašalo dekle. »In kaj zdaj mislite?« —

»He!« — je stoknil Vijuga in zganil z rameni. »Ali si ti pismena?« —

»Kaj se to pravi: pismena?« —

»Saj sem ti že rekel! Težko je s tabo govoriti! Če človek izreče boljšo besedo, poglej, pa mu ne znaš odgovoriti! Pismen se pravi takemu človeku, ki zna čitati in pisati. Če znaš ti čitati in pisati, potem si pismena!«

»Na pol!« — je skoro vzdiknila Katarina. »Čitati znam ali pisati ne. Naš učitelj nas je naučil čitati, ko pa je bilo treba pisati, je naslikal več debelih črk na tablo, sedel za mizo, rekel naj tisto prepisujemo in se vadimo, pa zaspal. Vedno je bilo tako! Zato ne znam!«

Katarina je molčala, da reče kaj organist, ali ta se ni več oglasil. Roke je prekrižal zopet zadaj na hrbtu, gledal predse po poti in štorovju, pa se od časa do časa spotaknil ob korenino. Tam med debli se je že kazala prostrana ravan z njivami in polji in za njimi so čepele črne konture vaških koč, hlevov, skednjev in kozolcev in sredi vseh se je belila cerkev z visokim in vitkim zvonikom.

Katarini se je hotelo še meniti. Zopet je skočila na mejo, pogledovala od strani na svo-

jega molčečega sopotnika, skakala nazaj na pot in pričela sama pogovor. »Zakaj pa zdaj naenkrat molčite?« — je vprašala.

»He!« je rekel kratko in malomarno Vi-juga. S teboj ni dobro dosti govoriti!«

»Ali zakaj ne? Povejte mi!« — se je čudila in zahtevala Katarina.

»Niši na dobrem glasu!« — je pojasnil organist, ne da bi se bil vanjo ozrl. »Zadnjič me povabi župnik na kosilo; sedimo tako, beseda da besedo, in pomenek nanese nate. Nezakonska da si in da hodiš ponoči okoli, da se koplješ zvečer v potoku, kar se ne spodobi za dekleta!«

»Kdo je to rekel?« — se je razvnela Katarina. »Kaj je to hudega, če se kopljem ponoči v potoku?«

»Kaj jaz vem, kaj imaš!« — je skomizgnil organist. »Tudi ljudje govorijo o tebi, vaščanje. Fantje da hodijo za tabo, da si jim všeč, hehe!« — se je nasmehnil.

»In to govorite, kakor bi bil to greh!« — je rekla Katarina. »Ali vam nisem tudi všeč? Poglejte me!« —

»Ne!« — je odgovoril organist. »Močna si, zagorela, oči imaš prevelike in prečrne — ne! Meni nisi všeč. Po moje mora biti ženska nežna, bela, modrih oči, sploh mestna in ne kmetiška!«

»Ali kakšni ste vi, za Boga! Kakor gliva! Ali naj bi bil tak človek zdrav?« — se je čudila in jezila Katarina.

»Mestni otrok sem, to je!« je dejal organist. »Če bi bil kmet, pa bi bil ogorel, močan, zastaven in črnogled, kakor si ti. Tako pa je drugače! Mesto se mi pozna na prvi hip!« —

»Tam v mestu — ej! Kako živite, čula sem, kaj?« — je povzela ona, stopila naenkrat predenj in mu skoro zastavila pot. »Ponoči iz gostiln pa v tiste hiše k ženskam, fej!« —

»Povsod je izmeček!« — je rekel Vijuga. »Tukaj in tam, kako ne? Poglejmo samo, kaj namigujejo o tebi! Pravijo, da hodiš ponoči pred kaplanijo in gledaš v kaplanova okna! Kakor mačka se plaziš in zvijaš tam okoli. No, ali si zdaj zvedela?« —

Katarina je stisnila pesti, skočila v hipni razburjenosti na mejo, pa naglo zopet nazaj pred Vijugo in ga prijala z obema rokama za suknjič na prsih. »Ti« — naenkrat ga je tikala — »ti, ti! Lažeš, kakor pes! Zloben si, malopriden. Sam si izmišljaš spotoma in besedičiš — tepec si!«

Tresla ga je za suknjič in on je skušal varno in polagoma odpraviti njene roke od suknjiča, ki se mu je jako smilil. »No, no, spusti! Strgalo se bo!« In ko ni ubogala, jo je pogovarjal. »Ni res, govorim tako, sebi v zabavo. Kaplan je svet mož, ti sama veš, kako ne bi?« —

»Zdaj si se izdal!« — se je dekle naenkrat zasmejalo in ga izpustilo. »Mene poskušaš, tip-lješ okoli s besedami in vohaš. Ali ne bo nič! Nisi ti zame! Nora glista bi ti bila lahko ne-vesta!« —

»M-he!« — je vzkliknil organist. »Zmešana si! Še oddaleč nisem mislil nate. Če hočeš, se ti zakolnem: ná! Pri moji veri! Prej sem zato tako obrnil besede, da bi me izpustila. Baš sem se, da mi ne strgaš obleke!«

Zdaj je organist zopet utihnil in pričel po-žvižgavati. Ona se je med pogovorom razža-rela, vroče ji je bilo zlasti v lica in dlani je pri-tiskala nanje. Prišla sta bila iz gozda med paš-nike. Ob desni skoro tik pota je pošumeval bi-ster in globok potok in srkal srebrno mesečino, ki se je lovila med vrbami po njegovi gladini. Na levo se je širila valovita ravnina, posejana na redko z nizkim drevjem in še nižjim grmič-jem. Iz vasi onstran polj se je čula iz stolpa ura, ki je bila počasi po velikem zvonu in naznanjala pozni čas počivajoči krajini.

Organist je štel udarce in se ob koncu sla-bovoljno namrdnil in zazdehal: »Zaradi tebe — je rekel — »se mudim, kakšna neumnost! Lah-ko bi bil že spal!« —

»Kje si bil?« — je vprašala ona, kakor bi ne čula prejšnjih besed, in pripovedovala, kod je hodila ona. »Teto imam tam onstran reke na

Škrjančem. Oštirka je, pa me bo morda vzela k sebi.«

»Lahko noč!« — je dejal organist, ko sta prišla do brvi, ki je držala preko potoka in vezala poljsko stezo.

»Ne!« — je rekla ona. »Malo še potrpi. Ti si huđ, kako bi ne bil! Ali tisto ni res, kar sem rekla! Da bi bila lahko nora glista tvoja nevesta. To ni res!«

Stala je na brvi tako, da on ni mogel dalje. Gledala je vanj, a on preko nje po polju in proti vasi. Tam dalje, menda na cesti so pričeli vrisovati fantje. Njihovi klici so se glasno razlivali po nočni tišini in od vseh strani so odgovarjali tisočeri odmevi.

»Še ti zavriskaj!« — je velela naenkrat Katarina, a organist je požvižgljal in se leno in zaničljivo nasmehnil: »M-he!« — je jecnil. »To tebi prepuščam!« —

Katarina je takoj zavrisknila enkrat, dvakrat in trikrat. Črna gruča, ki se je majala po nje sem proti brvi in tudi gruča se je pričela početi, se je takoj ustavila, vriski so zveneli od mikati v isti smeri.

»A!« — je rekel organist. »Nikoli več ne hodi z mano! Prepovem ti! Poglej, v nerodnosti sem! Umakniti se jim moram — ali kam?«

Katarina se je pridržano smejala in še enkrat zavrisknila. »Za mano!« — je rekla potem.

»Tod' ob vrbah! Tam se skrijeva, kjer se jaz zadnje čase kopljem! Tam naju nihče ne zaloti!«

Sklonila sta se in tekla naglo ob vrbah, zavila na ovinku v obrežno grmovje, spustila se niže in počepnila v podmol, ki ga je izjedla nekoč narasla voda. Kdor ni vedel za tisti kraj, bi ga ne mogel najti. Od dveh strani so ga zapirale napol gole korenine starih vrb, nad njim je štrelela ploščata in črna skala in ospredje je zastiralo grmovje in bičevje nasprotnega brega. Oba sta zlezla vanj, sedla drug tik drugega in čakala, da bi šli fantje mimo. Vijuga je bil prej jezen na Katarino, ker mu je povzročila nepriliko, zdaj pa, ko je sedel tik nje in se je tiščal, ga je to popolnoma minilo. Nekaj vročega in nekaj mrzlega se je razlilo obenem po njem, da je deloma žarel v glavo in v ušesa, deloma pa se tresel po životu kakor bi bili v deželi sveti trije kralji in z njimi najhujši mraz.

Zunaj so se bližale stopinje, nekdo je zaklel, nekdo se je zasmel, nekdo udaril s palico po vejah, da se je pričelo sukati po zraku odbito listje in padlo v potok. Koraki so se zopet oddaljevali, nekdo je pričel peti, drugi za njim in vse je plavalo dalje in dalje.

Tiho je postalo zopet okoli in okoli. Veje vrb, ki so namakale svoje konce v potoku, so se enakomerno pozibavale, mimo njih je od časa do časa požuborela voda, v mesečini se je za-

svetila vrsta ozkih valov in se naglo izenačila z bežečo gladino.

Vijugo je omamljala dekletova bližina, čemur pa se je ustavljal in upiral njegov razum. In govoril je vse tako, kakor je mislil. »Izpozabil bi se takole tik tebe, ali čemu? Nima smisla!«

»Tukaj se jaz kopljem!« — je reklo dekle, kakor bi ne uvaževalo njegovih besed. »Tudi nocoj se bom!«

»Ali si ti že bila kdaj v Ljubljani?« — je vprašal organist.

»Ne še!« — je rekla ona.

»Nekaj sem ti hotel povedati, ali kako ti naj, ko ne veš ničesar. Človek bi ti postavil primer, da bi ti kaj dopovedal, ali kako ti naj reče primer, ki se nanaša na Ljubljano, če pa še nisi nikoli videla tega velikega mesta!«

»Ti me imaš za neumno, ali motiš se! Ti le povej in jaz bom vse razumela!«

»Tam, v Ljubljani, tam živi tako dekle, ki je meni po volji. Bledo je, drobno in visoko. Oči ima mile in modre, kožo po licih prosojno kakor tančica. Z njo treba ravnati kakor z rožo. Nežno, previdno!«

»Kdo pa te je o tem vprašal? Kaj pa mene skrbi tista mestna bledica.«

»Ne govori, zakaj razkačil se bom! Kdor njo žali, žali mene! Govorim pa zato, ker je meni tako prijetno. Nate se ne oziram!«

Stegnil se je nazaj po duplini, prekrižal roke pod glavo in govoril dalje: »Stoji tam cerkev, ki ima dva stolpa in ji je patron sveti Peter, nebeški ključar. In v njegovo slavo pojo tam orglje, oj, kolike orglje! Registrov imajo trikrat po dvanajst in njihove piščali pojo kakor cesarska godba. Tam je ona pevka in tja bi rad prišel jaz za organista!«

»Kopat se grem!« — je reklo dekle in hotelo vstati. Organist jo je prijel naglo za roko in jo pridržal. »Čakaj!« — ji je velel. »Prej, ko se mi ni ljubilo razgovarjati, si tiščala z besedo vame, zdaj ko sem se razgovoril, bi jo rada pobrala! Počakaj, ti pravim!« —

»A — glej ga! Nimaš zdrave pameti! Ti bi pripovedoval o svoji mestni bledici, a jaz naj bi poslušala! Lepa bi bila ta, kajpada! Ali nočem!«

»Zakaj ne?« — je vprašal Vijuga.

»Ne maram!« — je skoro zakričala Katarina in hotela vstati. Organist jo je prijel krepkeje zgoraj za roko, nekaj časa molčal in prešel na druge misli. »Pri moji veri,« — se je zaklel — »roko imaš močnejšo kakor jaz. Kakšna si, kakšna!«

»Daj mir!« — se ga je otresla ona, naglo vstala, stekla v grmovje in se pričela tam slati. Naenkrat je stala na bregu v sami beli srajci in se vrgla v potok, da je pljusnilo na vse strani so se pojavili ob bregu svetli mehurčki,

ki so se zibali na vznemirjeni vodi kakor srebrne kroglice. Katarina je plavala tiho kakor velika riba. Lasje so si ji razpeli in plavali za njeno glavo kakor črn val. Približala se je podmolu, se prijela tam za mokro korenino, ki je molela iz brega, in se ozrla po Vijugi. Prilezel je bil iz podmola, stal na črnem kamnu in jo gledal. Ko je videl v vodi in mesečini njeno mlađdo telo in njene črne lase, si je zopet želel bliže k njej.

»Čakaj!« — ji je dejal. »Sem pridi!«

»Pridi ti sem!« — je odgovarjala ona. »Kaj nimaš ti ravno tako daleč kakor jaz?«

»Ali v vodo?«

»V vodo, da! Sleci se, skoči za mano, pa me lovi! Če me ujameš, obljubim ti, tvoja sem! Haha!«

Izpustila je korenino in se valjala po vodi. Organist je zmedeno ponavljal: »Sleči bi se moral — kako ne?«

»Plavati menda ne znaš!« — je rekla ona iz vode. »Sram te bodi!«

»Znam!« — je trdil on. »Dobro plavam, počakaj!«

Odšel je tostran vrbovja, pričel se je naglo slačiti, se prevezal z rdečim robcem in se splazil nazaj skozi vejevje k potoku. Čepel je tik bičja in se oglasil: »Tukaj sem, a kje si ti?«

»Tukaj!« — je rekla ona in pljuskala po voči. »No, lovi me!«

»He he!« — se je smejal organist. »Če obvelja, kakor si rekla, ako te vjamem, si moja!«

»Velja!« — je dejala ona in se vrtela v vodi. Organist se je zagnal proti njej. Zopet je zašumelo, pljusnilo in poškropilo na vse strani. Mesečina se je lovila in lomila po razburkani gladini, po bregu na desno in levo se je zaganjala voda in bičje se je majalo kakor v viharju.

Dekle je pričelo naglo plavati dalje in suhi in beli organist je smukal za njo in odpihaval izpred nosa vodo. Naglo sta bežala po ovinkih in med vrbovjem in grmičevjem kakor dve sovražni ščuki. Ali Katarina je bila vedno daleč spredaj in organist se je naglo utrudil. »Dovolj je!« je rekel. »Bedast sem! Plavajva nazaj!«

Zdaj je plaval on spredaj in Katarina za njim. Smejala se je iz potoka in ga prijela za nogo. On je kričal in grgal, ker mu je prišla voda v usta: »Pusti! Glej jo! Ne nori!«

Katarina je izpustila, splavala na breg in šla po suhem do svoje obleke. Tudi organist je zlezel v vrbovje in se oblačil. Ko sta bila gotova, sta se vrnila k vrbi in šla po njej drug za drugim na stezo in tam dalje proti vasi. Fantov ni bilo čuti od nobene strani, nočne živalice so utihnile, zvezde bledele in iz vasi je zvenelo petje petelinov.

»Ne pojde tako!« — je mrmral slabovoljno organist. »Ti se poteplji ponoči okrog, kolikor

se hočeš, kaj me to briga? Ali jaz se ne bom več. Domov bom hodil in delal z umom!»

Katarina je stopala po rosni travi, trgala divje nagelne, zlatice in mak in jih zlagala v velik šopek.

»Da ne boš nepotrebno mislila, sem ti vse povedal!« — je nadaljeval organist. »Povedal sem, da taka, kakoršna si ti, ni za mestnega človeka, kakor sem jaz. To ne sodi skupaj. Hodi ti svoja pota! Tavalaj si dozdej s fanti ponoči okoli, tavaj še naprej!«

»Glista!« — je siknila vanj Katarina. »Ti, glista! Kaj naj bi tebe vprašala?« —

»In pred kaplanijo pojdi, pa glej v kaplanova okna, kakor lisica v speče golobe, ki so ji previsoko!«

»Ti!« — je sikala Katarina. »Ti, glista! Kaj pa te to briga? Kaj sem tebi odgovorna?«

»Nisi in nič me ne briga! Poglej jo! Zato ti pravim: poteplji se, poteplji se!«

»Kaj hočeš, a? — se je zadržala naenkrat nad njim in ga udarila po licu. »Kaj si mislil, kaj?«

»Poberi se, poberi!« — se je raztogotil organist, se prijel za lice in pljunil na stran. »Nočem se pajdašiti s tabo, to te jezi!« — In vnovič je pljunil, a govoril ni več. Roke je prekrizal zadaj na hrbtu in pričel žvižgati in gledati predse na vas, ki je bila že čisto blizu.

Katarina je hitela vznemirjena poleg in nepretrgoma govorila. »Kdo se ti sili, kdo? Nihče!

Kdo mara zate, ko si tak kakor gliva! Ko da bi zrastel eno jesensko deževno noč kakor goba! Nihče ne mara zate, nikoli ne boš imel dekleta!»

Organist ni več odgovarjal. Enakomerno je predse mežikal, žvižgljal nekakšne vesele napeve in se vlekel zadaj za dolge in tenke palce.

»Ali zakaj ne govoriš več, mutec, zakaj ne?« — se je jezila Katarina, a on ni nehal žvižgljati in šele čez dolgo je vse na njene besede skomizgnil z rameni.

»Zakaj ne?«

»Ne ljubi se mi!« — je dejal kratko. »V umu sem tako sklenil. Ne bom govoril s tabo več! Tako je!«

Katarina je pomolčala in premislila.

Zvezde so bledele in tudi mesec se je izgubil. Dnevna svetloba je pričela lezti in se zajedati v temo in tam nad vzhodnimi gorami je bilo vse mlečno belo. Po cesti je priropotal voz in od drdral dalje. Iz za vaških hiš se je oglasil pastirski rog, živina se je pojavila na poljski poti, za njo je pokal vaški črednik in pel in ukal.

»Pojdi zdaj!« — je zahteval organist. »In to ti rečem: ne pridi mi več pred oči!«

»Roko mi daj!« — je reklo dekle. »Drugače ne grem!«

»Vaščanje naju bodo videli!« — je dejal organist. »Vrni se!«

»Meni je vseeno! Naj vidijo!«

»Na roko!« — je ponudil Vijuga. »A ne pridi več! Živi po svoje!«

»Ne!« — je rekla in se smejala. »Po tvoje, če hočeš, po tvoje!«

Ostala je na stezi in organist se je naglo bližal cesti. Ko je že hodil nekaj časa po njej, se mu je zdelo, da teče nekdo za njim, naglo se je obrnil in videl pred sabo Katarino.

»A?« — je vprašal začuden. »Kaj ti je?«

»Nič!« — je odgovorila in se čudno smejala. V obeh rokah je držala polno poljskih rož in mu jih kazala. »Te rože, ako hočeš? Dam ti jih!«

»M-he!« — je stoknil Vijuga. »To so navadne poljske rože! Čemu mi bodo?«

»Nabrala sem jih zate! Vzemi!«

»Vseeno tisto! Stran vrzi!«

Organist se je okrenil in pričel prestopati dalje, a ona je pograbila celo pest cvetja in ga vrgla v njegov beli ženski vrat, pograbila vnovič, stekla za njim, vrgla v njegovo lice in vnovič pograbila in metala s silo v njegove oči in ustne. Organist se je otresel in ustavil in tudi ona je obstala.

»A — čemu to?« — Gledal je začudeno in odstranjeval s svojimi tankimi in dolgimi prsti živordeče makove cvetove, ki so obležali na njegovih ramah. »Kaj ti je? Kdo te razume?«

Dekle je živo rdelo, gledalo vanj s svojimi ognjenimi očmi, se pričelo na glas smejati in

odbežalo nazaj na stezo in z nje naravnost preko polj k nizki bajti, ki je čepela daleč na levi in čisto tik gozda.

Vijuga je tihotapil oprezno v vas.

Ko so minile v nedeljo popoldne litanije in nauk, je odšel organist v svojo izbo, stopil pred majhno zrcalo, ki je viselo na steni, vzel z omare stekleničico orehovega olja, ga vtil nekaj kapljic na levo dlan, ga razmazal z desno in se pričel božati po laseh. Poiskal je na mizi oškrbljen glavnik in se z njim tako počesal, da je peljala umetna stezica iznad levega očesa ob kraju glave nazaj do središča temena, kjer je štrlelo kvišku kakih dvajset las, ki so bili kakor uporniki in jih ni bilo mogoče nikakor poravnati.

»Ho-u!« — je zazdehal Vijuga in pričel hoditipo sobi. Izprehajal se je od zrcala do nasprotne kota na levi. Kadar se je okrenil, se je ogledal v ogledalu in vselej je segel z roko do dvajsetih upornih las in jih skušal potlačiti. Ali samo pritisku roke so se upognili, sami zase pa so takoj skočili po koncu in se zravnali.

Zunaj je bil vroč poleten dan. Solnce je žgalo in svetilo visoko na nebu, po potih so se podile jate otrok, in pred hišami in kočami so stali ali sedeli gospodarji in gospodinje, se pogovarjali o vremenu in gospodarstvu in o tistih, ki jih ni bilo med njimi.

»Kaj bi?« — se je vprašal organist. Naslonil se je na okno, ki je bilo obrnjeno zadaj za cerkvijo proti pokopališču, gledal po zlatih nagrobnih križih, ki so se svetili v solncu onstran kamenite ograje in zdehal. »Pri Boltetu je ples! No, in to me ne zanima!«

Še malo je premišljal in se odločil. »Na izprehod pojdem!«

Vzel je z mize ponošen slamnik, zaprl vrata za seboj in odšel zadaj za cerkvijo in pod zidovjem pokopališča proti polju. Ali komaj je zavil med vaškimi pregrajami in nizkimi plankami na stezo, je zagledal Katarino, ki je šla naravnost proti njemu. Namrdnil je malo ustne in jo sklenil prezreti. Zopet je tukaj, mu je šlo po glavi. Ali čemu mi njena družba, čemu mi?

Eno roko je držal v hlačnem žepu, drugo je potisnil v žep suknjiča, gledal je malomarno predse v negotove cilje in požvižgljaval. Katarina je stala tik njega, a on je ni pogledal in korakal brezbrizno dalje.

»Ho!« — ga je ustavila ona. »Kaj pa to? Ali me več ne poznaš?«

»Kako te ne bi?« — je rekel Vijuga leno in vsakdanje. »Poznam te!«

Še vedno je hotel korakati dalje, ali dekle ga je pridržalo.

Postoj no, postoj! Kam se ti pa mudi? Ali ni-
maš časa?«

»Kako bi ga ne imel, kaj? Dovolj imam časa, dovolj!« —

»Poglej me, zakaj me ne pogledaš? Novo ruto imam!«

»Videl sem te že!«

»Ali to ruto poglej!« ga je opozarjala Katarina in gladila rdečo svilenó ruto, ki ji je obkrožala vrat in ji križala prsi.

»M-he! Kaj to!« je dejal organist in stopical sem in tja. »Ruta je! Dosti takih!«

»Saj ti ne veš!« je reklo dekle. »To ruto je prinesla moja mati iz daljnjih krajev onstran morja, a ne iz Amerike. To je tista dežela, kjer je bil doma egiptovski Jožef. V njej stoji mesto, ki se mu pravi Aleksandrija. Lepo ime, ali ne: Aleksandrija! In ravno v tem mestu je služila moja mati in kupila to ruto!« —

»Zbogom!« je dejal organist, vzel roke iz žepa in jih prekrižal zadaj na hrbtu. Obrnil se je in pričel prestapljati proti polju. Katarina je šla z njim.

»Ali kam greš zdaj?« je hotela izvedeti.

»V gozd!« je odgovoril. »Gledat grem divje zajce!«

»Hahaha!« se je zasmejala Katarina. »Ali ni to neumno? Kdo bi hodil v nedeljo popoldne gledat v hosto divje zajce?« —

»Mečejo se tam, res!« je rekel organist. »Ti se smeješ, seveda! Neuka si! Nimaš smisla za življenje v naravi. Po tvoje je vse tako: drevo

sredi polja za drva, zajec v gozdu za lonec! Ali ni res! Nekaj višjega je v vsem, nekaj lepega —«

Vijuga je tako nehal, da se je čutilo, kako je siloma pretrgal misel, ki jo je hotel povedati. Tudi dekle je to opazilo in ga prosilo: »Povej, povej! Nekaj lepega si hotel izraziti!«

»Ne! Nočem!« —

»Ali zakaj ne?« —

»Čemu to tebi? Ne razumeš, to je!« — Zamahnil je z roko, popravil slamnik in pospešil korake. Prišla sta bila do kozolcev in tam bi bilo treba zaviti po kolovozni poti proti gozdu. Vse naokrog se je razlivala ostra solnčna svetloba in pekla v oči. Zoreče žito se je v njej zlatilo in makovo cvetje je žarelo kakor raztopljeno železje. Ljudij ni bilo, ne živali in tudi ptičev ne. Le metulji so preletavali pot, sedali po plavicah in marjetah in se selili vedno dalje in dalje.

Katarina je prijela svojega spremljevalca za rokav, ga pridržala in rekla: »Ti, Vijuga, na vrhu vasi pri Boltetu je danes ples in vsa vaška dekleta so tam, samo mene ni. In vse bodo rekle: obleči nima kaj, beračica je, zato je ni! Ali to ni res! Poglej, kako je moje krilo rožnato in šumeče in moja ruta bolj cvetoča kakor makov cvet!« —

Katarina je prijela krilo, ga razprla v stran, da se je zdelo, kakor bi stopile iz njega

velike rdeče rože in se pomajale na zelenem dnu.

»Kaj to pripoveduješ?« je vprašal Vijuga, dvignil rame in potlačil glavo nekako med nje. »Imaš ti rožnato krilo, nimaš ti rožnatega krila: mene ne briga!« —

»Ali druge!« je povzela Katarina. »Vaška dekleta! Ne poznaš jih! Padle bi name kakor srake na goloba, ki se je izgubil v hosto! In kljuvane bi z dolgimi jeziki!«

»Koliko je ura?« je vprašal organist in gledal proti cerkvenemu stolpu. »Pismen sem, mnogo čitam, gledam v note, pa mi pešajo oči. Kratek vid sem dobil, pa ne vidim na daljavo!«

Katarina je gledala in zastirala oči z dlanjo, odšla je daleč v stran in gledala od tam.

»He, he!« se je zasmel Vijuga. »Ne poznaš na uro?«

»Poznam, kako ne bi?« je odgovorila Katarina. »Štiri je! Kazalci so zlati in številke so zlate in vse se blešči v solncu, da se komaj razloči!« —

»Zbogom!« je dejal organist in hotel stran, a Katarina ga je vnovič pridržala. »Veš kaj«, je rekla, »veš kaj? Prosim te, pojdi z mano v gostilno!« —

»A!« je zinil Vijuga in pokazal s kazalcem. »Jaz s tabo? Ne bo nič!«

»Ali zakaj ne?« se je čudila ona. »Ako nočeš plesati, ne pleši! Tudi jaz ne bom plesala!

Sedela bom pri tebi in kakor boš hotel, tako bo!« —

»Čemu?« je skomizgnil organist. »V jezike bi se dal ljudem, a nimam nič s tabo! Poišči si drugega!« —

Dekle je stopilo predenj, ga prijelò na prsili za oba konca suknjiča, trdno držalo, da so pokali šivi in mu gledalo naravnost v oči s svojim žarečim obrazom in živim pogledom. »Pustim ti potem, da me objameš! Mnogo me jih je že zato prosilo, ali nisem pustila. Hočeš?«

Organist se je zopet bal za suknjič. Prijel je njene roke, ki so trdno držale in jih skušal previdno in varno odstraniti. »No«, je rekel, »čakaj! Počilo bi lahko! Če ne drugje, po šivu! Škoda je!« —

»Ali hočeš?« je ponovilo dekle in še vedno držalo.

Vijuga ji je pogledal v oči in v zdrava lica in se šele zdaj polagoma spominjal njenih besed. Nekaj ga je objelo, česar sam ni razumel in na gozd je pozabil. »No«, se je oglasil, kakor bi bil hripav. »No, malo grem! Ali zadaš za hišo notri in v sobo!« —

Katarina ga je spustila in šla sta v klanec proti Boltetovi gostilni, ki je stala nad vasjo. Kmalu je udarilo na uho razposajeno hreščanje harmonike in petje in vpitje pivcev. Tudi topotanje in lomastenje plesalcev se je čulo že za

oglom in taka mešanica glasov je poplavljala ušesa, kakor bi bil blizu babilonski stolp.

Vijuga in Katarina sta vstopila zadaj skozi kuhinjo v plesno sobo in sedla tam za mizo, ki jo je organist nalašč zase in zanjo potegnil od stene in klopi. Sedla sta na klop in gledala po plesalcih. Tudi ti so se ozrli po njima in nekateri so se pričeli smejati. Zlasti so hihitala dekleta. Robce so pritiskale na usta, gledale po strani in se posmehovale.

Organist je naročil vina in gledal mrzlo in čmerno po plesalcih. Tam za vrati je natezal mehove godec Vincenc, naenkrat vstal, ko je zagledal Vijugo, odložil harmoniko tik sebe na klop, pograbil svoj prepoteni in zeleni klobuk, ki ga je imel od jutra do mraka nepretrgoma na glavi, in ga vrgel z vso silo ob tla. Pri tem se je smejal, sedel nazaj, pograbil harmoniko in pričel igrati in peti:

»Katarinca zgodaj vstala — —«

»Glej ga,« se je smejala Katarina, »glej ga!« A Vijuga je gledal brezbržno po drugih plesalcih in pri tem natezaval usta navzdol v obliki podkve.

Krila so šumela, fantje tolkli po tleh s podkovanimi čevlji, da so se mestoma zadirale trske, vihteli vaška dekleta in jim med plesom nepretrgoma šepetali v žareča ušesa. Nekdo je zadel ob Vijugino mizo, obstal takoj in se raz-

kačil. Bil je mlad, zaripljen fant in kričal: »Kdo pa je postavil to mizo sem, kdo?« —

»Jaz!« je rekel Vijuga, dvignil kazalec in pokazal nase. Fant je klel in odšel, Vijuga je zategnil usta in gledal in molčal dalje.

Od druge strani je stopil h Katarini mlad fant, se sklonil k njej in dejal veselo: »Zapleši z mano, ko si zala!« —

Vijuga je odgovoril mesto Katarine, ne da bi pogledal njo ali fanta. »Ta ne bo!« —

»A zakaj nebi?« je vprašal fant.

»Izgubi se!« je skomizgnil organist; fant se je razšopiril, tolkel s pestjo po mizi, žarel v obraz in preklinjal. Njegovi prijatelji so pristopili od zadaj in ga potegnili medse.

Hrušč je postajal večji in tudi gneča. Plesalci so se rinili sem in tja, govorili glasneje, se razkošneje smejali in bili ob tla kakor za stavo. Skozi majhna odprta okna je pričel pihati po sobi močen veter, nenadoma se je pričelo temniti in mračiti, kar je pričalo o oblakih, ki so se zunaj zbrali po nebu in pripravljali nevihto.

H Katarini je stopil drug fant, se oprl na mizo, nagnil glavo in spregovoril: »Ali bi ne vstala in se z mano zasukala?« —

»Ne!« je rekel Vijuga. »Ne bo nič!« —

»A zakaj ne?« je vprašal fant.

»Imava tako sklenjeno!« je povedal malomarno organist in pokazal s kazalcem: »Jaz in ta tukaj!« —

Fant je nejevoljno odšel in Katarina je rekla: »Hudi bodo nate! Ne smeš jih zavračati!« —

»Kako si rekla, kaj? Če grem s tabo, ne boš plesala! A zdaj? Kako obračaš!« —

»Zate se bojim!« —

»Rada bi takole: ti bi se sukala in vihtela s kmeti, jaz pa sedel kakor lipov bog in bulil za tabo! Ne boš!«

»Ne, ne! Ti bi moral biti prijazen z njimi in jim ponuditi pijače!«

»Da bi se jaz, mestni človek, bratil s kmeti? Kako to! Ne gre, ne gre!« —

»Pojdiva od tukaj!« je hotela Katarina. »Bojim se: lahko bi se kateri razsrdil in te udaril. Zlasti zdaj: glej, večeri se in k nevihti se pripravlja.«

»A!« se je začudil organist. »Da bi se upal! Ali ne upa se!« In naglas je zaklical za čokatim krčmarjem: »Še eno mero!« —

Zdaj se je pojavil med plesalci Tone, brodarjev sin. Bil je mlad, jak, visok in po obrazu poraščen s svetlim rumenim mahom. Priplesal je do organistove mize in ko je zagledal tam Katarino, je takoj spustil svojo plesalko, pristopil in rekel toplo in prijazno: »Zali in lepi moj

dekliček, pojdi z mano na plesni vrtiček, dam za to ti roženkravtov vršiček!«

Katarina se je smehljala in gledala po strani na organista. Ta je spačil ustne, podprl glavo z obema rokama in dejal: »Kolikokrat bom pa še povedal in komu še vse? Taki ste kakor konjske muhe! Mahaj rep, kolikor hočeš, one silijo in tiščijo v bedro, pa je! Enkrat za vselej bodi povedano: ta tukaj ne pleše!«

Fant se je zaničljivo ozrl, a odgovoril ni ničesar. Poklical je krčmarja, naročil vina, natočil kozarec do vrha in rekel Katarini: »Tukaj pij in njegovo čašo pusti!« —

»Ne!« je rekel organist. »Daj mu nazaj! Ne spodobi se. Z mano si prišla, z mano boš pila!«

Brodarjev sin je nekaj premišljal, vzel pijačo in odšel v vežo. Krčmar je prižgal pod stropom luč, ker se je bilo popolnoma stemnilo. Zunaj je pihalo in vilo, znotraj je hreščala harmonika in vriskanje fantov je sekalo vmes in prekriževalo druge glasove, kakor bi jih striglo. Nekdo je zadel ob svetiljko, odletela je v loku na tla, ugasnila in se razbila. Katarina se je oklenila Vijuge, ga vlekla k sebi in plašno spregovorila: »Ti, to je zaradi tebe! Beživa!« —

Nenadoma so segle močne kmetiške roke po organistu in ga vleklo izza mize. Vsa soba je bila ena sama gruča vaških fantov in iz srede je sikal in piskal Vijugin glas: »Daj, daj! Pazi se! Veš, kaj je keha, kaj je post? Pazi se!« —

V nizki ozki izbi je brlela majhna oljnata svetiljka, črna okna so se vsak hip razžarjala vsled bliskov, ki so križali zunaj nebo in ohlapne šipe so šklepetale v mogočnih odmevih grmenja in treskanja. Zunaj je lilo, rohnelo in se bliskalo, v izbi pa je brlela samotna luč in zibala svoj nestalni plamenček.

»Kje sem?« se je oglasil Vijuga. »Kdo mi sedi na glavi?« —

»Oh!« je vzdihnila Katarina. »Pri meni si, v moji izbi, a na glavi imaš rano!«

»Ali si ti moj sovražnik?« je vprašal organist plašno in naglo, široko odprl oči in privzdignil glavo. »Ali se hočeš še pretepati z mano?« — Videl in spoznal je Katarino, v glavi je začutil pekočo bol in se zleknil nazaj: »Ha-a-a!« je zajecal. »Ti si! A kje ležim?« —

»Na moji postelji! Poglej! Sedim pri tebi in te močim!«

»A kako sem prišel sem?« —

»Prinesla sem te! Iztrgala sem te fantom in te prinesla tu sem! Moje matere ni; pri teti je! Sama sva!« —

Katarina je namakala belo krpo v lončeno posodo in jo polagala nalahko na Vijugino čelo. »Joj!« je tarnala vmes. »Nekdo te je udaril po čelu, po čelu!« —

»Kdo je to, kdo rohni?« —

»Grmi!« je dejala Katarina. »Nevihata je zunaj!«

»Ali kdo hodi s svetiljko okoli oken, kdo trese šipe?« —

»Bliska se in grom stresa okna!« —

»Lažež, lažež!« je sikal Vijuga vroč in žareč v lica in oči. »Zdi se mi, da si ti ena tistih, da si zvezana z njimi!« —

»Ne!« je rekla. »Kaj ti pride na pamet! Jaz sem s teboj!« —

»He, he!« je hripal organist. »Kaj pa, če so se s tabo prej dogovorili? Pripelji ga, pa ga bomo! In ti, hajdi pome!« —

»Ne, ne!« se je branilo dekle in užaljeno zagotavljalo: »Prisegam ti, poglej me! Kako moreš misliti? Ne misli tako, ne misli! Boli me!« —

Organist je utihnil, ležal dolgo vznak, zapiral oči in enakomerno in zasopljeno dihal. Ko se je vnovič predramil, je bil miren.

»Ha-a-a!« je stokal. »Koliko je ura?« —

»Tri je! Nevihta je odšla dalje in dani se!« Vstala je in pihnila luč, ki je pričela že prej prasketati in pojemati. Siva svetloba, ki jo je bilo prej opaziti le po nezastrtih oknih, se je razlila zdaj tudi po ozkem prostoru in zdelo se je, kakor bi postalo vsled nje mraz. Organist se je podprl na postelji s komolci in dvigal počasi bolečo glavo.

»Grem!« je dejal. »Iz tega kraja pojdem!« Molčal je, se tipal in mrmral: »Nič, nič! Vrat je trd! Otrpnil mi je!«

»Ali odleglo ti je, to se vidi! O — naenkrat boš zopet zdrav! Par dni ostani doma, ne povej nikomur, pa bo dobro. Tudi ne hodi od nas! Čemu, ali ne? Ponoči, če hočeš, ko ne bo nikjer nikogar, pridem pod tvoje okno in se bom s tabo pogovarjala!«

»Ne bo nič!« je vzdihnil organist, vstal in vprašal po slamniku. Ali ni ga bilo. Ostal je bil nekje zgoraj v Boltetovi krčmi.

»Adijo!« je hitel. »Grem tiho za vasjo!« —

Pogledal se je v majhno stensko zrcalo in si popravljal obvezo, ki mu jo je bila privezala Katarina preko čela. Nato je šel v vežo in se ozrl s praga na vse strani.

»Ne hodi še!« ga je ustavljala Katarina. »Glej, tam gorita še dve zvezdi! Še je noč, kam se ti mudi?« —

»A!« je zamahnil Vijuga. »Kako bi se ne mudilo? Kaj me vse čaka?« —

Katarina se je nečesa domislila in ga prijela za roko. »Malo potrpi, samo malo! Nekaj ti prinesem!« —

Stekla je v hišo, zaškripala tam s pokrovom skrinje in se vrnila z majhno škatljico v roki. »Tole ti dam!« je rekla. »Imej za spomin!«

Držala je na dlani svetel zlat prstan in mu ga ponujala. »Ná, vzemi!« —

Organist je zmedeno gledal in skomizgnil. »Čemu mi bo? In kaj naj dam potem jaz?« —

»Bo ti v spomin name. Pojdeš po svetu in na roki boš imel moj prstan. Kadar se vanj ozreš, pa se domisliš name. Glej, si rečeš v mislih, Katarina, tam daleč v kmetiški vasi, sama ... in tako, ali ne?« —

»Prijela je njegove prste in ga nateknila na sredinec. »Vzemi!« je rekla. »Prosim te in tisto ne misli, kar si rekel pred časom: da bi držala jaz z njimi, s fanti. Poslušaj: rečem ti, da ne pogledam nobenega več in če me kateri ogovori, se obrnem stran! Če bo kateri silil vame, mu bom pljunila v obraz. Fej!« —

Vijuga je odhajal in Katarina ga je držala še vedno za roko in ga spremljala dol po klancu.

»Če ti bo dolgčas zdaj, ko boš sam doma in se boš zdravil, mi le povej, pridem ponoči, ko ne bo nikjer nikogar, pod tvoja okna in se s teboj razgovarjam. Ali naj pridem?«

»Ne«! je dejal Vijuga. »Spal bom!« —

»Ali kje se bova videla?«

»N—da!« —

»Ali v gozdu? V gozdu, ali ne?«

»N—da!« —

Vijuga je izpulil levico iz dekletovih rok, pospešil korake in jo ostavil samo sredi pašnika. Takoj, ko je ni bilo več poleg, je nanjo pozabil. Pred oči mu je stopil župnik, debel in trebušen mož, z velikimi rdečimi ustnicami in zabuhlim nosom, s hudim pogledom in pretečo

roko. Naglo je upognil glavo, da ga je zbolelo v vratu. In takoj se je spomnil na cerkovnika, ki vedno brblja z brezzobimi čeljusti, prenaša vesti in opravlja v župnišču vaščane. On ga bo izdal, če nihče drugi.

Naglo je šel, stopal za pokopališčem in ravno tisti hip je pričelo zvoniti k dnevu. Vedel je, da vleče cerkovnik pred cerkvenimi vrati pod stolpom vrv, potajil se je, postal in premislil. Ali takoj mu je prišlo na um, da pojde cerkovnik tod mimo v svojo bajto, in skočil je naglo naprej, da bi morda tako zatajil svojo osebo. A cerkovnik ga je opazil na prvi hip, vlekel zvonovo vrv in ga klical:

»O-o, o! To si ti, če se ne motim, Vijugica, kaj ne? Kam pa tako zgodaj, ali bolje, odkod pa, če smemo vedeti? Pa klobuka nimaš, pa nekaj so te potolkli, če prav vidim? Zaradi katere pa ste se? Ali zaradi Lukeževe ali zaradi Katarinice, Katarinice? Moja stara pravi, da je tista Katarinica tako zala, kakor nikoli tega. Če bi bila moja stara taka, pravi, da bi šla takoj v mesto in gotovo napravila tam še srečo!« —

»Kaj blebetaš?« se je oglasil Vijuga. »Kaj meni mar vaška dekleta in Lukeževa in Katarina! Spati nisem mogel, pa sem vstal ponoči in šel v gozd. Oni dan sem našel mlade kose, pa še niso bili godni. Enega bi rad, da bi mi žvižgal!« —

»A«, se je smehljajal cerkovnik in enakomerno zvonil. »A — si ti iskal — presneto! — drugačne kose! Take, ki imajo rdeče kljunčke pa bele zobe v njih! Pa tako veliki so kakor ti!« —

Vijuga pa je govoril naglo in vse med njegove besede: »Grem v gozd, pa zahrešči stara hrastova veja, pade in zašumi, pa me oprasne po čelu. Nesreča, nič drugega!« —

»Glej ga, hohoho!« se je smejal cerkovnik in še vedno zvonil. »To je pa medved splezal na hrast, pa sédel na vejo in jo odlomil. Če je padla veja, bi bil moral pasti tudi medved, a kakor praviš, medveda nisi videl! Hohoho!«

»Ne gobezdaj, Jurče, ne gobezdaj!« je še rekel organist in šel v zadregi in počasi skozi priprta vežna vrata v svojo sobo.

Kar je organist s strahom pričakoval, to se je spolnilo naglo. Nekega jutra je prišel klepetavi cerkovnik, se hudomušno režal in privlekel iz malhe veliko pismo s težkimi in rdečimi farovškimi pečati.

»Dobro jutro, Vijugica!« je rekel in pulil iz malhe. »Bog ti daj prav dobro jutro! Vreme imamo pa slabo, slabo. Vedno dež, sam dež! Ná, tukajle sem dobil nekaj zate v farovžu. Pa nič ne vem, kaj bi bilo!« —

»Dobro veš!« je mrmral organist in jemal veliko pismo. »Presneto dobro!« —

»Jaz?« se je čudil cerkovnik. »Še nikoli nisem izrekel slabe besede o svojem bližnjem! Ne, Bog me kaznuj, opravljati ni moja navada! Če ne vem o kom govoriti dobro, pa rajši molčim. Tako delam!« —

»Lažeš, da bi prijemal!« je mrmral organist in raztrgal težke pečate. Pričel je čitati in takoj pri prvi besedi zardel. V pismu je stalo zgoraj: »Vijuga!« Klicaj je bil tolik, da se ga je organist ustrašil. Dalje je bilo zapisano z debelimi razdrapanimi črkami: »Tako, ničvrednež, pretepaš se in babjek si! Sram te bilo in Bog se te usmili! Pa misliš, da boš pri službi božji služil, ko imaš dušo črno in smradljivo ko medmašni kozel? Ne boš! Poberi svojih pet češpelj, pritepenec beraški, in izgini kakor kafa! Marš! — Tvoj gospodar Andrej Kozolec, župnik.«

Organist je rdel v obraz in gorel, cerkovnik je stal pri vratih in se muzal.

»Kako bomo pa v nedeljo napravili?« je vprašal in dražil. »Ali naj pridem tudi jaz na kor, da pritisnem malo s tenorjem?« —

Organist se je naenkrat vzdramil, skočil k vratom in jih nastežaj odprl: »Poberi se!«

Cerkovnik je začudeno pogledal, skočil mimo njega in se onstran praga na ves glas smejal.

Ko je bil Vijuga sam, je pričel hoditi po sobi in zmišljati. Ali bi šel jutri, ali bi jo že

danes odrinil, mu je šlo po glavi. Koliko je še denarja, koliko? Pogledal je v skrinjo in naštel sedem dvajsetic. Peš bo treba, je mislil, peš. Ali pa če bi imel koga, da bi mi posodil. Ako bi dobil še tri krone, bi stopil peš do bližnje železniške postaje in od tam bi se potegnil do Ljubljane. O, veliko mesto je to, joj, in služb je v njem vsakovrstnih kakor dežja v jeseni!

Domislil se je na kmeta Stisko in se takoj napotil k njemu. Moral je iti daleč iz vasi ob cesarski cesti in prišel je do razdrte bajte, ki je stala v strani med grmovjem. Stiska je sedel bos v veži in zobal iz črnega lonca suh fižol.

»Bog daj!« je rekel Vijuga, Stiska je pogledal in zobal dalje.

»Deževje!« je dejal Vijuga in zlival vodo s klobuka, ki se je nabrala na krajcih.

»M-ja!« se je oglasil Stiska. »Kaj bi pa rad?«

»Ali imate kaj denarja na posodo?« je vprašal Vijuga.

»Ne!« je odgovoril kmet. »Tistega pa ne! Saj vidiš: fižol zobljem, če bi imel denar, bi grizel pogačo!«

Organist se je obrnil na pragu, gledal po deževni okolici in zmišljal. Okoli in okoli je bilo nebo zaprto, enakomerno je lilo iz sivih in umazanih oblakov, po jarkih je drla in šu-

mela umazana voda. Lastovke so letale nad cesto in voz je priropotal mimo z mokrim konjem in voznikom.

»Potem ni nič!« je skomizgnil organist in zapenjal mokri suknjič.

»M-ja!« je stoknil kmet in odložil črni lonec. »Nekaj drobiža imam še, tisto je zadnje! Tepec sem! Ljudem delam dobro, vse jim posodim, a sam nimam ničesar. Koliko bi pa hotel?«

»He!« je jecnil Vijuga. »Tri krone če bi posodili za teden dni. Če jih ob tednu sam ne prinesem, jih bom pa poslal!«

»Nič!« se je odločil Stiska. »Ker si ti, naj bo, posodim ti jih za štirinajst dni. Ali zastonj se še mačke ne praskajo! Čez štirinajst dni mi vrneš štiri krone! Ali hočeš?«

»Da!« je dejal organist. »Če ne prinesem, pa pošljem!«

Stiska je šel v sobo, prinesel denar in pomel roke. »M-ja!« je rekel. »Pa srečno!«

Vijuga je spravil denar in hitel po dežju v svoje stanovanje. Ko je bil v izbi, ga je pričel ves njegov položaj jeziti. Odlagal je mokro obleko, oblačil drugo, starejšo in strgano, mislil na Katarino in zvrčal vso krivdo nanjo. Na roki je zagledal njen prstan in takoj je skočil k oknu, poklical farovškega pastirja Martina, zavil prstan v papir in naročal: »Nesi

tole! Nesi! Ali veš, katera je to: nezakonska Katarina?»

»Pa!« je odgovoril pastir. »Kako bi ne vedel? Poznam jo!«

»No vidiš!« je veleval organist. »K tisti pojdi, tole ji izroči in reci: dal je organist Vijuga, ker ne mara. Rekel je tudi, da to nima smisla!«

Pastir je potisnil na glavo klobuk in odtekkel v dežju. Vijuga je legel na posteljo in in skoro ves dan ni ničesar jedel. Mislil je vse križem in ko je pričel razmotrivati svojo bodočnost, je bil njegov pogum vedno večji. Proti večeru je vstal, vzel iz skrinje rdeče jabolko in skorjo belega kruha, pričel jesti in hoditi po sobi in mrmral zdaj na levo, zdaj na desno: »Stoji, stoji tam cerkev svetega Petra, nebeškega ključarja! Dekle, ej, kakšno je tisto dekle, ki v njej prepeva čast in slavo božjo! Kakor lilijin cvet, kakor bela spomladanska cvetica!«

Po sobi se je mračilo, zunaj je šumel dež in onstran pota so se mokro svetlikali črni in pozlačeni nagrobni križi.

»Kako buče orglje,« si je šepetal organist. »Kako buče, kako buče! Cesarska godba jim je enaka!«

Počasi se je plazila v izbo noč, vse se je zmračilo, tudi bliščeči nagrobni spomeniki so

utonili v njej kakor bi ugasnili. Čim večja je bila vseokrog tema in tišina, tem glasneje so bile in padale deževne kaplje po potih, strehah in oknih.

Vijuga je sedel na skrinjo v kot, podprl glavo, zmišljal tako pozno v noč in strmел v temo in rahlo iz nje stopajoča siva okna.

Okoli desete nočne ure se je razločilo sredi dežja lahno trkanje na okno. Vijuga je gledal tja, odkoder je prihajal glas, in videl črn obris človeške glave. Vmes so se začuli odnekod koraki in obris in trkanje, vse je nena-doma izginilo. Čulo se je, da je zavila zunaj sapa, zašumela po drevju in zagnala deževne kaplje z večjo silo ob cesto, stene in okna. Pozneje — okoli enajste ure — je zopet nekdo trkal na okno. Rahlo, pazno, kakor bi ne hotel motiti, ampak le blagohotno opozoriti in poklicati.

Vijuga je dvignil glavo, zagledal isti črni obris in se domislil: »A — ona je! Da! Katarina!« —

Splazil se je do vrat in potipal, če je ključavnica zaprta. Spoznal je, da je obrnjen ključ dvakrat in drži zapah trdno in varno. Lezel je zopet ob steni nazaj in sedel na nizek podnožnik med skrinjo in omaro. Od tam je gledal v nasprotno steno, kjer sta sivela dva okna. Zdelo se mu je, da ni črne sence več pri oknu, ampak da se spodaj nekako temni drugo

okno, in v šumenju dežja in sape je zopet čutil zvenenje šipe.

Spustil se je na vse štiri, lezel po sobi pod tisto okno, počepnil tam in poslušal. Kmalu se mu je zdelo, da čuje pridržane besede: »Ti, ti, Vijuga!« — In zopet, in zopet: »Ali me ne slišiš? Ako slišiš, pridi malo, za trenotek!« —

Vijuga je težko čepel in zato se je previdno oprl na roke, iztegnil noge izpod sebe po tleh in sedel tako na tla. Trkanje na okno se je vedno enako ponavljalo, pozneje se je čulo šumenje po veži, nekdo je prijel za kljuko, in izgovarjal pridušeno: »Ti, ti! Prosim!« —

Organist je zlezel po štirih do postelje, se stegnil po njej, zavil glavo v odejo in zaspal.

Zjutraj se je kmalu zbudil, zvezal culo, vzel v roke palico in odkorakal h brodu.

»Kaj pa ti je?« ga je vprašal stari Luka, ko je videl obvezo in odpeljal brod. »Tepel si se zaradi deklet, kaj ne!« — In ne da bi čakal odgovora, je pravil o vremenu. A — a! Ne bo še vremna, ne bo ga še! Poglej kako gre dim iz kočevskih hribov! Kakor bi kadili viržinke! Ali, če bo tako šlo, za dva dni, pa ne bomo več vozili po brodu. Že zdaj se je bati, da ne utrga narasla reka vrvi!« —

Kadil je iz kratke pipe in pričel gibati veliko in težko veslo. Vijuga je sedel na mokro klop, položil culo na kolena, se nanjo naslonil in gledal v kalno in deročo reko in v vrtince,

ki so grgrali in šumeli na desno in levo. Brod je včasih zaškripal in brodar je rekel: »A, vidiš, nevarno je!« —

Tam zgoraj ob bajti je menda stal Tone, ali Vijuga se ni ozrl v tisto stran.

Tekel je že tretji teden in še vedno je nepretrgoma deževalo. Nebo so prevlekle umazano sive megle, močen dež je padal enakomerno iz njih in ko so se pričele tanjšati, so se že kadili hribi, nove megle so se spuščale z gor kvišku proti nebu, razpredle se tam med stare in se zgrnile z njimi v tisto umazano in motno plahto, ki je zagrinjala vso višavo od obzorja do obzorja. Kolovozna pota so kazala svoja stara in kamenita rebra in celo ceste. Vse so bile razrite in razjedene, kakor bi jih kdo obglodal.

Reka je bila narasla, kakor se še niso spominjali tega njeni okoličanje. Vse bregove je bilá prestopila, vse ravnine okoli sebe je zalila, visoko po rebrih se je vzpela in Lukin brod je plaval skoro tik njegove bajte. S sinom sta zabila v zemljo močne hlode in nanje sta ga privezala z vrvmi in verigami. Čula sta noč in dan, gledala na nebo in se ozirala po reki, ki je šumela in bučala dalje, bila prostrana kakor morje in kalna in blatna kakor ilovnata planjava. Nepretrgoma so grgrali in plesali po

njej vrtinci, se sukali v globoke krnice in penili šumečo gladino.

In eno od tistih deževnih juter je pricincal po rebri navzdol godec Vincenc, nesel harmoniko na hrbtu pod suknjičem, držal v roki velik rdeč dežnik, se nekoliko spotikal in zagajal v stran in se prismejal v brodarjevo kočo.

»He!« je rekel. »Dosti dežja si pridelal! Vode boš imel dovolj za zimo, prav dovolj!«

»Ali še nisi umrl?« ga je vprašal Luka.

»A? Kako to? Godec ne umre, godec odigra v nebeško kraljestvo! Komaj nas tam čakajo, komaj! Angeli nebeški bodo piskali na trobente, mi pa, kranjski godci bomo sedli pred božji tron, naše mehove bomo raztegnili in zaigrali bomo o vincu sladkem, o solncu naših goric, pa o lepih dekletih. Če me zdajle prepelješ preko reke, pa ti bom namigal od trona božjega, ko te bom videl priti skozi nebeška vrata. He, Lukec, bom zaklical, kar semle! Malo stisnili se bomo, pa bo še zate prostora! Če bom prej umrl seveda kakor ti!«

»Noriš!« je dejal Luka, vzel pipo iz ust in pljunil nejevoljno po tleh. »Kdo bo zdaj vozil? Voda utrga vrv, zažene brod v skale, ki čakajo na ovinku in vse razbije. Ali ne vidiš?«

»E! Kaj bo razbila? Saj taka tudi ni kakor tvoj Tone! Tisti bi vse razbil, kadar mu pri

dekletih slabo kaže, voda pa ne pozna naših vaščank.« —

»Nič!« je dejal starec. »Ni misliti na to!«

»A kaj poreko na Škrjančem?« je vprašal muzikant in šele zdaj zapiral svoj rdeči dežnik, ko ga je bila že polovica v mračni veži. »Hudoklinov jemlje Jermanovo v zakon, tisto, ki ima dva lonca srebrnjakov, pa na levem licu rdečo liso! Kako se bosta pa vzela, če jima ne bodo moje orglje zapele?« —

»Gobezdač«, je rekel Luka, »gobezdaš in nič ne misliš!«

Ko je to izrekel, je stopila v vežo Katarina, zaprla vegast dežnik in otresnila mokro krilo.

»Kaj pa ti?« je vprašal Luka in tudi godec se je oglasil. »Tone, Tone!« je zaklical nekam v zakajeni strop. »Zdajle pridi, pa prižgi, če ti bo kaj gorelo!« —

»Pot imam!« je dejala Katarina, »Ali bi me ne prepeljali?« —

»Kako?« se je čudil Luka. »Poglej! Sama izprevidiš, da ne bo nič!«

»Za njim, kaj, za njim jo mahaš?« se je zarežal godec. »Ali Vijuga je kakor gosposki maček: ovsenjaka ne je, ker ga ne mara, mesa pa zato ne, ker ga nima! Prepusti ga volji božji!« —

»Kaj te briga?« je rekla Katarina.

»Nič!« je skomizgnil godec. »Ravno toliko kakor lanski sneg, ki je od pusta sem pozabljen. Alo, Luka, prepelji jo, da doteče Vijugo!«

Luka je dolgo molčal, vlekel iz pipe dim in se nazadnje oglasil: »Nazaj pojdiva, vrnita se!«

Zdaj je prišel še tretji popotnik, kmet Stiska. Na sebi je imel oguljeno suknjo, glavo je tiščal pod raztrgan dežnik, levo hlačnico je imel visoko zavihano in desno nič. Zeblo ga je, šklepetal je z zobmi, zapiral polomljeni dežnik in pomrdal brodarju: »M-ja! Pelji, pelji, odpni verige!« —

»Ne bom!« je dejal Luka. »Čakaj, da se voda uteče!« —

»Ti bi že čakal, m-ja, jaz tudi, no, a sodnija ne čaka! Vidiš, tukaj, sem poglej, to je! Razprava je v trgu, ob enajsti uri moram biti tam, če ne izgubim! Stvar zapade, tako se pravi, zapade!« —

»Koga pa dereš, Stiska?« je vprašal godec. »Ti dereš zdaj ljudi, tebe bodo pozneje vrage. Zob za zob!« —

»Molči!« je siknil Stiska in govoril dalje z brodarjem. »Ni vseeno, ni vseeno! Gre za denar. Plačam ti trikratno voznino! Odpni!«

»Ne nori!« je odgovoril čemerno Luka. »Ne nori!« —

»In tudi on je tam — morda!« je zagodrnjal Stiska. »Tudi organist. Prišel je in me zgo-ljujal!« —

»Bog ga blagoslovi!« je rekel vmes godec in tudi Katarina je dvignila glavo in postala pozorna.

»Prišel je in rekel, naj posodim. Vrnil da bo, m-ja, v štirinajstih dneh. A — poglej, porbral jo je. Mislim, da se srečava v trgu!« —

Vsi so obmolčali, gledali v brodarja in čakali, kdaj se premisli. A on je kadil in strmel v črna tla.

»Pelji!« je dejal Stiska, »Dam ti petkratno voznino! S Pogačarjem se toživa, s kmetom s Polževega. Pravica je na moji strani! In če ne bom tam ob enajsti uri, zapadem! —

Brodar se ni ganil, Stiska je mencal, se jezil in ponujal več, »Ne odiraj! M-ja! Ne odiraj, saj si človek! Dam ti desetkratno voznino! Saj bo držala vrv! Kakšna pa je! Reko bi ustavila!« —

Luka še vedno ni privolil, Katarina je gledala v tla in godec se je posmehoval. Iz hiše je prišel sin Tone in dekle je stopilo na prag in gledalo po reki.

»He!« je klical Stiska, »Dam ti desetkratno voznino, Tone, prepelji!« —

»Kakor bo oče rekel!« je dejal sin. »Njegov je brod!«

»Pa prevzamem jaz jamstvo!« je silil Stiska, »Nič se ne bo utrgalo, kako bi se! Vrv je železna in debela kakor moška roka nad ko-

molcem! Ali če bi se kaj zgodilo, sem jaz plačnik. Kaj še nimaš dovolj?« —

Brodar je še molčal in Stiska se je razljutil: »Tak ganj se, m-ja, tak gani se! Ne deri kmeta, ne deri ga! Misli, kaj te čaka! Peklenska peč — m-ja! Desetkratno vožnino ponujam in jamstvo. Če se kaj zgodi, sem jaz plačnik!«

Zdaj se je Luka zganil in rekel: »Če ste nori, pojdite. Jaz ne odgovarjam za vas ne pred Bogom, ne pred ljudmi. Vsak ima svojo pamet! — Desetkratno vožnino plačaj in tam ti je brod. Plačnik si sam in tudi voznik! Jaz in ta« — pokazal je na sina — »ne voziva!« —

Pokimal je fantu, vtaknil pipo v žep, odšla sta k hlodom in pričela odvezovati vrvi. Stiska je skočil na brod in tudi godec in dekle sta stopila za njim. »Vsak tretjino mi povrne, vsak tretjino!« je mrmral Stiska in prijemal veslo.

»Nič ti ne dava!« se je režal godec. »Če se potopiva, plačaš ti pogreb!« —

Dekle je sedlo na klop, godec tik nje, brod je zahreščal, kakor bi se čez polovico nalomil in se pomaknil od brega. Stiska se je upiral ob veslo, da je bil v obraz ves zaripel in je dihal kakor meh. Vrv od škripca do broda se je napela kakor struna, škripec je škrtal in cvilil, druga vrv od brega do brega se je vzbočila proti brodu, visoka debela ob obeh bregovih, kjer je bila pritrjena, sta se nagnila proti reki.

»He, he«, je pričel kričati Stiska na breg, rinil z eno roko v veslo, z drugo kazal stebra, »he, kako sta debela, kako sta? Vidiš, nagnila sta se!« —

»Ustavi!« je kričal Luka. »Ne veslaj več!«

Stiska je izpustil veslo in ni vedel, kaj bi storil. Oba debela sta visela, vrv nad reko se je stegnila proti škripcu v oster kot, vrv od škripca do broda je vztrepetavala. Reka je bučala in šumela ob desni in levi, vrtinci so se krožili, grgrali so, se sukali v globoke krnice in penili kalno vodo daleč okoli sebe. Oči, uprte v to vrvenje in to divjo silo narasle vode, so se zmedle, izgubile so tir in videle pred sabo nekaj drugega, še bolj divjega in zmešanega kakor je bilo tisto, kar so v resnici gledale. Razprle so se, postale bele, velike in blodne.

Nenadoma je počila vrv od škripca do broda, oba njena konca sta udarila po kalni vodi z ostrim, divjim in nenavadnim žvižgom in ploskom. Brod se je na široko zagugal in se pričel pomikati z isto brzino kakor reka. Bežal je, bežal, da je jemalo vid, da se je vse zmedlo v divji vrtinec kalne vode, daljnjih obrežnih skal, drevja na bregu in bučanja, ki je omamljalo ušesa.

Godec je skočil na noge, letel k Stiski, stopil predenj in se zazijal vanj bled, stisnjenih ustnic in velikih, kalnih oči, ki so strmele brez cilja. Stiska je planil od godca h Katarini, ki

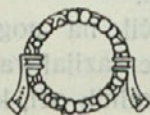
je stala sredi broda in ji hotel nekaj dopovedati. Kričal je: »Moja pravica — pričaj — pričaj!«

Dekle je gledalo vanj in tudi njene oči so se čudno razprle, postale so bele, velike in blodne. Odskočila je, pričela tekati po brodu, se oklenila godca, vrgla ga po tleh in ga pričela grizti.

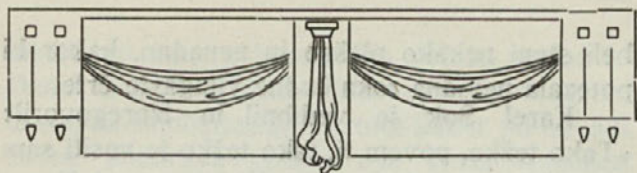
Stiska je zagledal obrežne skale tik pred sabo, obrnil se je nemudoma, bežal na nasprotni konec broda in se oklenil z obema rokama ograje.

Počilo je in zahreščalo obenem. Kalna voda je huje zašumela, Stiska je odletel v polkrogu vanjo, brod se je prelomil, dva odkrhnjena konca sta se dvignila navpik, Katarina in godec sta se skotalila v tesnem objemu v šumeč vrtinec, se pričela tam naglo sukati in hipoma izginila. Visoka konca sta se čudno motala, zadela še enkrat ob skalovje, odletela stran in zletela dalje po strugi onstran ovinka z deročo in bučečo gladino.

Od brega se je razlegel krik: to sta bila brodar in njegov sin.

V TEMI.

I.

Sošolec osmošolca Julija Tkalca, študent Karel Sok, je pričel prenašati seboj neko sladko tajnost, o kateri je v družbi rad namigaval, a se ni maral o njej nikjer in nikoli točno izraziti in je odkriti. Sredi pomenka je pričel včasih gledati v strop, smehljal se je in žvižgljal in dobrodejno mežikal. Po promenadi je rad hodil sam in v šoli je zadnji mesec slabo napredoval. Tudi biblioteko je malo obiskaval, prenehal je čitati povesti in knjige je odpiral največ zato, da je vtikal vanje liste papirja in po tistih listih skrivoma nekaj risal in pisal.

Nekega jesenskega večera sta sedela on in pohabljeni Julij Tkalec v tesni izbi svoje dijaške krčme in takrat je govoril prvič jasno in odkrito. Sama sta bila. Mlada natakarica Milka je sedela med uradniki v sosednji sobi, odkoder je vedno in vedno odzvanjal njen glasni in zvočni smeh. Nad mizo je gorela petrolejka, viseča izpod stropa, in okoli nje je letala zakasnela večča. Senca njenega leta se je kazala na

beli steni nekako plašno in nenadno, kakor bi potezala nevidna roka čudne vijugaste črte.

Karel Sok je vzdihnil in izpregovoril: »Tako težko, povem ti, tako težko je nositi sam seboj lepo srečno zavest, da imam v duši zaklad, da sem vezan z nevidno židano vezjo ... oh —«

Julij Tkalec je obrnil svoj blede skoro plavkasti obraz bliže k njemu in odprl zvedavo svoje velike rjave oči. »Da!« je rekel. »Vsi smo že opazili! Povej mi, kaj imaš!« —

Sok je zmajeval z glavo in predlagal: »Pijva najprej pobratimstvo! Jaz predlagam!«

»Sprejemam!« je dejal Tkalec, prijel posodo in natočil obe čaši do vrha.

Oba sta vstala, si pogledala v oči, trčila, prekrižala roki s polnima čašama in izpila. Nato sta si obrisala usta, se poljubila, si stresla svečano roke in sedla.

»Beseda dana, vez velja!« je dejal Tkalec, Sok pa je segel v malho in prinesel na dan rdeče drobno pisemce, popisano s še drobnejšimi črkami. »Zaljubljen sem in tudi ljubljen! Tu so dokazi!« — Ponudil je list pobratimu.

Tkalcu se je tresla roka, ko je držal in čital. »Ljubi Dragotin!« je stalo zapisano z nežno, drobno pisavo. »Mene je še zdaj sram, če se domislim, kako je bilo včeraj. Zakaj si me poljubljal na vrat? Poljubi se vendar na usta, na lica ali na čelo, na vrat pa nikakor ne! Če

misliš biti tak, ne bom prišla več na sestanek! Danes sicer še pridem, ali to naj ti bo v svarilo! Čakaj za samostanskim vrtom kakor po navadi. Srčne pozdrave pošilja vsa tvoja Angelica. In p.!«

Tkalcu je stopila v lica kri, oči so mu žarele in čital je še enkrat od kraja kakor v omami. Sok je rekel: »Daj sem! Saj si zdaj že videl! Če čitaš enkrat ali trikrat, se pismo nič ne izpremeni. Tako je, kakor si bral prvič!« —

Vzel mu je pismo iz rok in ga spravil nazaj v malho.

Tkalec je še vedno zmišljal vsebino in se spomnil zadnje opazke: »Ti!« je vprašal, »Kaj to pomeni: ,in p.'?«

»Poljube — ali kaj si mislil?« se je čudil Sok.

»Tudi jaz sem tako mislil: poljube!«

Zdaj je pričel Sok pripovedovati obširneje. »Tako skrivnost, take skrite vezi je tako težko nositi sam, vsemu svetu prikrivati, z nikomur o njih ne govoriti! Izbral sem tebe in govoril bom s teboj kakor sam s seboj!«

»To je sodnikova Angelica, ali ne?« se je vtaknil vmes Tkalec in v čudni zamami gledal pred se in rdel v plavkasta lica. Predstavljal si je pobratimovo ljubico, kakoršno je videl na cesti: s košatimi temnimi lasmi, s polnim životkom, z okroglimi gležnji v rjavih šolnih in z očmi kakor črna smola. Predočil si je njen beli

vrat, njen gladki tilnik in njene rdeče ustne. Vse je prišlo blizu, domišljija je bila živa in mlada in skoro dekličino sapo je čutil na svojem obrazu in v svojih očeh.

»Sodnikova Angelica je to, da!« je pritrdil Sok. »Plesal sem ž njo, med plesom sem tekel ven, napisal zunaj pismo in ji ga skrivaj pripel na pahljačo. Odgovorila je drugi dan in od takrat se shajava vsak dan. Zdaj je že teden dni od tega.«

»In,« je vprašal Tkalec, »kako je bilo to prvič?« —

»Krasno!« je dejal Sok. »Čakal sem, eno uro prej sem prišel, čakal in hrepenel. Ko je prišla, so se mi šibila kolena. In roka, ki sem ji jo hotel dati, se je tresla in zobje so mi šklepetali, in v prsih—vse divje kakor morje obviharju.« —

»Verjamem!« je rekel Tkalec. »Ali kako je bilo? Povej vse!« —

»Prišla je, dala roko — majhno, več, kakor list lipe — in mirna je bila in smehljala se je. Ali že dolgo čakate? je vprašala. Ne, sem rekel. Ravno prišel sem! Ali nisem mogel tako govoriti kakor zdaj, ker se je v meni vse treslo!« —

»In kaj potem?« je želel vedeti Tkalec.

»Stala sva ob zidu. Njene roke nisem več izpustil. Rekel sem: jaz vas ljubim, vi ste moj ideal! Ona je povescila glavico in jaz sem prosil,

naj mi milostno dovoli prvi poljub. Ker ni nič rekla, sem jo poljubil.« —

»Ali kako si napravil?« je naglo vprašal Tkalec.

»Prišel sem jo za bradico, dvignil obrazek in jo poljubil na usta.«

»Ali te je sama tudi poljubila?« —

»Tisti dan ne, ali drugi dan in tretji!« je povedal Sok.

»In kako je bilo tisto?« je goreče popraševal Tkalec.

»Oklenila se me je z rokami in potem je pritisnila svoje ustne na moje. Ah, pobratim, to je bila taka sreča, tako nepopisno čuvstvo, da je težko govoriti, da, težko govoriti!«

»In kaj sta imela zadnjič? V pismu stoji, da je ne smeš poljubiti na vrat! Kako je to?«

»Zadnjič« — je povedal Sok — »razvnel sem se, vse bi poljubil, kar je njenega, tudi njene šolne. Klobuk se jim vzel z glave, poljubljal sem jo po očeh, čelu, obrazu, laseh in nazadnje po vratu! Ne moreš pojmovati, ni ti nogoče to povedati! Človek gori v sreči, kakor plamen je, ki ga ziblje veter srečnega časa!« —

Tkalec je še vedno žarel v obraz, gledal okoli sebe z razpaljenimi očmi, hotel požvižgavati, ali ustne so se mu tresle od notranje vznemirjenosti. Njegova domišljija je vihrala v bogato mlado življenje, grabila na desno in levo, zidala mogočne prostore, se izgubljala v tihih

mrakovih hladnih mestnih parkov in našla tam svojo mlado srečo.

Ko je prišel ponoči domov, je hodil še v poznih urah po svoji tesni izbi in mislil in mislil. Bodočnost, ki mu da vsega tistega, kar je namenjeno vsakemu zemljanu, se mu je zdelo, da stoji pred durmi, ali da čaka spodaj pod oknom. Tudi zanj je vse pripravljeno. Zdaj — ni dolgo do takrat — mu prične razgrinjati življenje svoj skrivnostni plašč. Kdo ve, kake skrivnosti ima pripravljene zanj, kake lepote, ki jih ne more slutiti duša, in ki jih ne iznajde vihrava in mogočna domišljija.

Domislil se je vsebine povesti, kjer je opisana ljubezen prekrasne grajske gospodične do priprostega mestnega človeka. Prišel je po poslih na grad in glej: njeno srce je zaplamtelo. V črni noči — zunaj grom in tresk — se plazi ona iz svoje sobe in trka na njegova vrata. Ljubezen jo poniža, vrže v prah. Trka in prosi: Ne morem, pravi, ne morem prenašati! Srce mi poči! Usmilite se! In vrata se odpro in razgrne se sreča, dahne, puhne po prostoru kakor vihar, kakor silen val vetra. Prebogato je življenje, prekrasno je. Samo ponuja bisere, samo opleta ljudi s trenotki, ki jih ne morejo kupiti, ne plačati nikakšni denarji.

Tkalec je hodil gor in dol v silnem zanosu, na mizi je gorela borna petrolejka in po vlažni steni se je premikala njegova drobna in spa-

čena senca. Hrbet je štrlel daleč nazaj, roke so bile predolge in pretenke, glava podolgovata in za truplo, ki jo je nosilo, dosti prevelika.

Skozi odprto okno je bilo videti jasno jesensko noč, ki je sijala nad mestom in okolico. Lunina svetloba je obsevala strehe in hiše, rahla sapa je dihala po njej in se motala po okroglih šopih nizkih akacij, ki so krasile na obeh straneh široko cesto. Pošumevale so in vedno so se motali iz njih drobni in veli listi in padali poševno na jesenska tla.

II.

Tkalec je pričel gledati ženske z drugačnimi pogledi in z drugimi mislimi. Nekaj novega, kar je dozda spalo, a bilo ž njim rojeno, se je prebudilo v njem in se pomešalo med misli in čustvovanje. Prej ni videl belih, alabasterskih tilnikov, polnih sočnih rok, ki so jim rokavci pretesni in okroglih gležnjev, ki se krožijo in izožujejo v elegantno kvišku hitečo linijo, zdaj pa mu je nenadoma vse to tiščalo v oči in ga zamamljalo z nekim čudnim, motnim a vročim hrepenenjem. Po cesti je rdel, čudno mežikal z velikimi rjavimi očmi in bežal, vedno nekam bežal, kamor sam ni bil namenjen. V dobrem tednu je poznal vse ženske tistega provincialnega mesta, kjer je bival, do najmanjše malenkosti. Že oddaleč, ko še niso mogle razločiti oči obraza, jih je spoznaval po

hoji, po obliki života, po mahanju rok in po govorjenju ali smehu. Ponoči je ležal znak na postelji in v temi snoval misli na misli. Panorama življenja, panorama bodočnosti je migljala in se pomikala mimo njega in vsepovsod vmes so mrgolele ženske tistega mesta kakor frfotajoči metulji. To je ljubil, ono je snubil, s tretjo se je peljal k poroki v svetli črni kočiji, ki je imela kolesa obložena z gumijevimi obodi. Izpočetka je šlo to vse vprek, a pozneje so se izpopolnjevale konture v jasne oblike, panorama se je zmanjšala, iz stoterih pokrajin je ostala ena sama pokrajina iz mnogih žensk se je izcimil en sam droben in mlad obraz, ene same črne oči in eni sami temni in mladi kodri. Julij Tkalec se je v tihi zimski noči zavedel jasnega hrepenenja po Angeli, sodnikovi hčeri in ljubici svojega prijatelja Soka.

Ta zavest ga je navdala z novim preišljevanjem. Stanoval je pri svojem bratu, ki je hodil delat v tobačno tovarno in bil od njega mnogo starejši. Ta brat je vstajal vsako jutro ob peti uri, odšel v vlažno kuhinjo v veži, pričel tam cepiti drva in kuriti za zajutrek in to vse pozimi v beli spodnji obleki in bos. Ko je prišel nazaj, je šklepetal z zobmi in se stresal od mraza, stopil k stolu, kjer je stala že od prejšnjega večera voda za umivanje in pričel žlopotati in se umivati. S tem je zbudil v sosednji sobi brata-študenta in se pričel ž njim razgo-

varjati. Ob sedmih je odšel, se vrnil opoldne za eno samo uro in prinesel s seboj kako mrzlo jed, odhajal je zopet ob eni in se vračal ob šestih. Takrat je šel zopet v kuhinjo cepit drva in pripravljat kosilo, ki sta ga imela vsak dan po sedmi uri zvečer. Zadnje čase je opazil na pohabljenem bratu izpremembe in po večerji, ko sta sedela sama v njegovi enako tesni izbi, ga je vprašal: »Kako to s teboj? Molčiš takole, nekaj zmišljaš, kaj hočeš?«

»Pričel sem razmišljevati o življenju!« je odgovoril pohabljeni brat. »Prišlo je vame nekaj novega, nekakšna nova cesta se je razgrnila.«

»Ti govoriš, kakor si bral v bukvah!« je rekel brat. »Ali tisto ne velja, kar je tam napisano! Misliš, da pogleda življenje v bukve, kadar se samo okrene ali obrne, kakor bi se zganelo gorovje? A — kaj še! Življenje gre preko vsega tega, gre svojo pot in ne vpraša!« —

Kar je ležalo v duši Julija Tkalca, je bilo še nezrelo, da bi našlo odziv v vsakem razgovoru in zato je odvrnilo samo misli in zameglilo pomenek. Z bratom sta obtičala sredi razgovora, oba sta pričela zmišljati svoje, zdehala sta, gledala vsak v svoj kot in se zgodaj poslavljal. Tedaj pa, ko je bil pohabljeni Tkalec sam, ko je legel v posteljo in upihnil svečo, se je zdramil njegov duh kakor iz motnih sanj in pričel razglablјati čuvstva in po njih grebsti in

grebsti. Hrepenenje po ljubljenem dekletu je stalo v srcu trdno kakor spomenik iz kamena, a na drugi strani je omahovalo upanje, ki bi moralo to hrepenenje izpolniti. V mraku izbe se je rodil obraz prijatelja Soka, se prebližal iz teme in gledal mirno v Tkalčeve oči. Njegova mlada in rjava lica govorijo, da on ne sluti in enako prepričujejo njegove oči. In zdaj naenkrat to vse povedati, razpeti suknjo in pokazati nabrušeno orožje, ki se je dozdej skrivalo pod prijateljskim plaščem. — Ali tudi ta plahi načrt je postajal vedno bližji, prehajal je v vsakdanjost, izpremenil se kakor divja žival, ki je postala vsled vednega božanja rok in bivanja med ljudmi krotka. Julij Tkalec je šel nekoč — po dolgi prebedeni noči k svojemu sošolcu Karlu Soku, pričel ž njim razgovor o navadnih šolskih stvareh in ga izvabil s seboj na izprehod.

Zima je bila, sneg je ležal po mestnih strehah, čopasti škrjančki so tekali po zamrzlih cestah in iskali živeža. Zunaj mesta se je svetila široka snežna planota v žarkih zahajajočega zimskega solnca, nebo se je nad njo jasno plavilo, s holma so gledale visoke zelene smreke in resni in košati bori.

Tkalec se je razodel prijatelju in Sok se je na prvi mah nemalo začudil. Takoj nato je rekel mirneje: »Njena pisma so te zmešala! To je neumnost, ker sem ti jih dal čitati. Ne bi bil smel tega napraviti!«

»Mogoče je, da njena pisma, tista drobna, rdeča!« je prikimal Tkalec. »Ali zdaj je prekasno!«

»Glej si, človek, glej si!« je majal glavo Sok. »Na vsej tej stvari je dobro to, da si ti tisti, ki se je zamešal v igro! Da bi bil to najin sošolec Pavlin, ali da bi bil muzikant Slivar ali celo poet Šimon, slaba bi mi pela! To so gadje in ženski zavijejo vrat (Sok je pokazal z roko) takole — kakor vrabiču!«

»A jaz? Kaj misliš o meni?« je vprašal Tkalec.

»O tebi?« se je čudil Sok. »Kaj naj mislim? Nič!« —

»Ne!« je rekel Tkalec. »Ne misli: nič! V meni je zdaj čuvstvo in tisto bo govorilo. Poiščem sedanjo tvojo izvoljenko in pogovorim se ž njo, in če to ne bo mogoče, ji bom pisal.«

Sok je razpel suknjo in pričel z njeno desno polovico zamahovati po zraku, gledal je tja nekam v medlečo zärjo, ki je ugasovala in se raztakala po nebu in vrhovih sneženih gôr, požvižgljaval in se držal na smeh.

»No, govori!« je hotel Tkalec.

»A kaj naj govorim?« je vprašal Sok. »Rekel si, da si Angelo poiščeš, in če to ne bo mogoče, ji boš pisal. Pa dobro! Poišči jo ali ji pa piši! Jaz se s tem strinjam, nimam nič proti temu! Stori!« —

Šla sta molče, Tkalec je postajal nekoliko nervozen, suval spotoma s čevljem v zmrzle kepe snega in peska, rdel v suhi in prosojni obraz, gledal po cesti in se oziral večkrat z iskrečim pogledom v tovarša, ki je stopal na videz hudomušno zamišljen tik njega.

»A« je izpregovoril po odmoru Tkalec »tebi vendar ne more biti vseeno? Kako to?«

Sok je mežikal in rekel: »Meni je vseeno!« —

Vračala sta se molče, prišla v mesto, ko so že gorele po oglih velike zelene petrolejke in se razšla naglo in hladno.

Doma je že cepil Tkalčev brat drva in se naglo pripravljaj na kuhanje kosila. Veža je bila temna in v njej ni bilo mogoče zagledati majhnega in suhega študenta, ki je naglo in previdno izginil v svojo izbo in se vso pot bal, da bi mu ne bilo treba s kom govoriti. V izbi pa je naglo sezul čevlje in pričel hoditi v nogavicah iz kota v kot. Pri tem se je držal z levo roko za levo krilo suknjiča, z desnico pa je oprijemal in nervozno vlekel navzdol prosojno in blede kožo svoje suhe brade.

»Ali ji naj pišem?« je mislil in šepetal. »Ali se naj ž njo sestanem, sestanem?«

Hitreje je hodil, se praskal po razkuštranih lasih in se odločeval za prvo. »Ali ji naj pišem, ali naj ji pišem?«

In kopa verzov in pesmi mu je šumela po glavi, ki jih vplete v svoje vroče in zanosno pismo. Ali naj izbere ono kitico, ali ono, ali tole:

Steiget auf, ihr alten Träume!

Öffne dich, du Herzenstor!?

Ali morda to-le:

Vžigajo se zvezde, noč prihaja

v prsih plaho trepetá srcé...?

Tkalec je sedel za mizo, prižgal luč, vzel list papirja in svinčnik in pričel delati koncept. Šepetaje je izgovarjal besede, ki jih je pisal, jih iskal in nekako grabil z levico okoli sebe po zraku, se naslanjal nazaj na stol, strmél v steno in polglasno izgovarjal:

»Vžigajo se zvezde, noč prihaja,

v prsih plaho trepetá srcé...«

In še tisto noč je kradoma zlezél iz postelje, si napravil tiho luč in prepisal zasnutek na gladek bel papir in z lepimi in visokimi velikimi črkami.

III.

Z veliko nervoznostjo in silnim hrepene-
njem je čakal Tkalec odgovora na svoje pismo. Pismonoša je hodil trikrat na dan. Zjutraj okoli devete ure, popoldne okoli ene in zvečer okoli pete. Med osmo in deveto uro je bil Tkalec ves vznemirjen, razmišljen je sedel med tovarši v šolski klopi, zardeval brez zunanjega povoda, bleдел zopet nenadoma in skrival obraz v rokah.

V kratkem odmoru med deveto in deseto uro je slonel navadno pri oknu in strmел v sneženo in zapuščeno ulico. Njegove misli so hodile z drobnim rožnatim pismom, ki so ga izpuštile nežne ženske roke nemara včeraj v poštni nabiralnik. Ležalo je tam med kopo drugih listov, prenesli so ga na pošto, pritisnili nanj pečat, prečitali naslov in ga dali pismonoši. Morda je danes zjutraj zaklical v temni veži: »Gospodič Julij Tkalec!« Nihče se ni odzval, vrata so bila zaklenjena in pismonoša je vtaknil list v špranjo med vrati in podbojem. Menda leži list na tleh ali pa je obvisel v špranji.

Tkalec je tekel ob desetih domov, pogledal strahoma za pismom in se vrnil v šolo z novim upanjem. Opoldne ni mogel jesti, ker je vedno poslušal, kdaj začuje pismonošin glas. Kadar koli so zazveneli po veži ali stopnicah koraki, je dvignil glavo in bil pripravljen vstati in skočiti k vratom. Če je resnično vstopil posmonoša, je zardel visoko v lase in tudi v vrat in tilnik. Prijel je v roke razglednico, jo pregledal z iskrenim pogledom in jo oddal bratu.

»To piše,« je rekel brat »to piše moj prijatelj Košenina! Hej, kakšen veseljaček ti je on! Vedno se mu lahko smejaš! A — kaj je tebi? Rdiš in se nekako sramuješ, kaj ti je?« —

»Nič!« je rekel Tkalec sedel nazaj za mizo in molče jedel.

Kadar je v tistih časih srečal na ulici Angelo, se je popolnoma zmedel. Zdelo se mu je, da so njene žive in črne oči uprte vanj in da ga ta pogled peče kakor ogenj. Zbežal je naglo v kako ulico in se včasi tudi umaknil v vežo in na dvorišče čisto tuje hiše. Tam je stal plašen in nemiren dosti dlje, kakor bi mu bilo treba. Odhajal je na cesto počasi in negotovo, se ogledaval na vse strani in odhajal naglo in pobito.

Teden in dva tedna sta tako pretekla, upanje na pismo se je izprevrгло v negotovost, v hrepenenje se je vmešalo neko trpko, zavistno in neprijetno čuvstvo. Prijatelju Soku se je pričel umikati, v srcu ga je pričel zavidati, polagoma mrzeti in sovražiti. Ponoči je stokrat in stokrat premišljal, kako se ž njim spre, kako si pogledata sovražno v oči, razgalita duši in si zabrusita v obraz besedo sovraštva. Tako živa je bila domišljija, da je na glas govoril sredi noči, mahal v postelji ležeč z rokami po zraku, krčil pesti in izražal svoj gnjev v ostrih in trdih besedah.

Pozneje ga je preplavil trden in odločen sklep, da govori z dekletom. Spominjal se je pisma, ki ga je pisala njegovemu sošolcu in ga je on sam čital v gostilni, ogrnil je obnošeno suknjo in šel za obzidje samostanskega vrta. Zimski večer je bil, sneg je že mestoma prekopal in po poljih in travnikih so ležale poleg dolgih belih lis tudi črne in sive. Pot je bila

ozka, zamrznjena in suha, kostanji, ki so stali ob njej v vrsti, so bili videti kakor okameneli junaki, ki so zvili v zrak svoje zmrzle roke. Kakih pet ali šest jih je bilo in mimo njih je hodil Tkalec in čakal.

Čez eno uro — okoli šestih morda — so se začuli drobni koraki in Tkalec se je naglo umaknil za zadnje deblo orjaškega kostanja. Mrak se je bil že zgostil in skoro prelil v temo ali on je vseeno spoznal drobnega dekleta, gledal za njim iz svojega skrivališča in se tresel po vsem životu. Ali naj stopi prednjo, ali naj reče: To sem jaz, Julij Tkalec — —

Hodila je mimo prvih treh kostanjev, posezala zdaj z levo zdaj z desno v lase, se ustavila ob zidu, oprla nanj levo nogo in si popravila nogavico. Šla je zopet nazaj na pot, obstala ob prvem kostanju in gledala za seboj po navadni poti.

Tkalec je videl konturo njene noge, izpreletavala ga je grozna vročina in velik mraz obenem, bilo mu je, ko da bi moral zakričati, a bi imel hipoma preozko in prezažeto grlo.

Prihajal je Sok: počasi in žvižgljaje. »Ha!« je rekel. »Golobičica, ti že čakaš!« —

Smejalec se je, dvignil roko in jo menda božal po licu. Njej ni bilo nekaj prav, vzdihovala, govorila je pridušeno in se umikala pred njim. Izpočetka je bila obrnjena v drugo stran in ni bilo mogoče umeti njenih besed, pozneje se je okre-

nila in njena govorica je bila razločna in umljiva. Očitala mu je, ker ga mora čakati. Včasih ni bilo tako, a zdaj — nenadoma —

Sok jo je pričel objemati in kmalu sta se oba smejala.

»Kaj pa novi častilec?« je vprašal študent.

»Terzites!« je rekla ona in se zvonko in veselo zasmejala: »Hihihi!« —

»Ali v njegovih očeh je nekaj takega, zlobnega, terzitskega!« je dejal on. »Boj se ga!« —

»Ne šali se!« je rekla ona. »On je revček in smili se mi!« —

Tkalcu je zašumelo po glavi, kakor bi se zaletel vanjo vihar. Pogledal je navzgor med golo kostanjevo vejevje, iztegnil je roke, skrčil pesti in jih pritisnil na senca. Zadivjalo je po njem, hotel je vzklikniti, ali ni mogel. Stal je, kakor bi ga vil hipen notranji krč, zganil se sunkoma in skočil na pot pred mladi par. Roke je tiščal v hlačnih žepih, v obraz je bil blede, usta in oči je razpiral, kakor bi hotel kričati.

Sok in dekle sta se prestrašila, a ga takoj spoznala.

»Glej ga, glej ga!« je dejal zasmehljivo Sok.

»Bodi pozdravljen, kolega!« —

Tkalec je stal kakor kip iz kamna in zasopljeno in trgoma izpregovoril: »Zakaj — Terzites?« —

Dekle je postalo plašno, a Sok se je smehljaj v nekakšni bojazljivi prijaznosti: »Jezzen si, jezen si, kakor vidim, prijatelj! A zakaj?« —

»Terzites, Terzites!« je klical Tkalec, potegnil desnico iz žepa in pretil zagrizeno predse s svojim suhim in dolgim kazalcem.

»Ali — ali!« se je smehljaj Tkalec naprej. »Jeza ti ne pristoja, rečem ti!« —

»Ne govorim s tabo, ne govorim s tabo več!« je dejal Tkalec z nenadoma onemoglim glasom. Glavo je povetil, a jo zopet dvignil, se obrnil k dekletu in se zagledal v njen obraz s svojimi velikimi in motnimi očmi. »Zakaj mi vi ne odgovorite,« je izgovoril plaho in žalostno »tega ne morem pojmovati. Vsak človek je vreden odgovora, tudi — jaz.« —

Glas mu je pošel, zopet je gledal v tla in stal tam sredi pota kakor izgubljenec.

Soku je narastel pogum, zasmel se je in pokazal vanj s kazalcem: »Ti vzemi zrcalo — je govoril — »poglej dobro, pa boš čital odgovor.« —

Tkalec je odšel, ne da bi dvignil glavo. Umaknil se je obema v ovinku in odhajal naglo in tiho. Doma se je zaklenil v svojo izbo in se ni odzval bratovemu vabilu, ko ga je klical h kosilu. Luna je sijala skozi okno, on pa je sedel v njeni luči pozno ponoči za mizo in ril z dolgimi koščeni rokami po svojih črnih in mehkih laseh. Prebdel je vso noč, odšel drugi dan

mesto v šolo v gozd izven mesta in taval tam po zmrzlem snegu, med golim drevjem in med grapami, ki so zijale vanj polne dračja in umazanega snega.

Zvečer, ko je prišel domov in čutil brata v sosednji izbi in v kuhinji, je snel s stene srednje veliko starinsko zrcalo in mu ga nesel.

»Kaj hočeš s tem?« je vprašal brat.

»Prinesel sem!« je rekel Tkalec prepadeno in brez moči.

»Ali kaj misliš?« je hotel vedeti brat.

»Videl sem se, spoznal v tem zrcalu,« je jecljal Tkalec. »In da bi se več ne videl, za-
voljo tega.« —

Postavil je zrcalo k steni, nekako zlezal sam k mizi, sedel na stol, skril obraz v suhih rokah in krčevito in nevtolažljivo zaihtel.

»Čemu to?« je vprašal brat. »Čemu to?« Ali tudi njega je zagrabilo nekaj žalostnega in sočutnega do tega drobnega pohabljenca, ki je zagledal svojo nesrečo.

In nekako v tistih nočeh je pričel misliti Julij Tkalec na smrt.

IV.

Čital je mnogo Heineja in pričel se je ž njim smejati življenju. Za vse, kar je videl, da se godi okoli njega, da se je vršilo ali da se bo vršilo, je umel najti ironijo, zaničljiv posmeh in neki občutek medlega zadovoljstva nad tem spozna-

njem. Trud ljudi za blagostanje se mu je dozdeval nizek, skoro živalski egoizem, drvenje njegovih bližnjih za srečo in uživanjem je napravljalo nanj vtis borbe slabotnih in malozmožnih bitij, zapisanih vsak hip ostremu mahu usode, ki se pode za neko ničevo in navidezno vado, nevredno niti njihovega malenkostnega hrepenenja. Njegove oči niso videle več lepote, njegova čustva je prepočil žolč preziranja in zaničevanja in preko vseh misli je leglo prepričanje laži in ustvarjanja. Vera, morala, nemorala in nevera—vse so postale izmišljotine ljudi, ki delajo iz sebe in iz svojega življenja nekaj važnega in nekaj velikega, a zaslepljajo s tem priznanje svoje lastne slabotnosti in vsiljujejo krinke tistim soljudem, ki vsled zaostalosti svojih misli ne morejo do njih. Vreči stran življenje, otresti se neljubega in goljufivega jarma, je postalo zanj pametno dejanje in junaštvo, zmagati pa hipne težave, ne vdati se razmeram, to se mu je zdela slabost, ki je vredna vsled goljufivega nesmisla najostrejše obsodbe. Pravico do življenja in moč življenja ima tudi žival najnižje stopnje in torej to ni dragocenost, ki bi si jo mogel pripisavati človek s tako zanosnimi besedami.

Iz takih razmotrivanj se je izcimilo v njegovi notranjosti sovraštvo do ljudi, želja po samoti in po tujini. In to sovraštvo, ki je bilo prej razblinjeno in splošno se je strnilo proti eni sa-

mi osebi, zavzelo določno obliko in ležalo v duši kakor kamen.

Nekega večera je izbral Tkalec v podstrešju med staro ropotijo kos zarjavelega železa, ga vtaknil v žep in ga tam tiščal v pesti in odšel v južno noč.

Zunaj je pihal veter. Tam od holmov, koder je stalo v mračnih vrstah zeleno smrečje in borovje, je prihajal silen šum, votlo zavijanje, kajti jug je že ril med zelenimi vrhovi, zvijal košate veje in upogibal močna in črna debla. Po nebu so se podili težki in temni oblaki, zakrivali zvezde in luno in jih zopet nenadoma razgaljali. Velike črne sence so padale preko cest in belih pročelij mestni hiš, jih pregrinjale nepričakovano kakor plahte duhov in jih zopet hipoma odgrinjale.

Tkalec je hodil po temni ulici, kjer je stala stara dijaška krčma. Hodil je dolgo gor in dol, tiščal v žepu kos zarjavelega železa in mislil burno, raztrgano in nekako sunkoma. Zdaj je bušil v njegovo notranjost sunek misli od tu, zdaj od tam, srce se mu je krčilo in raztezalo in to vse v jezni in nezadovoljni raburjenosti.

Okoli polnoči so prišli njegovi tovarši iz gostilne, se smejali in šalili, poskušali peti in vihrali v mladostni živahnosti proti trgu. Tkalec je stal neviden onstran hiše v jarku, zapazil od tam Soka in ga zaklical: »Sok!«

Sok se je obrnil, postal, a se naglo domislil in pohitel k Tkalcu. Tkalec je stisnil zobe in pesti, stegnil roke proti tlom, da so pokali šivi suknje in preko misli mu je bušilo, da bi zaklical: »Ha! zdaj si tukaj! Zdaj saldirava najine račune!« Ali Sok ga je prehitel. Pritekel je, mu gledal v oči, govoril naglo in se smehljal: »O, o, bravo! Ti si, brate! Kako tebi? Dobro zgledaš, Boga mi! Rdeč si v lica in nekam krepak! Saj si postal kar čez noč imeniten dečko! Presneta reč, veš kaj, saj sem že res mislil, kje tičiš, da te ne vidiyo srečne oči! Tudi moje dekle je vprašala, Kje je, — se je pozanimala — da ga od nikoder ni? No, živi te veliki Bog! Da si mi zdrav ko siva skala! Na zdar!« —

Sok je odtekel, Tkalec je rdel in blesketal z očmi v navalu te nenadne in nagle govorice. Iz lic, iz ušes in iz čela mu je gorelo, kakor bi mu tlela pod kožo žerjavica. Sedel je na bližnji kanton, podprl obraz z rokami in strmel v blatno ulico. In po zraku okoli njega je še vedno zvenelo: Kje je, se je pozanimala — da ga od nikoder ni? — —

Domov je prišel truden in ubit, tiho je hotel odpreti vrata v svojo izbo, ali sama od sebe so zacvilila, da se je prebudil morda ravno zaradi njih brat in pričel govoriti. Duri v sosednjo izbo so bile na stežaj odprte, in iz

teme se je slišalo šumenje in prekladanje v postelji.

»Eh« — je rekel iz teme brat — »zdaj vse vem, Julče. Povedal mi je eden izmed delavcev, ki stanuje pri neki babi, kjer so tudi tvoji sošolci. Tisti so mu rekli. No, dejali so, da si — takole — v nekega dekleta — a-ha! A dekle: nič! Kratkomalo: noče!« —

Tkalec se je slačil, hitro legel v posteljo in molčal.

»No« — je nadaljeval brat — »molčiš! Ali poslušáš vseeno in zato ti bom še nekaj povedal. Ne misli, da bi te ženska zato ne marala, ker si malo — takole! A, kaj še! Če imaš ti službo in denar, rečem ti po pravici, katero hočeš! Da! Šla bova, kakor se gre na semenj! Pogledava sem, pogledava tja, in jaz povprašam: »Bratec, ali tole?« No in ti porečeš: »Ne tele, tistole!« — »No«, porečem jaz — »torej tistole!« — In stopim, jo potrep-
ljem po rami in ji pošepečem: »Ta je tisti, ki ima cesarsko službo in pojde po lestvici kvišku kakor angeli v sanjah očaka Jakoba. Za vašo roko je pobaral!« — »No« — poreče ona — »moja je tukajle, kje je pa njegova?« — — Takole, poglej! Niti za las se nisem zlagal! Eh, ženske, dragi moj! Trgovčki so, včasih prav presrčni in presladki! Ti le študiraj, postani gospod — no, vse bo tvoje po volji!« —

Brat je pričel pojemati, ker se ga je oprijemal spanec. Ponavljati je pričel posamezne besede, potem še samo zloge in nazadnje je končal z enoličnim posmrčavanjem. Tkalec pa se je premetaval po postelji vso noč, vstajal in sedal, hodil k oknu in se oziral po nebu, koder je podil jug prve svoje oblake.

Vsega, kar je bilo na njem in okoli njega zemskega, se je nekako otresel, njegov duh se je dvignil nad borno življenje in se zakopal v megle nekih bolestnih a lepih sanj, sličnih rumeni in ogromni plasti ugašajoče luči, ki vedno trepeče in vedno pojema, a ne more in ne more ugasniti.

Našel je v sanjah daljnji kraj, daljnji in tihi vrt na obali daljnjega in brezkrajnega morja. Po parku, po belih stezah in med košatim grmovjem se vzigravajo vitke, visoke srne, ki gledajo z zvestimi očmi iz senc v mesečno noč, razpeto nad tajinstveno krajino. Ciprese so visoke kakor smreke, lotos cvete ob tolmunih, vodometi igrajo in plesketajo in iz njih se mečejo nad gladino zlate in srebrne ribe. Ob obali šumi morje, grgra v izdolbenih skalah, steza valove po belem produ višje in višje proti parku, kakor bi hrepenelo na to bajno zemljo. A sredi parka se dviga grad, zavit je v divjo trto in visoko se vzpenja nad vrhove cipres in tega košatega in resnega drevja. Odprto je široko okno in skozi tisto pošilja luna

snop svojih pšeničnih žarkov, na slonokoščene tipke dragocenega klavirja jih pošilja in na bele blazine, v katerih leži bolna gospa. Njen obraz je prosojen od bledobe, njene ustnice so tenke in bele kakor iz popirja, ali njeni lasje so kakor nočni val črnega morja, njene oči so kakor črne zvezde. Beli dolgi rokavi vise od njenih drobnih rok in njeni beli in tenki prsti beže po klaviaturi in izvablajo strunam pesem, ki plava preko vsega tega življenja, preko smrti plava in nad naravo preko večnosti. Širna je melodija, gre nad zemljo, gre nad morje in razpne se preko obzorja in obzorja.

Tkalec je trepetal v tem silnem zanosu svojih sanj in svoje domišljije, taval je okoli omamljen in pijan od te opojnosti, sedel je v šoli s široko odprtimi očmi in ničesar ni videl, ničesar ni slišal.

Nekoč v črni noči je bolna gospa umrla. Izdihnila je v belih blazinah ob klavirju, tenke ustnice so se stisnile, težke trepalnice so padle preko črnih oči in jih zakrile. Po parku so zašumele ciprese, vile so košate vrhove, morje je zabučalo, zagolčalo in zajokalo med obrežnimi skalami in letelo in letelo vse proti bregu, proti kraju temne žalosti. Vodometi so utihnili zlate in srebrne ribe so priplavale zvrnejne na gladino, srne so povesele glave in iz njihovih zvestih in velikih oči so polzele svetle solze.

V.

Nekega spomladanskega večera je ponudil Tkalec svojemu bratu roko in mu rekel: »Zbogom! Mislim, da se ne bova več videla!« — Pri tem se je smehljajal s tistim žalostnoveselim smehom, ki je poigralval zadnje čase večkrat po njegovem obrazu.

»Ho!« — je vzkliknil brat, ki je pomival posodo, pokimal nekako preteče s svojo suho in kuštravo glavo in dejal: »Ti šaljivček ti! Poglej ga, preteto! S kuhalnico te bom!« —

»Zares!« — je rekel Tkalec s svojim žalostnoveselim smehom. »Zbogom!« —

»Ali nisem povedal?« — se je smejal brat. »S kuhalnico te bom!« —

Tkalec je odšel, hodil dolgo po mestu in se ustavil v ulici, kjer je stanovala njegova mladenka. Videl jo je, ko je hitela okoli osme ure domov, ji skočil nenadoma nasprotj in jo pozdravil. »Kako je vam, kako?« — je vprašal z negotovim in prijaznim glasom. »Nisem še pozabil, še ničesar nisem pozabil! Vse živi v meni! In vse to je laž!« —

Ona je rdela v lica, hotela naglo mimo, ali Tkalec se je ohrabril, jo prijel za roke in jo pridržal.

»Kaj sem vam storil?« — je vprašal. »Čemu nebi govorili z mano, čemu nebi?«

Ona je rdela še bolj in v zadregi polglasno spregovorila: »Bojim se vas!« —

»A?« se je čudil on. »Bojite? A jaz sem — takle — saj vidite! Ali morda ravno zato?«

»Pustite me!« — je rekla ona in trgala svojo roko iz njegove.

»Grem nocoj — oh!« — je dejal Tkalec. »Vi tega ne zapopadete! Dajte mi roko!« —

Izpustil jo je nenadoma, ona mu je dala desnico in naglo odšla. Ostal je sam in gledal zanjo. Mislil je v neki topi boleti, pozabil, da stoji sredi ulice, da hite mimo njega meščanje in meščanske in ga radovedno ogledujejo. Čez dolgo časa se je obrnil, odšel iz mesta in taval do poznih nočnih ur po okolici. Blizu polnoči se je vrnil in obiskal staro dijaško krčmo. Tam je bilo zbranih mnogo njegovih sošolcev, vsi so bili že dobre volje in več so peli kakor govorili. Vso tesno sobo je preplavljala megla cigaretnega dima, na mizi je sredi nje motno žarelo rdeče vino v visoki in podolgovati steklenici, rdeč prt je bil razgrban in razvlečen po mizi in nad pivci je gorela izpod stropa stara in zakajena petrolejka. Mlada natarica Milka je sedela med Sokom in muzikantom Slivarjem, ki je predlagal vedno nove pesmi in jih pričel dirigirati. Duš vina se je opojno mešal z dimom in prišleca, ki je vstopil iz svežega zraka, skoro dušil.

Ko je zagledala družba Tkalca, je vzkliknila kakor iz enega grla: »Slava mu, slava mu!«

Vsi so ponudili kozarce in Tkalec je prijel najbližjega in ga izpraznil do dna. Sedel je na ogel in naročil steklenico zase.

»Kaj bo sam zase!« — so vzklikali tovarši. »Kozarec mu dajte, Milka, in če ima kaj denarcev odveč, pa naj kar k naši šumi primakne!« —

Poet Šimon, ki je sedel mlad in kuštrav med drugovi, je potrkal z nožem ob kozarec, popravil dolge lase, ki so mu viseli preko čela, vstal, se uprl z obema rokama ob mizo in pričel govoriti:

»Pozdravljam vse vas, slave vi sinovi,
ki zbrali ste nocoj se v jasni krog
in zlasti njega poživi naj Bog,
ki vrnil se je k vam, o svetli vitezovi.
Zgrabila ga nedavno je ljubezen.
Kako vsak človek naj ne bil bi jezen?
Začel je tuhtati dremotne sanje —
kdaj bilo je iz slabe preje tkanje?
Izgubil se puščavnik je v samoto,
spoznal tam časov takih je sramoto.
Zdrav se je vrnil, pojmo alelujo,
spet naš je brat, stran vsako misel tujo!«

Ko je poet Šimon to povedal, je dvignil čašo in trčil s Tkalcem. Vsi so ploskali, trkali s kozarci ob mizo, polivali vino in kričali drug preko drugega. Tkalec pa je vstal, govoril s trpkim smehljajem na obrazu in kazal z rokami:

»Smrt je drobna in bela, zavita v haljo, pod katero skriva zavraten nožič. Plazi se ob hišah, po kotih stanovanj, kajti podobna je senci. Nagla je kakor podlasica in kadar ti skoči za vrat, ti pregrizne tilnik. Pride nadte v obliki misli, mori in zalezuje te vse življenje. Ali ste kdaj premislili, takole zvečer morda, ko ste ležali brez zadovoljnosti v postelji, da mora priti čas, ko se boste ž njo metali?« —

In sredi vsega tega je zamahnil z roko, izpraznil čašo vina in vzkliknil: »Ah, bratci, blebečem dolgčas, ne zamerite mi! Ali zdaj povem gospodični Milki zgodbo o ženinu, ki je imel zlate škornje. Nevestica je bila bela kakor lilija, spala je na židani postelji, zunaj po hodniku pa je hodil ženin v zlatih škornjih. Joj, kako so peli, kako so zvonili njegovi zlati škornji! Ni farnih zvonov, ki bi zapeli tako ubrano samo enkrat, kakor so zvonili njegovi škornji vso noč!« —

Tkalec je zopet prenehal, izpil čašo vina in zamahnil z roko: »Oh, bratci, kako naj vam poplačam, ko poslušate moje blebetanje tako pozorno in me ne vržete na plano? Ali zdajle vam rečem pravo besedo: jaz grem nocoj! Haron stoji ob reki in čaka na dušo. Treba nekje pustiti telo, sleči to meseno suknjo! Pojajam vam roko, v meni ni več sovraštva, nobenega čuvstva ni več v meni. Cvetite, bratci, cvetite!« —

Tkalec je prinesel iz vestje srebrno krono in jo zakotalil preko mize, Minka je skočila za njo in jo prestregla.

»Dajte roko, Milka!« — je rekel Tkalec.
»Jaz grem v reko!« —

»Tukajle!« — je odgovorila natakara in mu ponudila desnico. »Ali ni malo zgodaj?«

»Bravo, bravo!« — so kričali za njim njenji drugovi. »Tudi mi pridemo, tudi mi!« —

Zunaj se je bilo pooblačilo nebo in tema je bila kakor v rogu. Po ulicah se je pojavila sapa in pihala v petrolejke, da so trepetale in ugasovale. Vse ceste so bile prazne, samo šumenje sape je hitelo in vilo preko njih.

V mestni okolici je bila sapa še hujša. Samotnemu potniku je zapletala suknjo med noge, rinila ga dalje in mu hotela sneti z glave klubuk. Tam od holma je prihajalo bučanje in šumenje smrek in borov, veja se je tepla z vejo, vrh z vrhom. Mirna reka, ki je tekla počasi okoli griča, se je vznemirila, metala na breg penaste in nizke vale in nekako sikala v obrežno kamenje. Plašna je bila tista noč in v njeni temi je izginil Julij Tkalec.

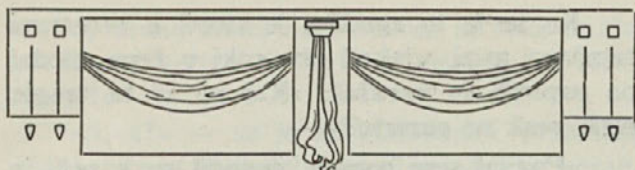
Prišli so pomladanski nalivi, reka se je skalila in narasla, ali sledili so jasni in solnčni dnevi. Vode so upadle, sčistile so se in po njihovih bregovih so zacvele prve pomladnje cvetice.

Tkalca so potegnili iz reke ribiči. Noge je imel tesno zvezane, obe roki je tiščal na prsih, po obrazu pa so ga bile objedle ribe. Odnegli so ga v mrtvašnico in tam ga je našel njegov dolgi in kuštravi brat. Pogledal ga je, potem se je obrnil v vlažni kot, zakrival in odkrival obraz z rokami, se oziral nekam proti stropu in jokavo govoril. »Da nisi ti tega razumel, Julče, da nisi ti tega razumel! Da nisi ti tega vedel: kar je, je! Kako si mogel to napraviti, zakaj me nisi prej vprašal, zakaj si skrival svoje misli? Enkrat sva govorila in takrat sem ti vendar vse povedal! Rekel sem: ženske so trgovčki — ah! A kako ti? Vse to do srca — ah —«

Govoril je dolgo, nehal in zopet govoril. Zvečer je sedel pozno v noč na Tkalčevi postelji in jokal.

Sprevoda skoraj ni bilo, ko je ležalo pokopališče okoli in okoli. Dijaki in meščanje so prišli, se gnetli med križi in kameni, zmajevali glave in ugibali. Mali zvonovi v kapeli so hiteli zvoniti in v mestu so jim odgovarjali farni z resnim in globokim glasom, kakor bi se pogovarjali starci z otroci, ali kakor bi ti s svojimi drobnimi glasovi blebetali in se zgražali: Zopet je pograbila enega zlobna smrt, zlobna smrt — oni bi pa modro počasi in nizko mirili: To je naravno, to je naravno — — —

SPLAVLJENCI.

Novi župan Janez Musta je prihajal v občinski urad vsak dan zjutraj okoli osme ure. Občinski tajnik, dolgi in suhi gospod Žebrač, je sedel že takrat za mizo, imel eno pero za ušesom, drugo pa je držal v roki, ga namakal v oddaljeni tintnik, delal z njim po zraku čudne kroge in zamahe in škrtal po rjavem pisarniškem papirju. V kotu ob prostrani zeleni peči je sedel pritepenec, ki se je znašel nekega jutra v vasi in ni vedel ali morda tudi ni hotel povedati svojega imena in izdati svojega rojstnega kraja.

Pozno jeseni je bilo, zunaj je viselo nad mrtvo krajino pusto, oblačno nebo, po sobi se je razlival nekak suh somrak, zakasnela muha je brenčala po šipah zamazanega okna in tajnikovo pero je enolično poškrpavalo.

Župan je vstopil, ne da bi potrkal. Vrata je odprl na stežaj in počakal, da je pokimal za mizo tajnik in rekel: »Dobro jutro, gospod župan.«

Ko se je to zgodilo, je stopil k prostrani tajnikovi mizi, vtaknil obe roki v žepe, gledal po papirjih in vprašal: »Kaj pa vi tu takole resk, resk po papirju?« —

»Pozval sem tega-le, posadil ga k peči in zdaj ga ogledujem in popisujem!« — je odgovoril tajnik. »Točen popis pošljem orožništvu. Zakaj — zdi se mi — to je individuum!«

Tajnik je popretil s kazalcem ob čelu in pričel pisati dalje. Župan se je obrnil, stopil k peči in se zagledal v suhega možica s sivimi majhnimi očmi in rdečimi kosmatinami po starikavem in zgrbljenem obrazu, ki je sedel bos na klopi in enakomerno predse mežikal.

»Ti, element!« — je rekel glasno župan. »Kaj so te oblaki iztresli, ali si padel iz megle? Povej po pravici, kdo si, odkod si, kam namenjen?« —

Možic je zganil rami in rekel z visokim glasom: »Ne vem!« In ko ga je izpraševal župan dalje, je odgovarjal na vse: »Ne vem!« —

Ko se je župan nad njim že malo razburil, je nekdo potrkal na vrata in vstopil. Bil je moknat, bel in majhen mož, mlinar Kosovel. Snel je z glave majhen klobuk, malo pokašljaj pa rekel: »Doli, hek, ob reki, blizu mlina, hek, je vrgla reka dva splavljenca na moj travnik. Mlada človeka obadva, samomor, kaj pa hočete? In čudno! Oba sta mlada, ženska in

moški, vznak ležita na travniku in roke imata zvezane z verigo. On levo k njeni desni. Hek, res je!« —

»A, a!« — se je začudil župan, prekrižal zadaj roke in pogledal najprej v tajnikov obraz. Tajnik je vstal, zataknil tudi drugo pero za uho in stopil pred mlinarja. Možic pri peči je vprašal: »Ali sta obadva mokra?« —

»Glej ga ptiča!« — se je zasmel mlinar in se udaril po kolenu. »Kako pa, da sta!«

Župan in tajnik pa sta se razjezila in zakričala oba hkrati: »Jezik za zobe!«

»Prišel sem to naznanit« — je govoril mlinar, »hek, zato sem prišel, da bi tista dva mrtvaka spravili z mojega travnika in pokopali. Tako ne bosta ležala!« —

»Dobro je, dobro je!« — je rekel župan in se pričel z obema rokama praskati po glavi. »Le pojdi, mlinar, le pojdi. Pridem, pogledam in ukrenem!« —

Mlinar je odšel, župan je začel hoditi po sobi, se še vedno praskal po glavi in govoril: »Vidiš, ti sapramenski element, to je tvoja sorta, potepušтво, vrag te jahal. Mi pametni ljudje se moramo prekljati in ukvarjati s takimi življenjskimi odpadki! O, satan, kaj je to pravica! O, satan!« — In k tajniku se je obrnil in vprašal: »Kaj bo storiti? Zdaj imam na vratu dva mrtva in enega živega! Vrag ž njimi, s takimi elementi!« —

»Da!« — je kimal tajnik. »Tudi tista dva, ki ležita tam doli na travniku, bosta dva izgubljenca, Bogu na poti in ljudem v greh in sramoto. Videti je, da sta še po smrti ljudem v nadlogo. Skratka: dva individuuma!«

»Ali predvsem je zdaj nekaj storiti!« — je rekel župan napol vprašaje. »Je nekaj storiti!« —

»Naznaniti moramo cesarsko kraljevemu glavarstvu, In pokopati moramo na občinske stroške!« —

»A!« — je zamahnil župan. »Kaj še! Mi nismo za to tukaj, da bi izmetavali denar za take potepuhe. To so elementi! He! Poizvedeli bomo, odkod sta in sploh kako! Domači naj pokopljejo ali pa tista občina, kamor spadata!«

»Ne bo nič!« — je rekel tajnik. »Reka nese, rečem vam, jako nese! Nekoč, ko sem prišel jaz sem, je prinesla utopljenca prav od daleč. Štirinajst ur od tukaj, častna beseda! Čakali smo ž njim štiri dni, potem smo ga pokopali: bil je zadnji čas. Pisali smo na vse strani in dobili pravi odgovor šele čez tri leta. Glavarstvo na Krtini je odgovorilo: Z ozirom na vaš dopis z dne tega in tega, z leta tega in tega, številka toliko in toliko! S takim individuumom je težko!«

»Zakaj pa bi potem pisal na glavarstvo?« — je vprašal župan. »Če pride odgovor čez tri leta, je vendar vseeno.«

»Ni tako!« — je važno odmajal tajnik. »Gre tudi za mrtvega mačka ali psa in tudi za vsak individuum, gospod župan. Dandanes ni tako! Mi moramo pisati glavarstvu, vse treba naznani.« —

»Če že pišemo, pa pišimo takoj!« — je zopet mislil župan. »Morda pa le kdo pregleda naš papir!«

»A!« — je odmajal tajnik. »Jaz sem tak, da ne morem mešati dela v delo. Zdaj sem pri tem, da opisujem za orožništvo, ta individuum (tajnik je pokazal z glavo k peči) in ne morem torej pisati glavarstvu o drugi zadevi!« —

»Pa odloži tisto pisanje!« — je svetoval župan. »Pa odloži. Ta element je še živ in lahko počaka, ona dva ob vodi pa sta že mrtva in ne moreta več čakati! Saj me razumeš!« —

»Kako ne, kako ne?« — je vprašal tajnik. »Ali slučaj je tak, da sem se jaz zamislil in zatopil v akt, ki se bavi z zunanostjo tega čloka, pa zdaj ne morem planiti v delo, ki se tiče popolnoma druge stvari. Prosim, prosim, poslušajte. Stvar je takale!« —

Tajnik je skočil k mizi, vzel v roke popisano polo popirja in pričel čitati: »Sprejmi c. kr. orožniška postaja itd. V očigled temu, da je zašel v spodaj podpisano občino potepuh, klativitez (individuum) in v očigled temu, da ta individuum ne ve ali noče vedeti, kako je njegovo ime, kje je njegova rojstna občina, odkod

se je pritepel, je z ozirom na to podpisano županstvo občine Kremenovci prisiljeno, podati najprvo tole telesno izjavo: Individuum neznanega pokolenja in imena je splošno suh, razcapan in ima na bosih nogah oba palca zasukana nakvišku. Brado in lase ima rdeče kakor lisjak, nos ima ozek in je tudi v obliki srpiča zakrivljen nekoliko na levo plat. Če govori, mrda kakor zajec. Hodi po cigansko, to se pravi: prestaplja kratko in kreše pri tem s petami. Če se ga potegne za ušeso, raztegne spodnjo ustnico na ven in zatisne levo oko, z desnim pa prav debelo pogleda.« —

Tajnik je prenehal in pogledal z vidnim samozadovoljstvom župana. »Ni mogoče,« je rekel, »da bi zdaj sestavljal dopis na glavarstvo. Do vratu sem ves v tem opisovanju in ne prejdem pred jutrišnjem dnevom na drugo delo. Če delaš, delaj točno!« —

Župan je premeril dvakrat sobo in rekel: »Dobro je, dobro je: Ti delaj svoje in dobro napravi! Jaz pa se bom lotil dopisa na glavarstvo sam! Pripravi novo pero, razmakni po mizi knjige in papir, primakni stol in deni v polo lenuha. Malo si bom to stvar premislil, pa bom sestavil in spisal!« —

Tajnik je napravil, kakor je velel župan, sedel nazaj na svoje mesto, pričel pisati, ogle doval možica ob peči, večkrat vstal, stopil bliže in ga pregledoval od strani, sedel zopet

nazaj in škrtal po popirju. Župan je hodil po sobi, se praskal z rokami po glavi, pričel šepetati neumljive besede, iz katerih so se čuli le šumniki: š — — š — — ž — — ž — Ko je poteklo tako nekaj časa, je župan sedel, prijel pero s svojo ogromno in junaško desnico, ga popravil z levico pravilno med prste, omočil v tinti in ga zapičil v popir. Pričel je šepetati: »S — s — l — sl — sla, slavnemu.« Pri sledeči veliki črki je pero nenadoma čudno zaškrtnilo, črnilo je brizgnilo v drobnih pikah po popirju, polovica peresne špice je odletela v okno in obvisela tam na vlažni in motni šipi.

»A« — je zategnil župan — »vidiš ga hudirja. Črki »G« sem hotel napraviti spodaj fičefaj, pa se ti takole naredi. Vse skupaj ni za nič!« —

Odložil je pero, zmečkal popir in pogledal v tajnika. Tajnik je molče vstal, razgrnil novo polo popirja in zataknil v peresnik novo pero. Župan je to pot pripisal do konca, vzel pismo v roke in ga šepetaje parkrat prečital. Ko je ustregel svoji lastni zadovoljnosti, se je obrnil k tajniku in rekel: »Zdaj-le me nič ne briga, kaj ti delaš. Poslušaj in povej, kako se ti zdi! Po moje je dobro!« —

Župan je čital.

»Slavnemu glavarstvu v —. Neprosto-
voljno sta zašla dva utopljenca na travnik mli-

narja Martina Kosovela. Mlinar pride in reče: »Župan, reka jih je prinesla, spravi jih stran!« Jaz pa ponižno podpisano vprašam, kako je storiti. Javljam: tukaj sta! Ne veš, kdo ne kaj! Pokoplji, bodo rekli ljudje, a jaz bom tudi rekel, da! Z ozirom na to, vam dajem vse to na znanje. Županstvo Kremenovci.«

Tajnik je prišel čudno zvijati glavo, pačil je obraz in gledal nekam na stropov rob. »He« — je skomiznil — »to bo težko kaj, ker to pisanje ni uradno!« —

»Kdaj pa bi bilo uradno župansko pisanje, če ne takrat, ko ga napiše župan?« —

»Stvar je drugačna!« je zmajeval tajnik. »Tam so visoki gospodje in sam Bog ve, če jih že to ne razkači, ako vidijo črko »O« na vogle mesto lepo zaokroženo!« —

»Ha!« se je malo razkačil župan. Pa bi bil ti spisal, saj si ti zato tukaj, ali ne?« —

Tajnik je vzel v roke županovo pisanje, gledal zamišljeno vanje in prišel kimati. »Moral bi bil jaz, moral bi bil, da! In veste kaj, pustimo to! Jaz spišem takoj! S popisom sem tako pri koncu.«

Zdelo se je, kakor bi se ga lotilo samoza-vestno navdušenje med razliko županovega in svojega dopisovanja. Gibčno in prožno je sedel za mizo, izbral čisto polo popirja, vtaknil vanjo lenuha, omočil pero v oddaljenem tintniku, za-

krožil po zraku in pričel pisati. Župan je stal sredi sobe in ga gledal, možic pri peči pa je pomežikoval in se kratkočasno oziral od tajnika na župana in narobe.

Tajnikovo pero je pelo in ne škrtalo. V valovitih črtah je bežalo po debelih črnih linijah, se zvijalo v večje in manjše polže, zgrabilo nekje spodaj in hitelo na vrh v drznih polkrogih in pri tem pelo, resnično pelo. Njegov obraz je razgrela rdečica navdušenja in ponosa, oči so se svetile in žile po sencih so se tresle. Ko je bil gotov, je vtaknil pero za ušesa, vstal, vzel v roke pisanje in rekel in čital: »Takole bomo pisali: Slavnemu c. kr. okrajnemu glavarstvu v —. V očigled temu, da je našel občan iz občine Kremenovci na svojem travniku dva že mrtva splavljenca in v očigled temu, da je vrgla ta dva splavljenca mimotekoča reka na imenovanega travnik in z ozirom na dejstvo, da sta oba splavljenca neznana po imenu in po kraju, se usoja podpisano županstvo javljati stvarni položaj takole — — —«

Tajnik je čital kakor pesem, župan je kimal, možic mežikal. Ko je bilo čitanje pri kraju, je župan predihal še par hipov v omamnih odmevih tajnikovega branja, se popraskal na to za levim ušesom in nasvetoval tole: »Treba je, da greva na lice mesta in si ogledava stvarni položaj!«

Tajnik je poiskal klobuk, zapodil možica na dvorišče, zaklenil urad in odšel z županom na mlinarjev travnik.

Jesensko je bilo vse naokrog, nebo megleno in oblačno, krajina pusta in prazna, po holmih pastirji s čredami, po potih tuintam čmeren kmet, ki je počasi korakal, gledal v tla in vlekel dim iz kratke pipe. Pod vasjo je ropotal in šumel mlin, reka je tekla v velikem ovinku mimo, mlinar Kosovel je prihitel z drobnimi koraki, vzel z glave moknati klobuk in pozdravil: »Smo prišli na ogled, hek?«

Peljal je tajnika in župana ob bregu po travniku, onstran nizkega grmovja obstal, pokazal z roko in rekel: »Tukajle sta!« —

Župan in tajnik sta važno pogledala in obstala. Par korakov od obeh sta ležala vznak preko brega dva mlada mrtva človeka, moški in ženska. Moški je imel svojo levico privezano z verigo k ženskinj desnici, ustne je rahlo odpiral, oči so mu bile zaprte, z desnico se je držal za levo stran prsi kakor za srce. Ženska je bila mlada, v obraz nekoliko zabuhla, z zgornjimi zobmi je grizla v spodnjo ustnico, gledala nezaupno izpod trepalnice in levico je držala iztegnjeno od sebe v živi gesti, kakor bi hotela nekaj reči, ali preklicati. Ležala sta preko rahlo padajočega brega in njuna stopala je oplakovala še voda, ki je bežala naglo mimo. Nič nesrečnega

ni bilo na obrazih, nič mrtvaškega. Zdelo se je, kakor da spita v živih sanjah.

Tajnik je pričel majati suho glavo in rekel: »Ne bom se motil, če pravim, da je moški vsega kriv! Njene nesreče je on kriv!« —

»Vrag ga vedi!« je rekel župan. »Morda bo pa ona tista! Le poglej jo! Še po smrti se grize v ustnico!« —

»Hek!« je skomiznil mlinar. »Jaz pa tako pravim, da se nič ne ve! Ni znano, kdo je kriv, ali ona, ali on, hek?« —

Po tem pomenku so se ločili: mlinar je odšel v mlin, župan in tajnik pa sta zavila nazaj proti vasi. In spotoma se je pletel med njima takle razgovor.

»Ni miru, ni miru!« je tarnal župan. »Vedno se ti pletejo okrog nog taki ljudje, ki nimaš z njimi drugega kakor pokoro. Prejšnji teden ta element, danes ta dva splavljenca in tako gre naprej!« —

»Ali kaj bi bilo to, če bi ne bilo treba pisariti na oblasti?« je opomnil važno tajnik. »Pisanja na oblasti, to so težave. Če bi ne bilo tega, o, bogme, ravnali bi mi na kratko, Takega le, kakor je ta individuum, bi mi napasli, zasukali in poslali po svetu. Ali tako moraš vprašati, kdo si, od kod si in če on sam ne ve, moraš ti vedeti. In dokler ne veš, ne moreš z njim ne naprej, ne nazaj! To je!«

»A -- a!« je pomajal glavo župan, pogledal z novo mislijo, ki se mu je zasvetila iz obraza, in izpregovoril: »Mi bi morali ta dva splavljenca javiti tudi orožnikom!« —

»Na, na, na!« je poploskal nejevoljno z rokami tajnik in dejal: »To smo pa zopet lepo napravili, to bo zopet narobe!« —

»Veš kaj?« je vprašal župan, se košato smehljal in nesel svoj debeli palec do ust. »Veš, kaj ti pravim? Mi ne bomo nič pisali orožništvu!« —

Tajnik je zleknil hrbet, dvignil rame proti ušesom, povetil glavo in jo dvignil zopet nazaj na njeno mesto. Župan se je na ves glas zasmejal in ga potrepal po rami, da ga je bolelo: »Ha, ha, ha! Imam jo! Tudi na glavarstvo ne bomo pisali! Ne bomo!« In s kazalcem je potegnil črto po zraku.

Tajnik je vnovič zleknil hrbet, dvignil rame, povetil glavo in jo zopet dvignil. Župan je ponovil: »Ne bomo nič pisarili, haha! Napravimo krajše! Samo molči! Ti ne veš nič! Ali kaj veš?« —

»Nič!« je rekel tajnik.

Prišla sta bila nazaj in tajnik je odšel v občinski urad. —

Počasi je potekel jesenski dan, zgodaj se je zmračilo in noč je nastopila pred časom.

Ko je bilo že vse temno, je poiskal župan možica, ga prijel za razcefrani rokav in ga vlekel brez besed za skedenj.

»Ti element!« mu je rekel tam. »Ali si ti sploh zakaj na svetu?« —

»Kako ne?« se je čudil možic. »A kako ne?« —

»Veš, kje je mlin?« je vprašal dalje župan.

»A kako ne?« je vprašal možic. »Tam spodaj, pa da!« —

»Tam malo od mlina ležita dva splavljenca!« je pravil župan in migal in kazal z rokami. »Tista dva poišči, pa porini oba nazaj v vođo! Ali si razumel?«

»Pa da!« je kimal možic. »Pa kako ne bi razumel? Razumel sem, pa da!« —

»Porini daleč!« je zapretil župan. »Ko bo vse tiho, pa napravi!« —

Razšla sta se; naokrog je kmalu molčala tiha in meglena jesenska noč.

*

Zjutraj je stopal tajnik proti mlinu. V majhni oddalji za njim je peljal grobokop ročen voziček s staro črno plahto. Obhodila sta in obvozila ves breg in nikjer ni bilo nikogar mrtvega, ne živega.

»Včeraj,« je pravil tajnik, »se je nam sporočilo v urad, da sta tukaj dva splavljenca!« —

»Sem slišal! Pa menda ni bilo res!« je rekel grobar.

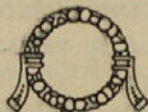
»Menda ni bilo!« je prikimal tajnik.

»Ali jih je voda pobrala!« je stavil pomislek grobar.

»Ali jih je pa voda pobrala!« je kimal tajnik, obstal pred grobokopom, uprl kazalec ob čelo in se pričel naenkrat važno čuditi: »A ti? Kar takole -- z vozičkom? To si si pa zmislil eno, pogledjmo te! Misliš, da gre to kar gladko, da se pride kar z vozičkom in odpelje? O — ha! Ne boš, fantiček! Veš, kaj so to: komi — sije? Orožniki — kaj? Nasajeni bajoneti, okrajni glavar, ho? Pa-ra-gra-gra-fi?«

Grobokop je bil majhen suh in siv in se je skoro preplašil. Široko je pogledal, zinil na pol in prinesel stari in ukrivljeni kazalec do ust. Vprašal je v strahu: »Kaj sem se kaj pregrešil?« —

Tajnik je skomizgnil z ramami, odšel naprej in grobokop je peljal za njim svoj ročni voziček.

Cesarjeva soba
PUGELJ M.
Brez

201310558

COBISS ©

KNJIŽNICA
Domenška Gregar
in Bošca